

**Західноукраїнська організація
«Центр правничих ініціатив»**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ
ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ
НАУКИ У ХХІ СТОЛІТТІ»**

15–16 жовтня 2021 р.

**Львів
2021**

УДК 34"20"(063)
А 43

Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15–16 жовтня 2021 р. – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. – 140 с.

Видається в авторській редакції. Оргкомітет конференції не завжди поділяє думки учасників.

УДК 34"20"(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Буличев А. О., Буличева Н. А.

ОКРЕМІ ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ
ГРОМАДЯН ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ
З ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ..... 7

Курач Р. В.

ПРАВОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ НОРМ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ
ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД..... 11

Потапчук В. О.

ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЇХ ВИДИ 14

НАПРЯМ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Конєв І. Є.

СВОБОДА СЛОВА ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ
МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ З ЗАХИСТУ
ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ 16

Лещенко А. С.

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ
В УКРАЇНІ..... 20

Петришина М. О.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ
СПРОМОЖНОГО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
В УКРАЇНІ..... 22

НАПРЯМ 3. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Беленок В. П.

ЛАТЕНТНІСТЬ ПОГРОЗ АБО НАСИЛЬСТВА
ЩОДО ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ 26

Іваньков І. В., Кравченко В. Я.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
НЕПОВНОЛІТНІХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ..... 30

Івахненко І. С.

ЗНАЧЕННЯ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ
У РОЗРІЗІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ..... 34

Никифоренко Ю. Л. УМОВИ ПЕРЕЙНЯТТЯ УКРАЇНОЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	37
Черняк Н. П., Байдала А. О. ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР	40

НАПРЯМ 4. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Бобріченко В. В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПISУ	44
Дончак О. Д. ШЛЯХИ ВИНИКНЕННЯ Й ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ШАХРАЙСТВА У ГАЛУЗІ НЕРУХОМОСТІ.....	48
Дончак О. Д. ПРОБЛЕМА ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНТРАБАНДУ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ	52
Дончак О. Д. СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ.....	54
Лукіян Д. А. ОФІЦІЙНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ...55	
Тарасенко К. С. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИМУСОВОГО СТЯГНЕННЯ ТА БЕЗАКЦЕПНОГО СПИСАННЯ КОШТІВ МІКРОФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ	58

НАПРЯМ 5. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Довга М. О. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ	63
---	----

НАПРЯМ 6. АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Аніщенко Т. С. ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОБОТИ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ КОМІСІЇ В ОРГАНІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	67
--	----

Головченко С. В., Мазурик А. В. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО АУДИТУ	70
Греца С. М. РОЛЬ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКУ ПО СПЛАТІ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ	73
Марченко О. О. ПОЗОВНА ЗАЯВА ЯК ФОРМА ЗВЕРНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ	77
Приходько М. В. ПОНЯТТЯ СТАДІЙ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ..	80
Самойленко Ю. С. ОКРЕМІ ПОЛОЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТИВ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЯК ОРІЄНТИР ДЛЯ УКРАЇНИ.....	82
Ступаченко Л. Б. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ.....	87
Тріленко А. С. ПРИЧИНИ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ЇЙ (ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)	90
 НАПРЯМ 7. ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
Слугоцька В. М. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИТЕМИ УКРАЇНИ.....	94
Юзько Т. М. УГОДА ЯК ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ЗАХИСТУ У СФЕРІ ПРАЦІ	98
 НАПРЯМ 8. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄС	
Бобріченко В. В. ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВА ОСОБИ НА ВІРОСПОВІДАННЯ.....	102

Костиря О. В., Іванова А. В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ НА СУДНАХ МОРСЬКОГО ФЛОТУ	106
Макарчук В. В., Кононюк П. О. КОМПЕТЕНЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЕКОЛОГІЧНИХ БІЖЕНЦІВ	110
Шаповалов В. О. ШЛЯХИ МИРНОГО ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ ...	113

НАПРЯМ 9. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

Зубарєва К. В. ШКІЛЬНА МЕДІАЦІЯ ЯК ПРЕВЕНТИВНИЙ ЗАХІД ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ....	118
Кутєпов М. Ю. ГРОМАДСЬКИЙ ВПЛИВ ЯК ОДИН З НАЙВАЖЛИВІШИХ ЗАСОБІВ ВИПРАВЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ.....	122
Пилипенко Д. О. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА.....	125

НАПРЯМ 10. КРИМІНАЛІСТИКА ТА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

Кадук С. В. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАСОБИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАТУРНИХ КОЛЕКЦІЙ.....	129
Спасенко К. О. ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО ТА ІНШИХ ОРГАНІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИННИХ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РОБІТ З ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ.....	133

НАПРЯМ 11. ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Романяк О. М. ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ: ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ..	135
--	-----

НАПРЯМ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Буличев А. О.
*кандидат юридичних наук,
начальник відділу науково-дослідної лабораторії
проблем правового та організаційного забезпечення діяльності
Міністерства Державного науково-дослідного інституту
МВС України*

Буличева Н. А.
*кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
доцент кафедри публічного та приватного права
Київський університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

ОКРЕМІ ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ З ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Останнім часом в Україні поширюється практика створення громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону.

Взаємодія органів внутрішніх справ з населенням, створення громадських формувань з охорони громадського порядку, які беруть участь в підтримці правопорядку, профілактиці правопорушення, – нині є особливо актуальними, адже підтримка громадян та громадських формувань є однією з основних умов ефективності діяльності як поліції, так і Держприкордонслужби [1].

Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000 року № 1835, повністю врегулював усі відносини у сфері участі громадян у забезпеченні правопорядку в державі. В ньому чітко визначені повноваження органів державної влади, у тому числі й органів внутрішніх справ, щодо залучення населення до охорони громадського порядку, у тому числі, державного кордону, порядок створення громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, основні функції, права

та обов'язки їх членів, а також засади правових гарантій і соціального захисту громадян, які беруть участь у цій діяльності [2].

Спробуємо проаналізувати окремі історико-правові аспекти залучення громадян до виконання завдань з охорони державного кордону України починаючи з 20-х років XIX століття, до прийняття Закону України, який остаточно визначив механізм залучення місцевого населення до охорони кордону.

Так, найбільш повно значущість участі місцевого населення у вирішенні завдань з охорони державного кордону розкрита в правотворчості в післяреволюційні роки. Даний факт знаходить своє відображення в нормативних правових документах відповідного часового періоду, а також широкого спектру науково-історичних видань.

У науковій літературі прийнято розглядати декілька періодів розвитку прикордонної охорони, а відповідно, і залучення громадян прикордонних населених пунктів до охорони державного кордону.

Перший період – 1920–1955 роки.

У цей період неодноразово були зафіксовані факти інформування місцевими жителями прикордонників про помічені факти порушень кордону, а часом і самостійного затримання порушників кордону. Перший документ, спрямований на підвищення щільності і ефективності охорони державного кордону за допомогою залучення місцевого населення був прийнятий керівництвом Радянського союзу 11 квітня 1939 року (наказ НКВС СРСР «Про затвердження Інструкції з організації та порядку залучення місцевого населення прикордонної смуги для допомоги в охороні кордону прикордонними військами НКВД» (переклад – авторський) [3, с. 10].

Другий період – середина 1950-х–1980-ті роки.

У цей період було прийнято цілий ряд нормативних правових документів, спрямованих на підвищення ефективності охорони державного кордону, що свідчило про важливість участі місцевого населення в забезпеченні безпеки держави, зокрема: Указ Президії Верховної Ради СРСР від 20.05.1974 № 6007-VIII «Про основні обов'язки і права добровільних народних дружин по охороні громадського порядку» (переклад – авторський) [4]; Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 20 травня 1974 № 379 «Про подальше вдосконалення діяльності добровільних народних дружин по охороні громадського порядку» (переклад – авторський) [5]; Постанова ЦК ВЛКСМ від 5 листопада 1974 «Положення про оперативні комсомольські загони дружинників» і т. і. (переклад – авторський) [6, с. 14–15]; Тощо.

Третій період – начало 1990-х років – по цей час.

Характеризується «розвалом» СРСР та наступним створенням на його території групи держав, у тому числі, України, а відповідно, і повним реформуванням системи охорони державного кордону, що безсумнівно, знайшло своє відображення і в питаннях, пов'язаних з участю в його охороні місцевого населення. 22 червня 2000 року був прийнятий Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», у статті 1 якого визначено, що громадяни України відповідно до Конституції України мають право створювати в установленому цим Законом порядку громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, Державній прикордонній службі України та органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних і кримінальних правопорушень, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних обставин. Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону можуть бути створені на засадах громадської самодіяльності як зведені загони громадських формувань, спеціалізовані загони (групи) сприяння Національній поліції та Державній прикордонній службі України, асоціації громадських формувань тощо [2].

Вище зазначений нормативно-правовий акт є на сьогодні головним документом, в якому на законодавчому рівні було визначено механізм залучення місцевого населення до охорони кордону. Крім того зазначаємо, що на даний час в Україні створено та успішно функціонує Об'єднання Громадських Формувань України з охорони громадського порядку і державного кордону (ОГФ України ОГП ДК).

Це об'єднання було створено на зборах представників громадських організацій шляхом добровільного об'єднання формувань з охорони громадського порядку і державного кордону у Київській, Дніпропетровській, Херсонській областях та громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону в Автономній Республіці Крим, які письмово виявили свою згоду стати територіальними представниками ОГФ України без об'єднання їх фінансово-господарської діяльності.

За ініціативою керівників цих формувань 15 вересня 2008 року була проведена перша конференція «Об'єднання Громадських формувань України з охорони громадського порядку і державного кордону», де було прийнято Статут ОГФ України ОГП ДК, загальна символіка,

зразки посвідчень представників обласних громадських формувань, які увійшли у загальну структуру ОГФ України ОГП ДК.

На конференції було створено на добровільних засадах «Об'єднання Громадських Формувань України з охорони громадського порядку і Державного кордону». 15 жовтня 2008 року було отримано державне свідоцтво про реєстрацію «Об'єднання Громадських формувань України з охорони громадського порядку і державного кордону».

В 2009 році у склад ОГФ України ОГП ДК на добровільній основі та охорони громадського порядку і державного кордону у Полтавській і Харківській областях, які підтримали подальший розвиток діяльності загальної системи громадських формувань на території України [7].

На даний час не можливо переоцінити роль місцевого населення у вирішенні завдань з охорони державного кордону. Даний факт підтверджується відповідними нормами законодавства України щодо охорони кордону, які постійно оновлюються, так і результатами оперативно-службової діяльності органів прикордонної служби.

Зміна вектору викликів та загроз національної безпеки України з початком збройної агресії Російської Федерації проти України, військово-політична та геополітична обстановка біля державного кордону України в умовах сьогодення, а також збереження активності представників кримінального світу, в тому числі і при здійсненні протиправної діяльності транскордонного характеру, свідчать про необхідність подальшого підвищення ролі місцевого населення у вирішенні завдань з охорони державного кордону України.

Література:

1. Про порядок створення та реєстрації громадських формувань з охорони громадського порядку – URL: <https://bogo-rada.gov.ua/ua/173> (дата звернення: 30.09.2021).

2. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 06.10.2000 № 1835-III // Відомості Верховної Ради України (ВРУ). 2000. № 40. Ст. 338.

3. Жданов С. А. Пограничные войска Забайкалья накануне и в годы Великой Отечественной войны (1939–1945 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / С. А. Жданов ; Иркутск, 2013. 27 с.

4. Об основных обязанностях и правах добровольных народных дружин по охране общественного порядка : Указ Президиума Верховного Совета СССР от 20.05.1974 № 6007-VIII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/P746007> (дата звернення: 30.09.2021).

5. О дальнейшем совершенствовании деятельности добровольных народных дружин по охране общественного порядка : Постановление

ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 20.05.1974 г. № 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0379400-74#Text> (дата звернення: 30.09.2021).

6. Костин, А. А. Участие населения приграничных районов СССР в охране государственной границы в 1931–1991 годах : дис. канд. ист. наук : 07.00.02 / А. А. Костин. М., 2012. 249 с.

7. Історія створення ОГФ України ОГП ДК. URL: <http://www.ogf.org.ua/Home/orgz> (дата звернення: 30.09.2021).

Курач Р. В.

студентка-магістрантка кафедри правознавства

*Поліський національний університет
м. Житомир, Україна*

ПРАВОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ НОРМ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Проблема тлумачення виходить за рамки права. Вона має самостійне значення в процесі наукової або практичної правової діяльності держави. Необхідність мати чітке уявлення про зміст діючих правил виникає в процесі законотворення. Ні видати новий акт, ні систематизувати наявні акти неможливо без знання справжньої волі суб'єкта нормотворення, що отримала свій офіційний вираз [1, с. 3].

Тлумачення – невід'ємна частина правозастосування: його неможливо застосувати без уточнення змісту норми.

Текст Європейської конвенції досить лаконічний і містить кілька тверджень, які прямо вказують на принципи і доктрини, на яких ґрунтується тлумачення і застосування гарантованих нею прав і свобод. Їх значення у всіх його різних проявах розкривається в прецедентному праві Європейського суду з прав людини (з урахуванням значного внеску Європейської комісії з прав людини), який визначає використання терміна «право Європейської конвенції» (або «конвентційне право») в європейській юриспруденції [2].

Прецедентне право, розроблене Страсбурзьким судом на основі положень Європейської конвенції, стає все більш і більш виправданим в області прав людини, оскільки воно «встановлює норми, що мають значення для ряду країн нашого континенту» [3, с. 12].

Цей висновок знаходить ефективну підтримку у вітчизняній правовій системі. Таким чином, Україна прийняла один з найбільш прогресивних законів у Європі в цьому відношенні – Закон України «Про виконання судових рішень та застосування прецедентної практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р № 3477-IV. В статті 17 прямо говориться, що «Суди застосовують Конвенцію та практику Суду як джерела права» [4].

Підхід законодавця підкреслює, що основні права людини і основні свободи, гарантовані Європейською конвенцією, мають тлумачитися і застосовуватися в національній правовій системі в світлі практики Суду і в більш широкому контексті повинні здійснюватися в рамках розроблених стандартів Страсбурзьким судом.

Конвенція не встановлює конкретного алгоритму застосування її правил. Виконання положень Конвенції істотно розрізняється в європейських країнах. Деякі вважають за краще підхід «монізму», який спрямований на мінімізацію відмінностей між національним і міжнародним правом, а також на застосування Конвенції у внутрішньому законодавстві. Інші схильні до «дуалізму», що встановлює межу між внутрішнім і міжнародним правом, відповідно Конвенція визнана самостійним актом.

У нашій країні Конвенція є частиною національного законодавства, тобто має таку ж юридичну силу, що і інші нормативні акти. У разі суперечності між внутрішнім законодавством України та Конвенцією, норми зазначеного міжнародного договору мають переважну силу [5].

Прецедентне право Європейського суду з прав людини вказує на важливість динамічного юридичного тлумачення, оскільки юридичні приписи не завжди йдуть в ногу з розвитком суспільних відносин, особливо коли мова йде про нормативно-правові акти чи договори, які були прийняті більше 50 років тому. Для України актуальність такого тлумачення посилюється тим, що положення Конституції є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Як указує І. В. Суходубова, сутність динамічного тлумачення: «полягає в тому, що суб'єкт інтерпретаційної діяльності адаптує правовий акт до тих змін, які відбуваються в суспільних відносинах, адже тлумачення норми права не може постійно і назавжди зберігати лише той зміст, який був їй наданий у момент її прийняття» [6, с. 266].

На думку С. І. Палешника: «еволюційне (динамічне) тлумачення – це спосіб встановлення змісту норм Конвенції з урахуванням умов і обставин, які існують під час інтерпретації та за яких ці норми

здійснюються. У більшості випадків Європейський суд використовує таке тлумачення у разі інтерпретації її оціночних понять. З метою забезпечення правової визначеності Європейський суд у багатьох випадках тлумачить норми Конвенції в контексті своїх попередніх рішень. Але в деяких випадках він може змінити свою практику, особливо тоді, коли цього потребує принцип динамічного тлумачення, який дозволяє забезпечити максимально ефективний захист прав і свобод людини в умовах постійної еволюції європейських стандартів у галузі прав людини» [7, с. 149–150].

Таким чином, Конвенція є важливим засобом включення в правову систему держави європейських правових цінностей, пов'язаних із захистом прав людини і мають високий гуманістичний потенціал. З огляду на домінування спотвореного стану правової свідомості в українському суспільстві, особливо серед державної бюрократії, і нехтування законом, Конвенція відкриває новий горизонт завдань побудови демократії в Україні, з головними засадами якої правові акти країни повинні контролюватися на предмет відповідності основним правам та свободам людини і громадянина з метою обмеження державної влади.

Література:

1. Алтангерел Булгаа. Міжнародно-правова практика тлумачення норм міжнародних договорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2003. С. 6.
2. Harris D. J. Law of the European Convention on Human Rights / D. J. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick. 3-d ed-n. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1080 p.
3. Семеніхін І. В. Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз : наук. доп. / І. В. Семеніхін ; наук. ред. О. В. Петришин ; гол. ред. С. Г. Сergyogina ; редкол. Ю. П. Битяк [та ін.] ; Нац. акад. прав. наук України, Наук.-дослід. ін-т держ. будівництва та місцевого самоврядування. Х. : Юрайт, 2012. 88 с. (Наукові доповіді ; вип. 2).
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. Верховна Рада України : оф. веб-портал. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/anot/3477-15>
5. Ільченко І. Деякі питання застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики ЄСПЛ в Україні. 2009. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_14103
6. Суходубова І. В. Динамічне тлумачення як засіб адаптації текстуальної форми законодавства до змін суспільних відносин. Вісник

Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2014. № 2. С. 264–272. (Серія: Економічна теорія та право).

7. Палешник С. І. Тлумачення в судовій практиці: поняття, особливості, види : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Палешник Сергій Іванович; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 185 с.

Потапчук В. О.
*студентка Інституту прокуратури
та кримінальної юстиції*

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЇХ ВИДИ

Впродовж всього розвитку людства, проблема регулювання суспільних відносин стояла дуже гостро. Саме це спричинило появу першого права. Зрозуміло, що завжди знайдуться люди, котрі не хочуть виконувати правила, тому потрібно вигадати покарання для них. Згодом записи покарань трансформувалися у нормативно-правові акти, що регулюють відносини у суспільстві.

Правопорушення – це юридичне суспільно небезпечне чи шкідливе неправомірне (протиправне) винне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, що тягне для неї негативні наслідки – застосування державно-правового примусу у формі юридичної відповідальності. Основними його ознаками є протиріччя нормам права та суспільна небезпека (шкідливість).

Суб'єктом правопорушення є деліктоздатна фізична особа чи деліктоздатне об'єднання, які вчинили протиправні діяння. Об'єкт – матеріальні чи нематеріальні блага, на які було вчинено правопорушення.

Правопорушення класифікуються за поширеністю, за суб'єктами, за об'єктами посягання, за ознаками об'єктивної і суб'єктивної сторони, а також за процедурами їх розгляду, проте найбільш поширеною є класифікація за ступенем суспільної небезпечності (шкідливості).

За ступенем суспільної шкоди правопорушення можна поділити на: кримінальні правопорушення – це, згідно зі ст. 11 КК України, суспільно

небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення; та інші проступки – протиправні діяння, що передбачені іншими галузями права.

Залежно від належності до відповідної галузі норми права, усі проступки поділяють на фінансові, адміністративні, дисциплінарні, цивільні, міжнародні, земельні та ін.

Найбільш поширеним проступком є адміністративний. Адміністративні проступки – це протиправні дії чи бездіяльність фізичної чи юридичної особи, які порушують громадський чи державний порядок, суспільні взаємовідносини. Це може бути дрібне хуліганство, порушення митних чи санітарних правил, порушення правил вуличного руху та ін. Суб'єктом адміністративного проступку є як фізична чи юридична особа, так і посадова. За вчинення даного проступку, згідно з Кодексом України з адміністративних правопорушень, передбачено стягнення чи примусові заходи адміністративного впливу.

Цивільно-правові проступки (делікти) – це протиправні діяння, що завдають шкоди майновим та особистим немайновим відносинам. Це – поширення неправдивих відомостей, невиконання зобов'язань за договором, тощо. Суб'єкти цивільних правопорушень – фізичні та юридичні особи.

Фінансові проступки – це протиправні винні діяння фізичних та юридичних осіб, що були вчинені у фінансовій сфері. Серед них – ухилення від сплати або недоплата податків, встановлення завищених цін та ін.

Міжнародне правопорушення – це протиправне винне правопорушення суб'єктом міжнародних відносин, що заподіює шкоду іншим суб'єктам міжнародного права. Такими є: міжнародний тероризм, виробництво наркотиків та їх світове поширення. Найяскравішим та найбільш відомим, для нас, українців, правопорушенням є анексія Російською Федерацією частини України.

Щодня кількість небезпечних діянь зростає, тому боротьба з ними ведеться постійно та безперервно.

Література:

1. Скакун О. Ф. Теория государства и права. Х. : Консум, 2000. 702 с.
 2. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. К., 1994.
 3. Петришин О. В. Загальна теорія права. Х. : Право, 2021. 568 с.
-

НАПРЯМ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Конєв І. Є.

студент ІV курсу юридичного факультету

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

СВОБОДА СЛОВА ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ З ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Актуальність даної тематики складно оцінити, адже реалії сучасного життя складаються таким чином, що людина, як повноцінний суб'єкт інформаційного простору, постійно споживає відповідну інформацію з різноманітних джерел, використовує її в своїй діяльності та на основі неї приходять до певних висновків. Такі джерела набувають все більшої значимості для формування громадської думки в суспільстві, створення майданчиків для можливості вільного вираження своїх думок, тому захист прав людини набувають нового вектору розвитку у цій сфері правовідносин. Свобода вираження поглядів є саме тією фундаментальною засадою, на якій будується все громадянське суспільство та держава загалом. Повсякчас ми зустрічаємося з питанням рівня забезпеченості вільного вираження своїх поглядів і думок, що в свою чергу, є першочерговим показником реалізації низки інших основоположних прав людини в державі. Реальне та ефективне забезпечення права особи на свободу слова слугує безпосереднім критерієм демократичності держави.

Дана тематика з приводу проблемних аспектів реалізації свободи слова в Україні виступала предметом дослідження у працях багатьох вчених, серед яких В. Казакова, О. Грищук, Ю. Бисага, О. Белянська, Л. Аскеров, М. Козюбра, Л. Филипович, Д. Гудима, Є. Зозуля, О. Байрамова та інші.

Свобода вираження поглядів є природним правом особи, яке не може бути ніяким чином відчужене і не залежить від волі держави. Воно є складовою людської природи, а тому є невід'ємним правом людини, оскільки перебуває з нами від народження [1]. Принцип свободи слова є запорукою розбудови демократичної держави з суспільством, яке буде мати високий рівень правосвідомості. Кожна особа, незалежно від її національності, статі, політичних чи релігійних переконань, етнічного

та соціального походження, майнового стану, має право вільно висловлювати свою точку зору, якщо її зміст не має на меті образити інших осіб, розпалення ворожнечі чи підриву конституційного ладу держави. У сучасному світі найбільшою формою поширення своїх думок виступають засоби масової інформації (далі ЗМІ). На сьогодні вони є первинним і головним суб'єктом в правовідносинах, пов'язаних з можливістю реалізації права на свободу вираження поглядів. Можливість брати участь в обговоренні важливих питань, заявити відкрито про свою думку, яка буде підтримана різноманітними та незалежними медіа, формує у людей критичне та розсудливе мислення з тих чи інших питань, а також гарантує в державі захист від зловживань та неправомірного тиску. І це є звичайною практикою для правової держави, оскільки відкриті дискусії дозволяють демократичному суспільству розвиватися, адже не даремно Сократ зауважував, що «у суперечці народжується істина» [2].

Таким чином, свобода слова захищається положеннями ст. 10 Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод» (далі Конвенція), в якій закріплено, що «кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів» [3]. Також ст. 34 Конституції України гарантується право на свободу думки і слова [4]. Виходячи з аналізу ст. 10 Конвенції, можна стверджувати, що держава не повинна втручатися в реалізацію права на свободу слова, якимось чином обмежувати діяльність ЗМІ стосовно даного положення або здійснювати будь-яку іншу діяльність щодо значного звуження права особи на вільне вираження своїх поглядів. Звичайно, законодавцем передбачені певні обмеження щодо свободи слова, які безумовно мають бути в державі для забезпечення національної безпеки країни. Але слід зазначити на тому, якщо такі обмеження існують, вони мають відповідати принципам пропорційності та законності, а діяльність органів державної влади щодо звуження реалізації права на свободу слова повинні відповідати також і принципу співмірності окремо взятій ситуації.

Здійснюючи контрольні-наглядові функції у сфері забезпечення свободи вираження поглядів, держава в особі відповідних керівних органів повинна дуже уважно підходити до заходів, спрямованих щодо звуження даного права, адже ст. 15 Конституції України передбачено, що цензура заборонена [4]. Також, ч. 3 ст. 34 Конституції України чітко передбачені випадки обмеження права на свободу слова, а саме: «в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням

чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [4]. Наведена норма має виключний перелік обставин, з яких може бути обмежено право на свободу слова. Поміж законодавчого врегулювання даних правовідносин, потрібно запровадити і ефективний механізм реалізації цього права, що дозволить безпосередньо втілювати цей припис у життя. Тож, поміж законодавчого закріплення права на реалізацію свободи вираження своїх поглядів та передбачені обмеження з цього приводу, в державі повинні існувати відповідні правозастосовні механізми в особі державних органів, в яких мають працювати висококваліфіковані кадри і які будуть чітко знати межі своїх повноважень [5].

ЗМІ посідають величезне місце в розвитку питань щодо права на свободу слова в державі. Вони є першоджерелом отримання інформації, з якого люди можуть в будь-який час отримати необхідний їм потік даних. Оскільки ЗМІ є тим елементом, який безпосередньо формує громадську думку у суспільстві, це робить його великим впливовим ресурсом, тому окрім всебічного розширення прав ЗМІ, на думку автора, необхідною складовою у забезпеченні свободи слова є встановлення контролю щодо достовірності тієї чи іншої інформації, яка надається журналістами. Безперечним є той факт, що ЗМІ мають право критикувати державну і публічну владу, але така критика має відповідати принципу достовірності, обґрунтованості та об'єктивності. Тобто, якщо у медія висвітлюється відповідна інформація щодо зниження довіри населення до певних органів влади, то такі дані повинні бути підкріплені відповідними доказовими матеріалами та поясненнями. Сьогодні у різноманітних медія ресурсах ми можемо бачити все частіше величезну критику судової гілки влади, надання журналістами своїх суб'єктивних суджень щодо діяльності судової системи в Україні та обговорення чергової судової реформи у студіях телеканалів. Однак, жодного разу на обговорені даного питання не були присутні або запрошені саме діючі судді. Інакше кажучи, ЗМІ своїми діями позбавляють представників судової гілки влади права на вільне висловлення своїх думок з цих питань. Автор вважає, що для дотримання всебічності та повноти надання інформації суспільству з різних питань, таких як судова реформа, ЗМІ повинні надавати майданчики відповідним представникам цих органів влади, щоб мати змогу доцільно обговорювати існуючу проблематику в ефірі. Тож, забезпечення права на свободу слова є дуже вагомим аспектом для розбудови демократичної держави, але важливим є той факт, що і діяльність ЗМІ повинна бути направлена на всебічне, неупереджене

і об'єктивне висвітлення певної інформації, яка буде направлена на підвищення поінформованості суспільства, а не дискредитації окремих гілок влади.

Спираючись на все вищенаведене та провівши аналіз сучасних реалій, які склалися наразі в Україні, можна встановити рівень реалізації права на свободу вираження своїх поглядів в нашій державі. На сьогодні, можна констатувати, що забезпечення права на свободу слова в Україні потребує чималих удосконалень. Наразі, спостерігається тенденція значних втручань держави в діяльність ЗМІ та обмеження їх мовлення, в тому числі і перебирання на себе повноважень відповідних державних органів. Так, РНБО, будучи лише консультативним органом при Президентові, намагається уособити в собі судові функції та, без наявних на то у нього повноважень, встановлює причетність тих чи інших суб'єктів правовідносин до вчинення злочинів. Така діяльність суперечить ключовим принципам розподілення гілок влади, адже встановлення фактів причетності суб'єктів до певних правопорушень та постановлення по ним рішень у відповідності з фактичними обставинами справи є компетенцією лише судової гілки влади. Тож, намагання деяких органів підмінити собою інституційні органи держави завідомо зневильовує один з ключових принципів лібералізму, а саме: поділу влади на три гілки і розмежування між ними повноважень.

Таким чином, можна зробити висновок, що забезпечення свободи слова в державі є ключовим критерієм для розвитку демократії і формування громадянського суспільства. Для підвищення ефективної реалізації права на свободу слова та зміцнення юридичних механізмів охорони даного права, пропонуємо наступне:

- Встановити кримінальну відповідальність за порушення принципу «заборона цензури», закріпленої в законодавстві України.
- Встановити в законодавстві ефективні механізми визначення реальних власників і засновників ЗМІ та посилити юридичну відповідальність за надання неправдивих відомостей з цих питань або ухилення від їх подачі.
- Удосконалити юридичні механізми підвищення професійних журналістських стандартів та вдосконалення якості контролю щодо надання ЗМІ достовірної інформації.
- Запровадження в державі підходу, який формуватиметься на основі плюралізму інформаційної діяльності ЗМІ, тобто замість практики закриття каналів – запровадити широке їх розширення для можливості суспільства обирати відповідні медія ресурси, що буде базою для розвитку критичного мислення серед населення та його всебічної поінформованості з різних питань.

Література:

1. Ярмол Л. В. Свобода вираження поглядів та проблеми юридичного забезпечення її реалізації в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01/ Нац. універс. «Львівська політехніка». Львів, 2019. 42 с.
 2. Кессиди Ф. Х. Учение Сократа. Его метод / *Платоновское философское общество* / URL: <https://www.plato.spbu.ru/RESEARCH/ksocrat/04.htm>
 3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
 4. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2018. 96 с.
 5. Ярмол Л. В. Юридичний механізм забезпечення свободи вираження поглядів: загальнотеоретичні положення. *Митна справа: наук.-аналітич. журн.* 2012. № 2(80), ч. 2, кн. 1. С. 344–352.
-

Лещенко А. С.
студентка 2-го курсу юридичного факультету

*Науковий керівник: Наливайко Л. Р.
проректор, доктор юридичних наук, професор*

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

З ефективним функціонуванням виконавчої влади пов'язана успішна діяльність держави та створення оптимальної системи її органів, що здійснюють державне управління. Дієвість виконавчої влади має забезпечити подальший розвиток та реформування діючої в Україні системи органів виконавчої влади. Поліпшення організації та функціонування виконавчої влади, що потребує системного аналізу та невідкладного вирішення є найактуальнішою науковою проблемою українського державотворення.

В Україні наявна модель виконавчої влади є складним суперечливим явищем із багатьма бюрократичними деформаціями, недоліками. Суспільній реформі не може заперечувати апарат державного управління [1]. Перш ніж реформувати виконавчу владу необхідно урахувати вимоги принципу децентралізації, особливо щодо використання поділу за основними видами публічних, зокрема

адміністративних послуг, ті що надаються органами. Саме цей підхід відповідає сучасним вимогам забезпечення адміністративної здатності органів публічних адміністрацій країн – членів ЄС. Відповідно до вимог, які поставлені перед Україною у процесі її вступу до ЄС, найважливішим завданням адміністративної реформи є вдосконалення інституційної та адміністративної спроможності України, реорганізація системи органів виконавчої влади. Оптимізацією центральних органів виконавчої влади є процес приведення їх до стану, що давав би їм можливість найефективніше виконувати свої завдання та функції, зокрема надавати адміністративні послуги [2]. В Указі Президента України «Про систему центральних органів виконавчої влади» № 1572 від 15.12.1999 р. порушені такі питання:

1) визначено порядок затвердження положень про центральні органи виконавчої влади, структури та граничної чисельності працівників їх центрального апарату, штатного розпису та кошторису;

2) для управління окремими підгалуззями або сферами діяльності, забезпечення здійснення контрольно-наглядових, регулятивних і дозвільно-реєстраційних функцій щодо фізичних і юридичних осіб КМУ в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади, надано право створювати урядові органи в складі центрального органу виконавчої влади;

3) встановлено розмежування політичних та адміністративних посад. Посади Прем'єр-міністра, першого віце-прем'єр-міністра, віце-прем'єр-міністрів та міністрів належали до політичних посад. Розпорядженням Кабінету Міністрів України було затверджено «Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 рр.» № 474 від 24.06.2016 р. [3].

Починаючи з моменту схвалення Стратегії робота з реформування центральних органів виконавчої влади, зосереджувалася на здійсненні заходів, спрямованих на посилення інституційної спроможності міністерств щодо формування і координації державної політики та позбавлення їх невластивих повноважень [4].

Отже, аналізуючи все вище сказане ми можемо свідчити про необхідність реформування органів виконавчої влади в Україні. Головними проблемами органів виконавчої влади є недостатнє правове забезпечення, законодавча невизначеність щодо відповідальності органів державної влади та їх посадових осіб, відсутність механізму взаємодії та колективної роботи, ефективних управлінських інноваційних технологій, недостатнє фінансове забезпечення, мала інформованість населення [5]. Реформування державного управління має перетворювати систему центральних органів виконавчої влади на керований механізм із чітким

розподілом повноважень та відповідальності, оптимізований за змістом і переліком державних функцій, кількістю державних службовців і зорієнтований на задоволення потреб суспільства.

Література:

1. Авер'янов В., Дерещ В., Пухтецька А. Організація виконавчої влади потребує реформування. Право України. 2009. № 12. С. 39–46.

2. Аналітично-інформаційне забезпечення проблем реформування органів виконавчої влади та підвищення ефективності механізмів державного управління (світовий та вітчизняний досвід): Звіт про другий етап НДР / наук.кер. В. Д. Бакуменко. К., 2004. С. 5–10

3. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / наук. кер. В. В. Цветков. К. : Оріяни, 1998. 364 с.

4. Про систему центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 15 груд. 1999 р. № 1572. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

5. Стратегія реформування державного управління України на 2016–2020 роки, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів від 24 червня 2016 р. № 474. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/proshvalennya-koncepciyioptimiz>

Петришина М. О.

доцентка кафедри державного будівництва

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ СПРОМОЖНОГО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Проблема формування спроможного місцевого самоврядування сьогодні не є предметом окремого наукового дослідження в нашій державі. При цьому, проблематика розвитку інституту місцевого самоврядування, зокрема, правових, організаційних, матеріально-фінансових засад, особливостей організації та діяльності, а також форм, методів роботи його органів та посадових осіб досліджувалися в працях таких учених, як М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, І. І. Бодрова,

Г. В. Задорожня, І. В. Козюра, Н. М. Кондрацька, О. Ю. Лялюк, О. О. Петришин, С. Г. Серьогіна та ін.

На наш погляд, пошук кращої моделі місцевого самоврядування, осучаснення правових засад його організації та діяльності має стати предметом наукового пошуку галузевих та міждисциплінарних досліджень. До того ж, важливість місцевого самоврядування для розбудови нового суспільно-політичного та економічного ладу, особливо враховуючі сучасні виклики та можливості, темпи науково-технічного прориву обумовлює формування і здійснення відповідного напрямку політики держави, що передбачає розробку і прийняття нових, а також перегляд чинних нормативно-правових актів у муніципальній сфері.

Особливої ваги набуває утвердження спроможного місцевого самоврядування з точки зору як компетенції, матеріального і фінансового забезпечення, так і людських ресурсів, у тому числі, потенціалу, професійності посадових і службових осіб у сфері підвищення рівня якості надання публічних послуг, досягнення оптимальності при вирішенні питань життєдіяльності, а також проблем стратегічного розвитку територіальних громад, регіонів, держави в цілому.

Основною метою проваджуваної реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні було визначено формування ефективного та відповідального місцевого самоврядування. Проте, через об'єктивні та політичні причини процес затягнувся, а сама реформа змінила вектор, адже була започаткована за однієї влади, та через змінену парадигму була продовжена іншим політичним складом владних структур. Відтак, внаслідок відставання нормативного закріплення та його реалізації від наукового супроводження, цей процес втратив увагу наукової спільноти [1].

Слід наголосити на тому, що нормативно-правова база організації і здійснення муніципальної влади в Україні в сучасному вигляді була свого часу закладена у відповідних положеннях Конституції України, Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про ратифікацію Європейської Хартії місцевого самоврядування», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про місцеві державні адміністрації», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про органи самоорганізації населення», «Про асоціації органів місцевого самоврядування» тощо. Окремі аспекти організації та діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування врегульовані положеннями кодексів, підзаконних нормативно-правових актів. Крім того, місцеві ради, їх виконавчі органи, місцеві голови

уповноважені приймати локальні правові, у тому числі, й нормативно-правові акти з питань виконання як власних (самоврядних), так і делегованих державою повноважень.

При цьому, напрями і логіка сучасної реформи децентралізації, що були визначені Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, затвердженої Кабінетом Міністрів України 1 квітня 2014 року, стимулювали перегляд чинного законодавства у муніципальній сфері, зокрема, з урахуванням таких вихідних положень: передання повноважень від центру на місця; забезпечення переданих повноважень достатніми фінансовими ресурсами; визначення форм і меж контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, а також забезпечення здійснення постійного внутрішнього контролю (аудиту). З метою забезпечення можливості реалізації реформи в аспекті формування нової соціально-територіальної основи місцевого самоврядування – об'єднаних територіальних громад, було прийнято Закони України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про співробітництво територіальних громад».

З моменту затвердження Концепції було розроблено і прийнято нормативно-правову базу реформи, прийнято закони, які закладають фундамент для формування спроможного місцевого самоврядування, співробітництва громад [2]. При цьому, незважаючи на прийняття нових, а також перегляд низки чинних актів, слід відзначити й певну непослідовність і безсистемність дій при формуванні та реформуванні національної системи законодавства у сфері місцевого самоврядування. Це стосується як проблемних питань забезпечення здійснення реформи необхідними ресурсами, так і відсутності законодавчого вирішення проблем, що були і залишаються визначальними у цій сфері.

Крім означених вище проблем правового регулювання формування та розвитку спроможного місцевого самоврядування в Україні, можна також відзначити відсутність ініціативи знизу, достатніх знань та фінансового забезпечення, технічних ресурсів для досягнення цілей та підтримання необхідного рівня якості життя.

Підсумовуючи, можна окреслити такі перспективи удосконалення правового регулювання формування і розвитку спроможного місцевого самоврядування в Україні:

1) подальший перегляд чинного законодавства з урахуванням визначених цілей реформи, а також сучасних викликів та потреб;

2) формування потенціалу (спроможності) місцевого самоврядування за допомогою комплексу заходів, починаючи від навчання та накопичення технічних знань, умінь та навичок до забезпечення

сталого фінансування, створення мереж та розширення партнерства з метою спільного використання ресурсів задля вирішення спільних цілей;

3) залучення до цього процесу не лише посадових і службових осіб місцевого самоврядування та органів державної влади, а й представників громадськості, некомерційних організацій, у тому числі, й до роботи щодо внесення пропозицій, проєктів нормативно-правових актів у сфері, їх експертному оцінюванні;

4) використання кращого досвіду зарубіжних, зокрема, держав Європейського Союзу [3], а також подальше законодавче забезпечення впровадження новітніх технологій у муніципальну сферу тощо.

Література:

1. Батанов О. В. Парадигма сучасного унітаризму в Україні: проблеми формування та реалізації. *Конституційно-правові академічні студії*. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2020. Вип. 2. С. 78–89.

2. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 вересня 2020 року. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: [https:// decentralization.gov.ua/%20uploads/library/file/593/Моніторинг_10.09.2020.pdf](https://decentralization.gov.ua/%20uploads/library/file/593/Моніторинг_10.09.2020.pdf) (дата звернення 10.10.2021);

3. The EU's obstacle course for municipalism. (2018). URL: <https://corporateeurope.org/en/economy-finance/2018/10/eu-obstacle-course-municipalism>

НАПРЯМ 3. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Беленок В. П.
здобувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності

*Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

ЛАТЕНТНІСТЬ ПОГРОЗ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Серед пріоритетних завдань розбудови України як правової держави європейського зразка є створення ефективної правоохоронної системи, важливою складовою якої є забезпечення високого рівня захисту правоохоронців. Адже ефективність діяльності вітчизняних правоохоронних органів у певній мірі залежить від захисту їх прав і свобод, який з огляду на виконувани ними функції, повинен бути на високому рівні.

Серед усіх посягань проти авторитету правоохоронних органів погрози або насильство найбільш поширені. У 2013 р. зареєстровано 540 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України, 2014 р. – 684 (+26,7 %), 2015 р. – 705 (+3,1 %), 2016 р. – 967 (+37,2 %), 2017 р. – 1115 (+15,3%), 2018 р. – 817 (-26,7 %), 2019 р. – 821 (+0,5 %), 2020 р. – 909 (+10,7 %). Динаміка злочинів, передбачених ст. 345 КК України, свідчить про їх зростання в середньому на 8,4 % щорічно протягом останніх 8 років.

Водночас є підстави вважати, що офіційні статистичні дані Офісу Генерального прокурора не відображають реального стану вчинення таких кримінальних правопорушень, а тому слід звернути увагу на їх рівень латентності та врахувати його у розробці заходів запобігання цим кримінально-протиправним діянням. У кримінології та правоохоронній практиці під латентною злочинністю розуміють сукупність злочинних діянь, що були реально вчинені, але не були відображені у державній статистичній звітності щодо злочинності, і не розслідувалися у встановленому законодавством порядку [1].

Більшість латентних випадків погроз і насильства щодо працівників правоохоронних органів, належать саме до природно-латентної злочинності, оскільки інформація про такі суспільно небезпечні діяння не надходить до правоохоронних органів, не вноситься до ЄРДР і відповідно не відображена належним чином в офіційній статистиці.

Важливо звернути увагу на той факт, що рівень латентності цих діянь різний, оскільки в межах ст. 345 КК України об'єднані різні за характером та ступенем суспільної небезпеки діяння (від погроз до тяжкого тілесного ушкодження). Цей рівень характерний, насамперед, умисному заподіяння працівникові правоохоронного органу або його близьким родичам тяжкого тілесного ушкодження у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків (ч. 3 ст. 345 КК України), рідше – умисному заподіяння зазначеним суб'єктам середньої тяжкості тілесних ушкоджень (ч. 3 ст. 345 КК України), оскільки ці протиправні діяння складніше приховати.

Середній та високий рівень латентності характерний погрозами бивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу, його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, а також умисному заподіяння працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків (ч. 1, 2 ст. 345 КК України), оскільки ці діяння складніше довести і легше приховати потерпілому, який не бажає розголошу події або через нез'ясований мотив і мету такі дії хибно кваліфікують за іншими статтями КК України (наприклад, за ст. 125 чи 296 КК України).

Причини латентності розглядуваного посягання можна поділити на дві групи: 1) небажання потерпілих заявляти про вчинене; 2) неправильна кваліфікація вчиненого як потерпілим, так і правозастосовними органами.

Правоохоронці не бажають заявляти про вчинене з різних причин, серед яких:

1. *Наявність конфлікту (або інших суб'єктивних причин) із особою, яка вчинила погрозу або насильство, який потерпілий не бажає розголошувати.* Наприклад, поліцейський поза службою в стані алкогольного сп'яніння поведився нетактовно, спровокував конфлікт з групою осіб в розважальному закладі, а через деякий час, вже при виконанні службових обов'язків здійснював відносно цих же осіб правоохоронні або правозастосовні функції. Така поведінка правоохоронця спровокувала різке та негативне ставлення до нього правопорушників, які через наявні образи/огиду відмовилися сприймати поліцейського як представника органу державної влади та вчинили відносно нього протиправні дії. Інший приклад: потерпілий поліцейський мав конфлікт інтересів, оскільки був родичем або близькою особою однієї зі сторін конфлікту. Внаслідок чого його автоматично, а може і підсвідомо сприймають не як правоохоронця,

а як сторону протистояння (дільничний офіцер поліції в межах певної територіальної громади є кумом/зятєм фермера – орендаря та прибув для забезпечення публічного правопорядку на орендовані поля, де другою стороною конфлікту виступають місцеві мешканці – орендодавці).

2. *Вчинення потерпілим неправомірних дій, які спровокували відповідні погрози чи насильство.* На практиці мають місце випадки, коли правоохоронці одержують неправомірну вигоду, однак повністю або частково не виконують обіцяного (наприклад, слідчий одержав неправомірну вигоду за зняття накладеного арешту на майно, однак своє зобов'язання не виконав); під час проведення обшуку підкидають певні предмети (наприклад, поміщають заборонені предмети до кишені підозрюваного); перевищують владу; стають на захист осіб, які вчиняють неправомірні дії (наприклад, під час рейдерського захоплення підприємства керівник правоохоронного органу умисно вчиняє дії не на користь законних власників/розпорядників майна).

3. *Прохання осіб, які вчинили ці злочини, чи їх близьких не подавати заяву про вчинене* (у певних випадках особи, які вчинили злочин, передбачений ст. 345 КК України, відшкодовують потерпілим завдану шкоду поза межами кримінального провадження та звертаються з проханням не подавати заяву про вчинене кримінальне правопорушення);

4. *Небажання потерпілих проходити через увесь процес досудового розслідування, витратити свій час.*

5. *Погрози з боку злочинця чи інших осіб, які йому допомагають, про можливе настання більш тяжких наслідків для потерпілого або членів його родини.*

6. *Зневіра у систему кримінальної юстиції через наявність в осіб, які вчинили відповідні посягання на правоохоронців, покровителів серед правоохоронних та інших органів державної влади, а також міцних корупційних зв'язків з ними тощо.*

Щодо неправильної кваліфікації вчиненого, то вона може бути здійснена як правозастосовними органами, так і потерпілими. Неправильна кваліфікація погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів може мати місце зокрема у випадку, коли потерпілий чи злочинець не називають справжніх мотивів і мети вчиненого суспільно небезпечного діяння або ж оцінюють погрози та/або фізичне насильство як адміністративне правопорушення (наприклад, як злісну непокору, або опір працівнику правоохоронного органу), або потерпілі взагалі не сприймають погрозу правопорушника як реальну, хоча останній її саме такою вважає і в подальшому має намір досягти своєї мети. На рівень латентності може впливати нерозуміння

окремими правоохоронцями у повній мірі підстав кримінальної відповідальності за діяння, передбачені ст. 345 КК України (окремі молоді працівники можуть навіть і не знати, що за погрозу насильством або знищенням чи пошкодженням майна, а також завдання удару може наставати кримінальна відповідальність). Неправильна кваліфікація (наприклад, не як злочину, передбаченого ст. 345 КК України, а як адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185 КУпАП) може бути обумовлена позицією прокуратури, яка інколи не вбачає відповідної суспільної небезпеки чи усіх необхідних ознак складу кримінального правопорушення, що ускладнюватиме пред'явлення підозри та подальше досудове розслідування.

Важливим фактором впливу на рівень латентності кримінальних правопорушень цієї категорії є позиція не лише потерпілих, але й їх близьких осіб, колег по службі, керівників підрозділів та служб, де працює потерпілий, осіб, які вчинили ці злочини, свідків тощо. Оскільки їх поведінка може впливати на вибір потерпілим варіанту поведінки після вчинення злочину (подання заяви про вчинення кримінального правопорушення чи відмова зробити це). Зазначений факт слід враховувати, насамперед, під час виявлення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України, та кримінально-правової протидії їм.

Необхідність відповідного реагування на ту частину погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів, яка залишається латентною, обумовлена тим фактом, що відсутність належної реакції на відповідні делікти, породжує впевненість порушників у своїй безкарності та сприятиме подальшому повторенню аналогічних чи інших суспільно небезпечних діянь. Відсутність відповідної реакції на погрози або насильство щодо працівників правоохоронних органів сприятиме формуванню у правопорушників уявлення про низьку ефективність роботи правоохоронної системи та зміцненню рішучості вчинення посягань на правоохоронців у майбутньому.

Література:

1. Кримінологія: підручник [Текст] / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. К. : ФОП Маслаков, 2020. С. 60.

Іваньков І. В.
кандидат юридичних наук, доцент

Кравченко В. Я.
здобувачка вищої освіти 4 курсу

*Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У більшості країн світу, у тому числі і в Україні, спостерігається збільшення кількості тяжких та особливо тяжких злочинів, що вчиняються особами молодіжного віку. Саме тому структура та динаміка злочинності неповнолітніх постійно перебуває у полі зору науковців – фахівців з кримінального права, кримінології, криміналістики тощо та практиків – правоохоронців, ювенальних психологів та соціологів різних країн. Саме тому є достатньо актуальним дослідити особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх за законодавством різних країн, порівняти із діючим законодавством нашої країни та визначити шляхи його вдосконалення.

Окремі аспекти цієї проблеми стали предметом дослідження українських науковців, зокрема: В. В. Голіни, Б. М. Головкина, В. С. Батиргарєєвої [1], Г. В. Попової, В. А. Мозгової, Я. М. Шевченко [2], А. О. Йосипіва [3], І. М. Заялової, А. С. Політової [4], Н. В. Лісової [5], В. М. Бурдіна [6], Ю. О. Кухарука [7], О. Є. Сапожнікової [8] та інших. Але незважаючи на ступінь дослідженості даного питання, ця тема залишається актуальною.

Відповідно до змісту кримінального процесуального законодавства України неповнолітньою є малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. У свою чергу, малолітньою є дитина віком до 14 років [9].

Неповнолітня особа, що скоїла кримінальне правопорушення, потребує не лише примусового впливу, але й захисту з боку держави. Саме через це кримінальна відповідальність неповнолітніх має низку особливостей, що регулюються сукупністю спеціальних кримінально-правових норм. Зокрема, Кримінальний кодекс України (далі – КК України) у ст. 98 визначає основні види покарань, що можуть бути застосовані до неповнолітніх: штраф; громадські роботи; виправні роботи; арешт; позбавлення волі на певний строк, а також встановлює, що до неповнолітніх можуть бути застосовані додаткові покарання

у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [10].

Застосування покарань, зазначених у ч.1 ст. 98 КК України має певні особливості, наприклад, штраф застосовується до неповнолітніх, які мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. Якщо ж неповнолітній не має самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення, засудженого за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, до нього може бути застосовано покарання у виді громадських робіт або виправних робіт [10].

Громадські та виправні роботи можуть бути призначені тільки неповнолітнім у віці від 16 до 18 років. Особлива увага звертається на строки покарань: громадські роботи можуть бути призначені на строк від тридцяти до ста двадцяти годин і полягають у виконанні неповнолітнім робіт у вільний від навчання чи основної роботи час, але не більше, ніж дві години на день. Що стосується виправних робіт, то вони встановлюються від двох місяців до одного року і виконуються за місцем роботи з відрахуванням в дохід держави у розмірі від 5 до 10 відсотків. Застосування ж кримінального покарання у вигляді арешту полягає у триманні неповнолітнього у віці від 16 років в умовах ізоляції, в спеціально пристосованих установах на строк від 15 до 45 діб. Позбавлення волі призначається особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку на строк від шести місяців до десяти років, крім випадків, вчинення особливо тяжкого злочину, поєданого з умисним позбавленням життя людини, за що термін позбавлення волі може бути збільшений до 15 років [10].

З аналізу норм кримінального законодавства щодо покарання неповнолітніх вбачаємо наявність обмеженого переліку видів покарань, що може застосовуватись до неповнолітніх правопорушників. Необхідно зазначити, що це не відповідає Мінімальним стандартним правилам ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінським правилам), відповідно до п. 5.1. яких заходи впливу на неповнолітніх мають визначатись з урахуванням не лише тяжкості вчинених ними правопорушень, а й особливостей особистості підлітка. Це означає, що для особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, слід обрати та призначити покарання, яке є достатнім для її виправлення та попередження вчинення нових правопорушень, і тому для реалізації цього положення необхідно розширити перелік покарань [11]. Цієї думки дотримується В.М. Бурдін, який пропонує доповнити перелік

кримінальних покарань наступними: а) покладення на неповнолітнього, який досяг віку 15 років, з урахуванням його майнового становища або наявності відповідних трудових навичок, обов'язку усунути заподіяну шкоду або виконати на користь потерпілої сторони певні роботи з метою компенсації такої шкоди; б) обов'язок відвідувати навчальну програму [6, с. 9]. Ми вважаємо, що застосування подібних покарань дозволить більш активно використовувати при розгляді кримінальних справ про злочини, вчинені неповнолітніми, принцип медіації, допоможе неповнолітнім усвідомити шкоду, завдану злочином та сприяти загальній та спеціальній превенції.

Слід зазначити, що практика зарубіжних країн щодо визначення віку кримінальної відповідальності відрізняється від національної.

Міжнародним правом встановлено, що дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку [12]. Однак Пекінські правила застерігають, що інший вік може встановлюватись національним законодавством [11]. Саме тому Ю.О.Кухарук вважає, що слід встановити максимальний вік відповідальності з 14 років, а за особливо небезпечні злочини – з 12 років [7, с. 128]. О.Є. Сапожнікова пропонує при визначенні віку кримінальної відповідальності неповнолітнього враховувати відповідність рівня його фізичного та психічного стану відповідним віковим стандартам [8, с. 253]. На наш погляд, ці пропозиції є слушними і заслуговують на їх розгляд на законодавчому рівні.

Англійське ювенальне право визначає, що до дітей у віці до 10 років встановлюється презумпція про кримінальну недієздатність; до дітей у віці від 10 до 14 років питання про кримінальну відповідальність вирішується індивідуально; діти ж у віці від 14 до 17 років при призначенні покарання прирівнюються до осіб у віці від 17 до 21 року. Кримінальне законодавство ФРН закріплює, що до осіб у віці до 14 року притягнення до відповідальності неможливе; відносно осіб у віці від 14 до 17 років спочатку розглядається питання про усвідомлення особою у момент вчинення кримінального правопорушення протиправності свого діяння, а вже потім визначається можливість призначення покарання. Кримінальний закон Швейцарії зазначає, що неповнолітні у віці до 10 років не підлягають кримінальній відповідальності, а до осіб у віці від 10 до 15 років можуть застосовуватись виховні заходи; до неповнолітніх у віці від 15 до 18 років при покаранні застосовуються виховні заходи, штраф або арешт терміном від 1 дня до 1 року. Однак не всі країни гуманно визначають вік настання кримінальної відповідальності для неповнолітніх і визначають ще нижчі його межі: Йорданія – від 7 років;

Нідерланди, Венесуела, Перу, Колумбія – від 12 років; Франція – від 13 років; Австрія, Італія, Грузія, Куба, Латвія – від 14 років.

Таким чином можливо зробити висновок, що більшість розвинених країн світу встановлює низьку межу віку кримінальної відповідальності, що є доречним, зважаючи на сучасний розвиток особистості неповнолітнього. Тому пропонуємо до кримінального законодавства нашої держави внести зміни та зменшити вік застосування окремих видів покарань до неповнолітніх правопорушників та при визначенні віку кримінальної відповідальності неповнолітнього враховувати відповідність рівня його фізичного та психічного стану відповідним віковим стандартам [13].

Література:

1. Голіна В. В., Головкін Б. М., Батиргареева В. С. Деякі особливості сучасної злочинності неповнолітніх та шляхи її подолання. *Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб.* / Відп. ред. В. Я. Тацій. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2003. Вип. 62. С. 95–104.

2. Попов Г. В., Мозгова В. А., Шевченко Я. М. та ін. Протидія злочинності неповнолітніх в Україні (теорія і практика) : наук.-практ. посіб. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2014. 230 с.

3. Йосипів А. О. Зарубіжний досвід запобігання злочинам, що вчиняють неповнолітні з маргінального середовища. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1(15). С. 381–392.

4. Залялова І. М., Політова А. С. Чинники злочинності неповнолітніх (на підставі соціологічного дослідження). *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 3(5). С. 118–127.

5. Лісова Н.В. Проблемні аспекти злочинності неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2(111). С. 61–67.

6. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук.: спец. 12.00.08 / В. М. Бурдін ; нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2002. 19 с.

7. Кухарук Ю.О. Зниження віку, з якого може настати кримінальна відповідальність. *Юридична наука*. 2012. № 5. С. 127–132.

8. Сапожнікова О. Є. Деякі питання щодо вдосконалення віку особи, з якого може наставати кримінальна відповідальність. *Право України*. 2010. № 9. С. 252–255.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. Дата оновлення: 14.01.2021. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 03.10.2021).

10. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 16.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n619> (дата звернення: 03.10.2021).

11. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») від 29.11.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text (дата звернення: 03.10.2021).

12. Конвенція про права дитини ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 03.10.2021).

13. Голованов Н. А., Еремін В. Н., Козочкин І. Д. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии): сб. законодат. материалов. Москва : Зерцало, 1999. 352 с.

Івахненко І. С.

студент 3 курсу ФППКППМ

Науковий керівник: Амеліна А. С.
професор кафедри фінансових розслідувань

*Університет державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

ЗНАЧЕННЯ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ У РОЗРІЗІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Належне зазначення визначень доказів містить принципове значення для розв'язання різних кримінально-процесуальних питань. Це допомагає практичним співробітникам розібратися у питанні про те, які фактичні дані і предмети матеріального світу і яким чином можуть зберігати значення доказів у кримінальному провадженні, прямо забезпечувати їх розшук, виявлення, вчасно здійснювати фіксацію та вилучення.

Варто зазначити, що для оцінки доказів, важливим є безпосередньо допустимість доказів. А. С. Амеліна підкреслює, що допустимість доказів істотно впливає на весь хід доказування [2, с. 199].

Оцінка доказів є ваговою умовою провадження слідства і судового процесу, ухвалення відповідно до закону і обґрунтованих процесуальних рішень, вірного впровадження кримінального законодавства.

Оцінка доказових матеріалів представляє внутрішню діяльність слідчого, прокурора, судді, забезпечену у логічній послідовності при здійсненні науково-практичного пізнання, які забезпечує досягнення істини.

У криміналістичному провадженні оцінка доказів здійснюється за внутрішнім переконанням слідчого, прокурора, суддів, створена на всебічному, повному і об'єктивному дослідженні доказів; при цьому у законі не зазначаються загальні умови, які завчасно визначали б вагомість і цінність кожного доказу та їх сукупності [3, с. 86].

Необхідним підкреслити, що для правильної оцінки доказів слідчому, прокуророві, судді потрібно користуватися у доказуванні основними заходами вільної оцінки доказів.

Основними засадами всебічної оцінки доказів у кримінальному провадженні є головні засади процесуальної галузі права, які регламентовані державним законом як основний правовий статус повноважень владних органів, суб'єктів дізнання та суду при оцінці доказів і забезпеченні законного вироку. Серед цих принципів є: незалежні показники наявних доказів; всебічність, якість й об'єктивність відомостей; показник доказів у повному обсязі; принцип невинуватості особи з накладеною відповідальністю; безпосередність у забезпеченні вироків народних обранців, присяжних тощо [4, с. 140].

Якщо напрям незалежної оцінки матеріалів це об'єктивно правове положення, закріплене у законодавстві держави, об'єктивне переконання слідчого, прокурора і судді як елемент цього принципу, необхідно розглядати як нормативну кримінальну групу, яка містить головне значення для розв'язанні справи та різних її пунктів, як суб'єктивний фундамент рішень, які приймаються у кримінальному провадженні, також рішення суду [4, с. 144].

Оцінка доказів за особистим міркуванням – належне виконання якого становить успіх процесуальної дії. Зазначаючи всі сторони доказування, переконання у будь-яких виразах має головне визначення і для оцінення джерел справи [5, с. 13].

Значить, особисте переконання передбачає процедуру спостереження, та певний висновок. Наказ законодавства, оцінити докази за своїм індивідуальним переконанням, необхідно спершу розуміти як випадковість компетенції особи, що здійснює розслідування у справі. Тиким чином закріплюється статус цієї особи в районі оцінювання, зазначаючи, що оцінка є невідчужуваним змістом. Розподіляти її

на деяких осіб, отриманою суб'єктом владних повноважень, слідчим, прокурором, суддею не можуть [5, с. 15].

Тобто, потрібно зауважити, що широке поняття особистого переконання передбачає висновок оцінки доказів. Між індивідуальним міркуванням як процедурою оцінювання і особистим як висновком оцінки містить зв'язок; вишкіл доказів на свою думку краще служить, щоб саме особисте переконання у висновку оцінки елементів справи має бути вірним.

Може дійти висновку, що оприлюднення законних і об'єктивно – обміркованих рішень може тільки тоді, якщо вони базуються на обґрунтованих та коректно оцінених інформації, отриманих у залежності до умов кримінального законодавства. Невірність уповноваженого дізнання під час одержання доказів та їх правового забезпечення може призвести до незаконних рішень прийнятих суб'єктом владних повноважень, відхилення від Конституції у вигляді порушення прав і свобод громадян, що вчинила правопорушення. Таким чином належна оцінка доказів та їх джерел містить головне значення не тільки для оприлюднення різних процесуальних рішень, але й для розв'язанні кримінального провадження у цілому.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 11.09.2020 р. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
 2. Амеліна А. С., Данкович Н. О. Допустимість доказів у кримінальному процесі України. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2012. № 3(58). С. 199–205.
 3. Нор В. Т. Проблеми теорії і практики судових доказів. Львів, 2009. 112 с.
 4. Міхеєнко М. М. Принцип вільної оцінки доказів у радянському кримінальному процесі. *Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні*. К. : Юрінком Інтер, 2011.
 5. Стоянов М. М. Властивості доказів у кримінальному процесі України. *Автореф. дис. канд. юрид. наук: спец.* Одеса. 2014 р. 20 с.
-

Никифоренко Ю. Л.
аспірант кафедри кримінального процесу

*Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

УМОВИ ПЕРЕЙНЯТТЯ УКРАЇНОЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Перейняття кримінального провадження є однією з форм міжнародного співробітництва, що визначається у пункті 3 частини 1 статті 541 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України як здійснення компетентними органами однієї держави розслідування з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на території іншої держави, за її запитом [1]. Перейняття кримінального провадження становить 5% серед усіх форм міжнародного співробітництва під час досудового розслідування чи судового розгляду. Зокрема, у 2020 році Офісом Генерального прокурора розглянуто 3,2 тисячі запитів про міжнародне співробітництво, з яких 3 тисячі – про виконання процесуальних дій у кримінальних провадженнях та 162 звернення – про перейняття (передання) кримінального переслідування [2].

В теорії кримінального процесу зауважується, що перейняття кримінального провадження може здійснюватися як шляхом перейняття кримінального провадження від компетентних органів іноземної держави (ст. 595 КПК України), так і шляхом передання компетентному органу іншої держави кримінального провадження у порядку перейняття (ст. 599 КПК України) [3, с. 517]. Тобто, варто виділяти два різновиди цієї форми міжнародного співробітництва – перейняття та передання кримінального провадження.

Окремої уваги заслуговує питання визначення умов перейняття кримінального провадження. Адже вони є підставами виникнення кримінальних процесуальних правовідносин щодо перейняття кримінального провадження, та визначають їх законність і юридичну визначеність.

Кримінальне провадження, в якому судовими органами іноземної держави не було ухвалено вирок, може бути перейняте Україною за таких умов: 1) особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, є громадянином України і перебуває на її території; 2) особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, є іноземцем або особою без громадянства і перебуває на території України, а її видача згідно із цим Кодексом або міжнародним договором України

неможлива або у видачі відмовлено; 3) запитуюча держава надала гарантії, що у разі ухвалення вироку в Україні особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, не піддаватиметься у запитуючій державі державному обвинуваченню за те ж кримінальне правопорушення; 4) діяння, якого стосується запит, є кримінальним правопорушенням за законом України про кримінальну відповідальність (ч. 2 ст. 595 КПК України) [1].

При цьому, в ч. 1 ст. 596 КПК України зауважується, що кримінальне провадження не може бути перейняте, якщо: 1) не дотримані вимоги ч. 2 ст. 595 КПК України або міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України; 2) щодо цієї ж особи у зв'язку з тим же кримінальним правопорушенням в Україні судом ухвалено виправдувальний вирок; 3) щодо цієї ж особи у зв'язку з тим же кримінальним правопорушенням в Україні судом ухвалено обвинувальний вирок, за яким покарання вже відбуте або виконується; 4) щодо цієї ж особи у зв'язку з тим же кримінальним правопорушенням в Україні закрито кримінальне провадження або її звільнено від відбування покарання у зв'язку з помилуванням або амністією; 5) провадження щодо заявленого кримінального правопорушення не може здійснюватися у зв'язку із закінченням строку давності [1].

У вищенаведеній нормі значна увага приділяється преюдиційним фактам – наявності остаточного рішення національного суду щодо цього ж факту. Зокрема, до таких фактів відноситься наявність щодо цієї ж особи у зв'язку з цим же злочином виправдувального чи обвинувального вироку суду, наявність інших остаточних процесуальних рішень – про закриття кримінального провадження, про звільнення від відбування покарання у зв'язку з помилуванням або амністією. При цьому, наявність цих фактів виключає можливість здійснення перейняття кримінального провадження.

Втім, у ст. 8 «Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах» (ETS № 73) 1972 року та у розділі VII Наказу Міністерства юстиції України від 19 серпня 2019 року № 2599/5 перелік умов перейняття кримінального переслідування більш ширший та містить такі обставини: 1) якщо підозрювана особа постійно проживає в запитуваній державі; 2) якщо підозрювана особа є громадянином запитуваної держави або якщо ця держава є країною її походження; 3) якщо підозрювана особа відбуває або має відбувати в запитуваній державі покарання, яке передбачає позбавлення волі; 4) якщо в запитуваній державі за той самий злочин або за інші злочини проти підозрюваної особи порушено кримінальне переслідування; 5) якщо він вважає, що передача провадження виправдана інтересами встановлення

істини і, зокрема, що найбільш суттєві докази знаходяться в запитуваній державі; 6) якщо є підстави вважати, що виконання у запитуваній державі вироку (в разі винесення такого) може збільшити можливість соціальної реабілітації засудженого; 7) якщо є підстави вважати, що присутність на судовому засіданні підозрюваної особи не може бути забезпечена у запитуючій державі, тоді як її присутність на судовому засіданні може бути забезпечена в запитуваній державі; 8) якщо є підстави вважати, що вирок не зможе бути виконаний (у разі винесення) навіть з використанням екстрадиції, тоді як запитувана держава спроможна це зробити; 9) в інших випадках, визначених міжнародним договором України [4; 5].

У цих нормативних документах увага приділяється доцільності перейняття кримінального провадження з метою забезпечення: встановлення істини у кримінальному провадженні, участі обвинуваченого у судових засіданнях, можливості соціальної реабілітації засудженого. Окрім цього перейняття здійснюється з метою забезпечення невідворотності покарання за вчинене кримінальне правопорушення, якщо запитувана держава спроможна це зробити.

Отже, аналіз та узагальнення вищенаведених норм як вітчизняного, так і міжнародного законодавства, дозволяє виділяти такі групи умов перейняття кримінального провадження: 1) громадянство та місце проживання чи походження; 2) наявність складу злочину, щодо якого не завершилися терміни давності притягнення до відповідальності; 3) відсутність преюдиційних фактів. При цьому враховуються вимоги доцільності, процесуальної економії та необхідності забезпечення невідворотності покарання за вчинене кримінальне правопорушення.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>.

2. Звіт про діяльність прокуратури у 2020 році (відповідно до ст. 6 Закону України «Про прокуратуру»). Офіс Генерального прокурора.: [сайт]. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/zvit_prok?_m=publications&_t=rec&id=289668

3. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 544 с.

4. Про затвердження Інструкції про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового

співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження : наказ Міністерства юстиції України від 19 серпня 2019 р. № 2599/5. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-19>

5. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах (ETS N 73): дата набуття чинності: 29 груд. 1995 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/law>

Черняк Н. П.
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу*

Байдала А. О.
курсантка 4-го курсу

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Відповідно до положень ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) слідчий, дізнавач, прокурор негайно, але не пізніше ніж через 24 години після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після того, як він самостійно виявить обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення від будь-яке джерело, зобов'язане внести відповідну інформацію до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування і через 24 години з моменту введення такої інформації надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань [1].

Отже, аналізуючи норми КПК України констатуємо той факт, що стадія досудового розслідування починається саме з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Але ж, якщо звернути увагу на ч. 1 ст. 214 КПК України ми можемо побачити, що внесенню відомостей до ЄРДР передує момент прийняття та реєстрації заяви, повідомлення або інших джерел відомостей про кримінальні правопорушення.

З цього приводу слушною буде думка І.В. Чурікової, яка вважає, що процесуальні дії, пов'язані з прийняттям та реєстрацією заяв (повідомлень), можна віднести до самостійної стадії кримінального

процесу, оскільки для них характерні ознаки, властиві стадіям кримінального процесу. Відповідно, з цього моменту з'являється певне коло учасників, таких як потерпілий, заявник, цивільний позивач, під час огляду місця події – спеціаліст, експерт та інші. Такі дії повинні мати своє завдання відповідно до ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України. У них початок – отримання інформації про вчинене кримінальне правопорушення, а також остаточне рішення – складання протоколу про прийняття заяви, реєстрація в журналі єдиного запису заяв та повідомлень про скоєні кримінальні правопорушення та інші події (далі – журнал ЄО), вводячи інформацію в ЄДР [2].

Така думка дійсно заслуговує на увагу, адже в ході аналізу норм КПК України щодо регламентації початку досудового розслідування процесуальні дії, пов'язані з отриманням інформації про кримінальне правопорушення наче і не відносяться до стадії досудового розслідування (його початку), але з огляду на притаманні їм ознаки заслуговують або на виділення їх в окрему стадію, або ж на приєднання до стадії досудового розслідування.

Також, вважаємо за доцільне наголосити на положенні, що зобов'язує уповноважену особу на прийняття будь-яких заяв та повідомлень. Так, в ст. 214 КПК України зазначено, що відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається [1].

Це правило вказує нам, що слідчий, дізнавач, прокурор, а також інша посадова особа, уповноважена приймати заяви, не має права відмовити заявнику, навіть якщо заява не містить повного викладу обставин або вичерпаний термін давності, недосягнення вік особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та інші обставини. Тобто немає ніяких дій по фільтрації або перевірці.

З цього приводу Ю.П. Аленін зауважує, що будь-яка галузь процесуального права повинна мати попередній етап, що полягає в перевірці отриманих даних, фільтрації отриманих матеріалів перед основним етапом. Він також зазначає, що в таких умовах слідчі підрозділи будуть занадто перевантажені, в результаті чого може виникнути ситуація, в якій слідчі будуть змушені перевіряти абсурдні заяви в ході досудового розслідування, коли для проведення відповідної слідчої дії необхідно провести розслідування більш тяжких злочинів [3].

Погоджується з такою думкою й В.А. Фастовець, який вважає, що процедура перевірки заяв та повідомлень, яка на відміну від КПК України 2012 року була передбачена КПК України 1960 р., слугувала своєрідним «фільтром», що допомагав відібрати достовірні заяви про кримінальне правопорушення від заяв, поданих з хуліганських

або інших особистих мотивів, а також таких заяв, що містять відомості про події, які не були злочинами [4].

А от В. І. Фаринник [5] та В. В. Вапнярчук [6] з приводу цього мають свою думку, відповідно до якої така спрощена процедура відкриття кримінального провадження дозволяє уникнути «конфліктів» між представниками правоохоронних органів та громадянами.

На наш погляд, погляди як однієї, так і другої сторони заслуговують на увагу. Отже, спроба законодавця усунути суперечності між правоохоронцями та громадянами, а також мінімізувати можливість необґрунтованої відмови у прийнятті заяви (повідомлення) є зрозумілою. Але з іншого боку, така надто спрощена процедура відкриття кримінального провадження, зокрема, подання всіх заяв та повідомлень до ЄРДР може призвести до перевантаження органів досудового розслідування, в результаті чого процес дослідження інформації стає менш об'єктивним і повним.

При цьому важливим є дані статистики Генеральної прокуратури України. Станом на 2020 року було зареєстровано 95480 правопорушень, з яких 41132 провадження було закрито на підставах ч. 1 пп. 1, 2, 4, 6 ст. 284 КПК України, що становить 43% від загальної кількості [7].

Так, вищезазначені відомості дають змогу простежити нам, що майже половина прийнятих заяв і повідомлень містять неправдиві відомості, внаслідок чого слідчі витрачають багато часу, пов'язаного з процесуальним оформленням документів про прийняття заяви (повідомлення), а також на закриття проваджень.

Таким чином, під час вивчення норм діючого КПК України з огляду на думки видатних вчених-процесуалістів можна зробити висновок, що на сьогоднішній день, досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей до ЄРДР на підставі отримання заяв та повідомлень, а також інших джерел відомостей про вчинення кримінального правопорушення. Такий процесуальний порядок є спрощеною процедурою відкриття кримінального провадження, що з позитивного аспекту виключає певні «конфлікти», що можуть виникати між працівником правоохоронних органів та громадянами. А з іншого боку полягає в надмірному перенавантаженні слідчих підрозділів, що впливає на об'єктивність та повноту розслідування злочинів. Тому, пропонуємо більш детально регламентувати на законодавчому рівні саме момент прийняття та реєстрації заяв, що є приводами для відкриття провадження, а також передбачити можливість перевірки достовірності отриманої інформації у визначений законом термін.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88. Станом на 17 березня 20021 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення 05.10.2021 р.)
 2. Чурікова І. В. Початок досудового розслідування у кримінальному процесі України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*, № 2, 2013. С. 226–231.
 3. Аленін Ю. П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*, 2015. С. 145–156.
 4. Фастовець В. А. Реєстрація заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення. *Вісник прокуратури. Національна академія прокуратури України*. № 2(140). Київ, 2013. С. 43–51.
 5. Фаринник І. В. Початок досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Юридичний вісник України*, № 24, 16–22 червня 2012 р. С. 58–65.
 6. Вапнярчук В. В. Сутність початку досудового розслідування за новим КПК України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. Збірник наукових праць № 26. Луганськ, Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля, 2013. С. 177–186.
 7. Генеральна прокуратура України. *Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності*. Веб-сайт. URL : https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820. (дата звернення 05.10.2021 р.)
-

НАПРЯМ 4. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Бобріченко В. В.
студентка IV курсу юридичного факультету

*Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПISУ

У сучасному світі використання електронного цифрового підпису з кожним днем стає більш поширеним явищем, адже у епоху розвитку цифрових технологій, електронні засоби документування стають доступнішими і постають зручним засобом ведення діловодства. Проте існує дві сторони даного процесу: розвиток технологій, які допомагають людуству, і одночасний розвиток їх «темної сторони»: наприклад, таке явище як підроблювання документів. Тому для завірення справжності документу стає необхідним підтвердження особи, яка його підписала – для цього і був створений електронний підпис, пропонуємо розібратися у даній темі.

Електронний цифровий підпис (далі – ЕЦП) – вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа [1].

За 5 років розвитку електронних послуг ми маємо 3 його види, з яких у кінцевому підсумку має залишитися тільки один – КЕП (кваліфікований електронний підпис). До 07 листопада 2018 року використовувався ЕЦП, проте згодом, постала необхідність посилити захист і контроль за можливістю накладення такого підпису і, відповідно, фіксування порушень. На допомогу у правовому регулюванні таких змін прийшла Директива № 910/2014 ЄС, скорочено вона називається eIDAS Regulation [2].

ЕЦП став початком електронного документування в Україні і був поширений майже 15 років. З набранням чинності ЗУ «Про електронні довірчі послуги» його було замінено КЕП – протягом 2 років, усі

установи, які надавали такі послуги, мали перевести усі ЕЦП на КЕП. З 07 листопада 2020 ЕЦП не використовується фізичними особами, а до 31 грудня 2021 він дійсний для юридичних осіб. Такий строк був встановлений не дарма, адже ЕЦП є дійсним саме 2 роки, через особливості збереження його захисту, тому коли особа зверталася за отриманням нового підпису, їй видавався КЕП. Проміжне місце між ЕЦП і КЕП займає УЕП (удосконалений електронний підпис), який більш захищений за ЕЦП, проте не такий надійний. Відмінність між УЕП і КЕП у тому, що УЕП зберігається на незахищених пристроях (наприклад, звичайних флешках), а КЕП на спеціальних пристроях (токенах або старт-картках). Останні оснащені особливим програмним забезпеченням, яке допомагає зберегти електронний підпис лише в одному екземплярі і всі необхідні операції по накладенню його на документи відбуваються саме на ній. Тобто, по суті, головною відмінністю цих двох підписів є те, що в КЕП є спеціальна «камера схову», що робить його надійнішим, як зазначається в ЗУ «Про електронну комерцію» – він має високий рівень довіри, а УЕП середній. Новинкою КЕП є те, що він надає юридичну силу документам, які підписуються за допомогою нього, і його супроводжує презумпція відповідності власноручному підпису [3]. Справжність електронного підпису перевіряється дуже легко: є спеціальні урядові сайти на який можна завантажити підписаний документ і він видасть всю необхідну інформацію (наприклад, дійсність підпису, його тип). Для такої перевірки використовується відкритий ключ підпису (в ньому міститься інформація, з якою може ознайомитися особа, якій надіслано підписаний документ, для перевірки його дійсності), а є закритий ключ, який саме і зберігається на спеціальних носіях, і дає можливість накладати підпис, ідентифікувати особу.

Тепер розберемося з документами, які підписуються електронним підписом, а не власноручним, та практику Верховного суду України стосовно цього. При постановленні рішення, на сучасному етапі, Суд використовує три основні документи, які пов'язані з електронним підписом – це ЗУ «Про електронну комерцію», «Про електронні довірчі послуги» та «Про електронні документи та електронний документообіг», а також інші нормативні акти, які можуть доповнити правову картину використання підпису, наприклад Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України і т.п.

Відповідно до ст. 639 ЦК України, договір, який укладений за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем (простіше – у електронному вигляді) вважається укладеним у письмовій формі за згодою сторін [4]. І, з цього питання, можна побачити величезну кількість судових спорів, стосовно того, що друга сторона не підписала

договір, як належить, з накладенням підпису – тому він є неукладеним. Проте дане твердження не відповідає дійсності, оскільки підписання договору у електронному просторі відрізняється від звичайного «накласти підпис». Існує три можливі шляхи для підписання електронного документу: 1) за допомогою електронного підпису (його мають накласти тоді всі сторони договору). Даний спосіб використовується наприклад у випадках, коли створюється окремий електронний документ, 2) факсиміле, проте договір підписаний у такий спосіб буде мати юридичну силу, тільки якщо це прямо передбачено в самому договорі, і додатково складено письмовий договір між сторонами про його використання та долучені зразки відповідного аналога їхніх власноручних підписів і зразки використовуваного факсиміле, а також – 3) одноразовим ідентифікатором, який прирівнюється до електронного підпису [4]. Це випадок, наприклад, коли особа на сайті певного магазину, або під час отримання кредиту, не укладає окремий електронний договір, а заповнює заявку, зі всіма необхідними даними. Після заповнення всіх полів особі у вигляді SMS може прийти набір цифр, букв, або і того, і того, і якщо особа надасть цей код іншій стороні – такий договір вважається підписаним і погодженим. А також, науковці зазначають, що ідентифікатором може бути комбінація цифр і літер, які розташовані в правому нижньому кутку договору (при укладанні кредитного договору в електронній формі) [5]. В більшості знайдених судових справ, позивачі посилалися саме на цю обставину – що вони не підписали договір, проте у більшості був цей одноразовий ідентифікатор, тому їх вимоги не задовольняли і в них залишався невеликий кредит, з великими відсотками [6]. Якщо уважно прочитати угоду з Приватбанком, то можна побачити, що під електронним підписом він «розуміє»: OTP-пароль (якщо він введений у відповідне поле), QR-код, підпис стилусом на планшеті у відділенні Банку, кнопки «Підпис», «Підписав», «Підтверджую», «Ознайомився» тощо у програмних комплексах, мобільних додатках, на офіційних сайтах Банку у мережі Інтернет. І ще міститься умова, про те, що банк сам вирішує про застосування того чи іншого електронного підпису.

Стосовно самих вимог до електронного договору, то вони точно такі, як і для звичайного, письмового договору. Проте особливістю є те, що при договорі-приєднанні, наприклад, при покупці речей через інтернет-магазин, пропозиція може бути скороченим варіантом договору і відсилати при цьому до повної його версії. Тому необхідно уважно читати всі посилання. При цьому в кожному випадку підтвердження підписання електронного договору може бути різним. Так, в одному випадку – це може бути лише підписання документу і погодження умов, а в іншому передбачатиметься більш складна

процедура: заповнення електронної форми з окремими полями, у яких зазначається інформація про ціну, інші критерії оцінки (у разі їх установлення замовником), та завантаження файлів, зокрема, з документами, що підтверджують повноваження посадової особи або представника учасника процедури закупівлі щодо підпису документів тендерної пропозиції та договору за результатами закупівлі [7].

Якщо подивитися судову практику, то можна побачити, що громадяни нашої країни погано ознайомлені з законодавчим регулюванням питання електронного підпису. Адже досить багато спорів, в яких особа вважає, що не підписала документ в розумінні «поставила підпис», і тому договір є неукладеним, проте більшість напевно і не підозрює про існування одноразових ідентифікаторів, як саме можливості підписання документів. Також багато справ, пов'язаних, вже з судовими справами, коли особа забуває підписати, наприклад, ту ж касаційну скаргу. Ми рекомендуємо брати кредит он-лайн тільки у разі нагальної потреби, і поцікавитися в якій процедурі це відбувається, бо інколи люди не помічаючи укладають договір на 2 000 грн, проте майже під 700% річних. Тому краще за все буде, перш ніж поринати у вир електронного документування, розібратися, що це таке і «з чим його їдять».

Література:

1. Про електронний цифровий підпис. Закон України. Втратив чинність 07.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15#Text>

2. Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2014.257.01.0073.01.ENG

3. Про електронну комерцію. Закон України. Остання редакція від 19.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>

4. Цивільний кодекс України. Остання редакція від 28.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

5. Лідія Нестеренко. Електронний підпис одноразовим ідентифікатором. URL: <https://law.chnu.edu.ua/elektronnyi-pidpys-odnorazovym-identyfikatorom/>

6. Постанова Верховного суду України від 12 січня 2021 року у справі № 524/5556/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94102130>

7. Постанова Верховного суду України від 18 березня 2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95615734>

Дончак О. Д.
студентка 2 курсу ОР «Магістр» заочної форми навчання

*Інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ШЛЯХИ ВИНИКНЕННЯ Й ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ШАХРАЙСТВА У ГАЛУЗІ НЕРУХОМОСТІ

Нині, купівля-продаж нерухомості неминуче обумовлює стрес через побоювання стикнутися із можливим обманом, коли надприбутковий ринок, немов «магнітом» приваблює до себе різного роду недобросовісних ділків. Крок за кроком, слід пересвідчуватися у прозорості пропонованої фінансової структури угоди, хоча би, задля того, щоб у кінцевому результаті залишитися або з квартирою, або зі збереженими грошима. Разом із тим, й одного прекрасного дня можна прийти додому та дізнатися, що в квартирі проживають сторонні, і людині доведеться віч-на-віч зустрітися з численними проблемами, аби тільки довести, що він не ініціював продаж та відстояти своє право на квартиру.

Провідні позиції серед афер займає підробка офіційних паперів. Існує практика оформлення *заповітів* на вже померлу особу (тобто, посмертно). Не застраховані від фальсифікації й паспорти, довіреності та постанови суду [1]. Тож, варто зберігати пильність при придбанні квартир, що мають декілька історій купівлі-продажу за останні роки, або які дісталися родичам за заповітом, і продають їх за довіреністю, адже через неочікувану появу зацікавлених осіб досягнуті сторонами угоди можуть бути визнані недійсними в судовому порядку – причому, укладання договорів здійснюється цілком у законний спосіб і відступити на початковому етапі формування договірних відносин для покупця стане справою не з легких. На щастя, подібні випадки спостерігаються дедалі рідше саме завдяки впровадженню з 01.01.2013 р. єдиної уніфікованої інформаційної системи – Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

В інших «схемах», під час продажу квартири інсценують «випадкове забування родичів, що прописані за певною адресою». Прописані чи визнані недієздатними особи стануть приводом для майбутніх судових тяганин і матеріальних стягнень. Тому, необхідно безпосередньо з'ясувати склад сім'ї продавця та спілкуватися із сусідами поблизу вподобаного об'єкта нерухомості.

Крім того, шахраї з радістю скористаються бажанням покупця ухилитися від сплати аж надто великого, на його думку, податку державі. Тоді ймовірна ситуація, коли сума угоди, вказана в договорі, суттєво відрізнятиметься від кількості переданих, за фактом, продавцеві коштів, а згодом «щасливий» покупець виявить, що попередній власник квартири відмовляється від прийнятого зобов'язання. Згідно договору, продавець має повернути гроші, але, тим не менш, він, навпаки, оголошує про їх зникнення, внаслідок чого суд призначає щомісячні виплати покупцеві – відтак, останній позбавлений уже не лише квартири, але й зазнає фінансових втрат. Застерегтися від аналогічного розгортання подій можна не занижуючи суму угоди за реальну ринкову вартість.

Нерідко, на продаж виставляють квартири з прихованими боргами за комунальні та інші платежі, що супроводжується підркобою документів із житлово-експлуатаційних контор та інших територіальних виконавчих органів житлово-комунального господарства – а тому, слід спершу звернутися в дані організації із відповідним запитом про відомості, щодо наявних заборгованостей.

Мають місце і «нечесні обміни» оманливого характеру, які полягають у вмовлянні людини продати чи обміняти власну квартиру на «ліпшу» – дорожче, за ринкову вартість. Зрадівши вигідній пропозиції, людина без вагань підписує всі документи. Далі аферисти скаржаться на брак певної суми коштів, і пишуть розписку, або просто усно обіцяють віддати все до копійки. Проте, погашення боргу відбуватиметься частково чи дуже повільно. Паралельно з тривалим зволіканням поступово зростають ціни на житло, і після одержання суми, вказаної в контракті, в повному обсязі, її вже не вистачить на те, щоб придбати квартиру.

Але, за оцінками експертів, найчастіше використовують «схеми» з продажу майнових прав: укладені, таким чином, договори не становлять підставу для отримання інвестором квартири у судовому порядку навіть під час введення об'єкта в експлуатацію.

Також, важливо аналізувати кількість і якість не просто зведених забудовником об'єктів, але і переданих в експлуатацію; перевірити репутацію забудовника та його надійність завдяки тематичним форумам інвесторів і профільним ресурсам – особливо, на предмет наявності судових спорів, аніж форсувати остаточний вибір варіанту. Інвестування в сумнівні «недобудови» первинного ринку нерухомості, може завершитися настанням плачевних результатів, як-от:

- визнанням забудовника банкрутом;
- причетністю забудовника до кримінальної справи;

- зникненням компанії-продавця;
- продажем квартири декільком покупцям;
- невідповідністю нерухомості вихідним параметрам, заявленим у плані.

Оскільки завдаток або застава ніколи не віддається без належним чином завірених офіційних документів, ретельному підбору підлягають і нотаріуси або нотаріальні контори, встановлення довірливих відносин з якими вважатиметься виправданим: саме вони допоможуть скласти договір, дозволять його вичитати та нададуть приміщення для перерахунку коштів. Натомість, незважаючи на покладену законом відповідальність за завірени документи, довести провину нотаріуса, в разі недостовірності проставлених підписів, доволі складно, адже останній завжди може наполягати на зовнішній схожості відвідувача із фотографією, зображеною в паспорті особи. Деякі ошуканці й зовсім вдаються до пред'явлення нотаріусу людини, зовні схожої на справжнього власника, з оригіналом його паспорта для оформлення довіреності на продаж нерухомості. Загалом, так і виникають фальшиві права власності на квартиру.

Правильним з юридичної точки зору буде уточнення наступних моментів:

1. Встановлення строку договору, власника землі та її цільового і функціонального призначення (якщо в договорі купівлі-продажу міститься пункт про те, що земельну ділянку відведено під стадіон або офіс – ризик є не виправданим). Водночас, поширені випадки, коли 10 років тому земельні ділянки виділялися за рішенням місцевих рад для будівництва офісної нерухомості, проте, вимоги ринку з часом змінилися, і девелопер (підприємець, який займається створенням нових об'єктів нерухомості) вирішив зводити житло. Однак, місцеві ради не поспішають скликати засідання щодо зміни призначення ділянки. Навіть найкраща команда архітекторів з будівельниками та безперебійне фінансування не сприятимуть початку експлуатації будинку і, зрештою, – інвестор не зможе заселитися до досягнення компромісу з місцевою владою;

2. Виявлення у забудовника документів, що підтверджують права на ділянку (*рішення ради / розпорядження адміністрації*), а також державного акту / свідоцтва на право власності / договір оренди чи суперфіція;

3. Виявлення у забудовника обов'язкових дозвільних документів:

- проект;
- декларація для об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з незначними наслідками (СС1) згідно п. 9 ч. 7

ст. 36 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення містобудівної діяльності» від 17.01.2017 р. [2], а раніше вважалися об'єктами I-III категорій складності, відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. [3];

- дозвіл для об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками згідно абзацу 3 п. 5 ч. 8 ст. 32 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення містобудівної діяльності» від 17.01.2017 р. [2], а раніше вважалися об'єктами IV–V категорій складності, відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. [3];

4. Перевірка на дотримання обмежень забудови земельної ділянки та відповідність проекту містобудівним умовам, встановленим архітектурою міста, з метою виключення порушень, спричинених зведенням нерухомості;

5. З'ясування осіб-проектувальників будинку шляхом перевірки наявності сертифікату в проектній організації чи кваліфікаційних атестатів в архітекторів, конструкторів та інженерів.

Між іншим, потрібно зважати на кількість запланованих поверхів будинку, адже якщо передбачається зведення десятиповерхівки, а інвестору пропонують квартири з 18-го поверху – труднощі із введенням в експлуатацію гарантовано не уникнути;

6. Встановлення осіб, які фінансуватимуть будівництво, що включає в себе ознайомлення з публічною інформацією щодо рейтингів надійності приєднаної банківської установи, а також дослідження способів залучення капіталу фізичних осіб. Ч. 3 ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. регламентує чотири відповідні механізми: за посередництва Фондів фінансування будівництва (ФФБ), Фондів операцій з нерухомістю (ФОН), інститутів спільного інвестування або через емісію (випуск) цільових корпоративних облігацій [4].

Використання вкладень інвесторів саме в будівничій сфері гарантується, оскільки жоден з механізмів не передбачає можливості повернення інвестицій на підставі одних вимог до завершення будівельних робіт і, тим паче, заселення, що може зашкодити своєчасному введенню будинку в експлуатацію, значно відтермінувавши кінцеву дату.

Література:

1. Як убезпечити себе при купівлі квартири [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://dom.ria.com/uk/articles/kak-obeзопасit-sebya-pri-pokupke-kvartiry-174244.html>

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення містобудівної діяльності» [Електронний ресурс] // «Голос України». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1817-19#Text>

3. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [Електронний ресурс] // «Голос України». – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

4. Закон України «Про інвестиційну діяльність» [Електронний ресурс] // «Відомості Верховної Ради України». – 1991. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>

Дончак О. Д.

студентка 2 курсу ОР «Магістр» заочної форми навчання

Інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМА ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНТРАБАНДУ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

Економічна нестабільність, соціально-економічна криза, триваюча досі «гібридна війна», досить суттєва різниця у цінах на підакцизні товари в Україні та сусідніх країнах – важливі фактори що спонукають наших громадян заробляти на цьому гроші. Декриміналізація контрабанди підакцизних товарів не сприяла викоріненню цієї актуальної проблеми, а навпаки допомогла їй зростанню. На сьогодні передбачена адміністративна відповідальність за незаконне переміщення через державний (митний) кордон підакцизних товарів, яка стимулює їх незаконне переправлення. Україна фактично є «золотою серединою» транснаціональних угруповань, які роками організовують незаконні «схеми».

Найбільш популярні підакцизні товари, які незаконно переправляють через державний кордон України щодня це сигарети, паливо, алкогольні

напої, автомобілі, особливо у Волинській, Львівській, Закарпатській та Чернівецькій областях. Про це свідчать численні факти виявлення цих товарів прикордонниками та митниками. Систематичне здійснення такої протиправної діяльності сприяє збагаченню осіб, які цим займаються, тому штраф за це вони сплачують і продовжують свою протиправну діяльність, що зовсім не зупиняє контрабанду підакцизних товарів. Через цю незаконну діяльність Україна недоотримує до держбюджету десятки мільярдів в рік. Через відсутність кримінальної відповідальності за контрабанду підакцизних товарів, слідчі підрозділи правоохоронних органів держави наразі не мають можливості ефективно протидіяти цьому явищу. Контрабанда в країні досягла величезних розмірів і стала загрозою національній безпеці держави.

На сьогоднішній день у Верховній Раді України зареєстровано Проект Закону України № 5420 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів» [2]. Цим проектом передбачено внести зміни до Кримінального кодексу України, а саме: ст. 201 доповнити словами «дії, спрямовані на» та додати ст. 201-2 (контрабанда товарів), ст. 201-3 (контрабанда підакцизних товарів), ст. 201-4 (недостовірне декларування товарів). Тобто переміщення товарів, підакцизних товарів у перспективі може знову стати злочином, і особи, винні у вчиненні таких дій, можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності.

Саме запровадження кримінальної відповідальності за контрабанду товарів та підакцизних товарів і недостовірне декларування товарів може мати позитивний результат, однак його досягнення можливе лише у разі комплексного підходу, шляхом врегулювання балансу в співпраці правоохоронної і судової системи.

Література:

1. Проект Закону про внесення змін до Кримінального Кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів 5420 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71756

Дончак О. Д.
студентка 2 курсу ОР «Магістр» заочної форми навчання

*Інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

В умовах сьогодення однією із проблем, яка потребує залучення до її вирішення як науковців, так і практиків, є створення якісного законодавчого забезпечення регулювання суспільних відносин. Це актуально і щодо сфери забезпечення пожежної безпеки, яка є дуже важливою для охорони життя і здоров'я людей, а також національного багатства та навколишнього природного середовища. Низький рівень забезпеченості пожежної безпеки в Україні зумовлений недосконалістю та застарілістю законодавчого і нормативно-правового забезпечення у цій сфері, що призвело до розбалансування системи управління станом пожежної безпеки. Пожежна безпека виступає одним із засобів забезпечення належних умов і безпеки праці, навчання та повсякденного життя. У Кодексі цивільного захисту України вона визначається як відсутність неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожеж та пов'язаної з ними можливості завдання шкоди живим істотам, матеріальним цінностям, довкіллю [1].

Лише за 2020 рік в Україні сталося майже 100 тисяч пожеж, в яких загинуло близько 1500 людей, та ще близько 1000 осіб постраждали. Однією із найтрагічніших серед надзвичайних ситуацій пов'язаних із пожежами останніх років є надзвичайна ситуація державного рівня, що сталася у корпусі Одеського коледжу економіки у 2019 році, тоді загорівся обігрівач у одному із кабінетів. У будівлі не було пожежної сигналізації, була відсутня система автоматичного сповіщення, відсутні світлові покажчики та захарашені евакуаційні шляхи. Це все призвело до загибелі 16 осіб та ще близько 30 отримали травми різної тяжкості.

Наразі в Україні вдосконалюється законодавча та нормативно-правова бази у сфері пожежної безпеки.

Так Верховна Рада прийняла Закон № 4157 "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення рівня відповідальності за порушення вимог техногенної та пожежної безпеки" [2]. Законом вносяться зміни до статі 270 Кримінального кодексу України, якою запроваджується кримінальна відповідальність за порушення вимог техногенної та пожежної безпеки, якщо це

спричинило виникнення пожежі або аварії, якою заподіяно шкоду здоров'ю людей або майнову шкоду у великому розмірі. Законом також вносяться зміни до статей 175, 175², 183, 188⁸, 221, 223, 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині збільшення розміру штрафів.

Дотримання цих вимог перевірятимуть пожежні інспектори Державної служби з надзвичайних ситуацій.

Це є позитивним зрушенням на шляху удосконалення вітчизняного законодавства. Поряд з тим, наведені зміни, які відбулися у вітчизняному правовому полі щодо регулювання пожежної безпеки, сприятимуть формуванню такої системи, яка б відповідала міжнародним стандартам з пожежної безпеки, а також підвищенню рівня пожежної безпеки на практиці.

Література:

1. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/card2#Card>

2. Закон про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального Кодексу України щодо посилення рівня відповідальності за порушення вимог техногенної та пожежної безпеки 4157 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-kodeksu-ukraini-pro-administrativni-pravoporushennya-ta-kriminalnogo-kodeksu-ukraini-shchodo-posilennya-rivnya-vidpovidalnosti-za-porushennya-vimog>

Лукіян Д. А.
студентка 2 курсу юридичного факультету

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

ОФЦІЙНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ

Правова система охоплює в собі низку понять, які так чи інакше взаємодіють і взаємодоповнюють одне одного. Одним з таких понять є норма права – правило поведінки, яке має загальнообов'язковий характер. Існують багато різновидів правових норм, в залежності від галузей права. Одним з таких видів є цивільно-правова норма.

Цивільно-правова норма – загальнообов’язкове правило поведінки, яке спрямоване на регулювання особистих немайнових та майнових відносин, застосованих на юридичній рівності та вільному волевиявленні їх учасників. Тобто, цивільно-правова норма є досить важливим поняттям у сфері цивільно правових відносин. Утім не менш важливою, на думку О. В. Кохановської, є спроба розуміння норми права, особливо цивільно-правової, з точки зору інформаційного об’єкта і результату творчості, що допоможе знайти важливі в сучасному інформаційному світі ознаки норми права, які виходять із її суті і форми виразу, допоможуть дослідити процес появи норми права – починаючи від пошуку необхідної законодавчої, соціальної, економічної, моральної, історичної інформації до створення об’єкта авторського права – і далі знов до інформаційного об’єкта. [2, с. 145]. З цього твердження важливим є те, що мало знати лише зміст норми, потрібно правильно її зрозуміти та роз’яснити. Тому під час вирішення або перед самим вирішенням тої чи іншої цивільної справи, варто аналізувати детально кожен норму, використовуючи при цьому тлумачення права.

Тлумачення права або тлумачення правових норм – діяльність або процес, спрямований на з’ясування дійсного змісту норм права та її роз’яснення. Тобто, тлумачення виконує важливу роль у розумінні суті самої норми та пояснення її змісту для інших суб’єктів правових відносин. Інтерпретація представляє собою складний процес, тому він включає в себе різні види такі як офіційне, яке в свою чергу поділяється на нормативне та казуальне і також неофіційне, яке включає в собі компетентне та буденне. Розглянемо саме офіційне тлумачення в галузі цивільного права.

При застосуванні конкретної норми цивільного права необхідно чітко уявити її зміст і зміст. Офіційне тлумачення здійснюється уповноваженим органом і має обов’язкове значення. Існують два різновиди офіційного тлумачення цивільно-правової норми: нормативне та казуальне. Нормативне тлумачення норм права – це таке тлумачення, яке в результаті має загальнообов’язковий характер і по-суті створює нову норму права. Щодо казуального тлумачення правових норм, то С. І. Палешник стверджує, що у вітчизняній юридичній науці поняття судового тлумачення майже не розглядається. Воно згадується суто в межах одного із видів судової діяльності. При цьому в жодній роботі не міститься розгорнутого визначення цього терміну. Зазвичай вказується тільки на те, що судові тлумачення – з’ясування і роз’яснення смислу норм права, що здійснюється судами [3, с. 73].

Якщо більш детально звернути увагу на нормативне тлумачення норми права, то воно в свою чергу поділяється на аутентичне та легальне

в залежності від органу, який тлумачить дану норму. Легальне тлумачення – це таке тлумачення, яке здійснює або орган, що встановив певну юридичну норму (воно іменується аутентичним), або ж інший уповноважений на це законом орган. Аутентичне роз'яснення закону, що виходить від самого законодавця, може бути лише у формі нового закону чи доповнення до чинного закону. Судове тлумачення – це тлумачення, яке дає суд.

Звертаючи увагу на казуальне тлумачення цивільно-правової норми, можна стверджувати, що на відмінну від нормативного тлумачення, яке носить загальнообов'язковий характер, казуальне в свою чергу є обов'язковим лише для конкретних випадків і стосується тих осіб, які беруть участь у даній справі. Теоретики права зазначають, що казуальне – невіддільне від конкретного випадку (казусу) і для інших випадків воно може відігравати роль лише певного допоміжного прикладу, а не роль загального категоричного роз'яснення [1, с. 182].

Таким чином, на нашу думку, можна стверджувати, що інтерпретація цивільно-правових норм є важливою для вирішення спорів у цивільно-правових відносинах. В цьому особливому виді відносин беруть участь приватні особи, частіше за все фізичні або юридичні особи приватного права. Дії яких зумовлені на задоволення їхнього особистого інтересу. Тому саме офіційне тлумачення правових норм допомагає їм у роз'ясненні і розумінні змісту тої чи іншої норми і в подальшому в правильному вирішенні справи.

Література:

1. Алексеев С. С. Государство и право. Начальный курс / С. С. Алексеев. – 3-е изд. – М. : Юрид. лит., 1996. – С. 182.
 2. Кохановська О. В. Цивільно-правова норма як загальнообов'язкове правило поведінки, як інформація і результат творчості / О. В. Кохановська // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – 2018. – Т. 25, № 2. – С. 142–155.
 3. Палешник, С. І. Судове тлумачення норм права / С. І. Палешник // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право / гол. ред. Ю. М. Бисага. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – Вип. 23. Ч. 1. Т. 1. – С. 73–76. – Бібліогр.: с. 76 (10 назв).
-

Тарасенко К. С.
студентка III курсу юридичного факультету

*Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИМУСОВОГО СТЯГНЕННЯ ТА БЕЗАКЦЕПНОГО СПИСАННЯ КОШТІВ МІКРОФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

На сучасному етапі розвитку банківської системи України набуває актуальності поглиблене вивчення таких проблемних явищ, як масове укладання громадянами кредитних договорів з мікрофінансовими організаціями, які у подальшому здійснюють примусове стягнення та безакцептне списання коштів.

Метою дослідження є аналіз проблемних аспектів примусового стягнення та безакцептного списання коштів мікрофінансовими організаціями.

Перш за все необхідно звернути увагу на визначення сутності деяких понять, зокрема, мікрофінансові організації – це юридично зареєстровані компанії, які мають ліцензію на здійснення кредитної діяльності. Потрібно підкреслити, що з 1-го липня у 2020 року Національний банк України контролює діяльність МФО, а раніше за цю функцію нагляду відповідала Національна комісія, що здійснювала державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Проте 12 вересня 2019 року Верховна Рада ухвалила закон [1], який передбачав ліквідацію Нацкомфінпослуг.

Згідно встановленої процедури оформлення кредиту МФО, на відміну від банків, має право надання кредиту тільки онлайн. Однак додатково існує можливість позичальнику отримати гроші у відділенні, проте відкриття рахунків чи депозитних рахунків є недопустимою та неможливою для клієнтів операцією.

Останнім часом спостерігається така негативна тенденція, що до судових органів звертається значна кількість громадян, які взагалі не уклали жодних кредитних договорів, але при цьому банки подавали позови щодо стягнення коштів з цих громадян за неіснуючими боргами. Хоча найчастіше боржник звертається з позовом до суду у разі, коли має бажання зменшити суму стягнення навіть до суми тіла позики або під час ситуації, коли з рахунків автоматично та безконтрольно МФО списують кошти. Фінансові установи часто суттєво збільшуючи розмір позики, тим саме зловживають своїм правом вимоги сплати пені за користування коштами.

Відповідно до ч. 2 ст. 1071 Цивільного кодексу України [2] грошові кошти можуть бути списані з рахунка клієнта без його розпорядження на підставі рішення суду, а також у випадках, встановлених законом, договором між банком і клієнтом.

Для більш детального розгляду питання одразу звертаємося до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [3], де згідно з п. 1.39, 1.25, ч. 1 ст. 1 зазначено, що списання примусове – списання коштів, що здійснюється стягувачем без згоди платника на підставі встановлених законом виконавчих документів; платіжна вимога – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або при договірному списанні обтяжувача чи отримувача до обслуговуючого платника банку здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Також ч. 2 ст. 23 цього ж Закону України передбачено процедура, завдяки якій платіжна вимога на примусове списання коштів може бути відкликана стягувачем, а саме – шляхом подання до банку, що обслуговує цього стягувача, документа на відкликання. Це можна зробити у будь-який час до списання коштів з рахунка платника.

Відповідальність за обґрунтованість примусового стягнення розкривається в ч. 2 ст. 34 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та покладається на стягувача: внаслідок необґрунтованого примусового списання, стягувач має відшкодувати платнику нанесену шкоду.

Щодо нарахування процентів за кредитним договором слід зазначити, що право кредитодавця нараховувати передбачені договором проценти за кредитом припиняється після спливу визначеного договором строку кредитування, тобто строку, на який позичальник отримав кредит, чи у разі пред'явлення до позичальника вимоги згідно з ч. 2 ст. 1050 ЦК України.

Згідно з судовою практикою суди мають відмовити фінансовій установі у задоволенні позовних вимог слід, коли строк кредитування закінчився, а вона звернулася більш ніж через три роки з моменту закінчення строку дії договору (якщо більш тривалий строк позовної давності не встановлений сторонами в договорі). Вважається, що мав місце пропуск строку позовної давності.

Варто зазначити, що відповідно до пунктів 48-55 постанови Великої палати ВС від 28.03.2018 № 444/9519/12 [4] проценти за правомірне користування грошовими коштами можуть нараховуватись лише в межах визначеного договором строку кредитування.

Порушення зі сторони мікрофінансових організацій під час стягнення заборгованості полягають у тому, що кредитори звертаються до суду та надають розрахунок заборгованості за позицією з нарахуванням штрафних санкцій після закінчення строку дії договору.

Відповідно до статті 257 Цивільного кодексу України, загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки.

Нерідко МФО задля стягнення боргу звертаються до колекторських компаній. У випадку, коли кредитна заборгованість досягає розмірів, коли боржник не в змозі її виплачувати, Цивільним та Господарським кодексами України [5] передбачений договір про реструктуризацію боргу, який повинен бути укладений обов'язково у письмовій формі.

Відповідно до статті 25 Закону України «Про споживче кредитування» [6] колекторська компанія під час врегулювання простроченої заборгованості може взаємодіяти із споживачем тільки у разі, якщо така згода передбачена кредитним договором та особа надала згоду на таку взаємодію. Колекторським компаніям заборонено здійснювати дії, що зазіхають на особисту гідність, права, свободи, власність боржника та його близьких осіб, ставлять під загрозу його життя, здоров'я, ділову репутацію.

Визначення поняття примусового списання коштів було розглянуто у вище зазначеному Законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», проте, для роз'яснення поняття необхідно звернутися до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої Постановою Правління Національного банку України № 22 від 21.01.2004 [7]. Згідно цього нормативно-правового акту примусове стягнення та безакцептне списання коштів здійснюються тільки за виконавчими документами, рішеннями державних податкових органів, якщо відповіддю на претензію визнана претензійна сума.

Кошти на банківському рахунку можуть бути арештовані в автоматизованому режимі, але при цьому не йдеться про автоматичне списання коштів.

Відповідно до реалізації наказу Міністерства юстиції України від 23.03.2021 № 1061/5, яким внесено зміни до наказу від 16.04.2019 року № 1203/5 «Про затвердження Порядку автоматизованого арешту коштів боржників на рахунках у банках за виконавчими провадженнями про стягнення аліментів» [8], постанови про арешт/зняття з арешту коштів на рахунках боржників державні та приватні виконавці мають можливість направляти до банків через Автоматизовану систему виконавчого провадження без обмежень за категоріями стягнення.

Такі ситуації, на жаль, зустрічаються все частіше, тому можна порекомендувати громадянам попереджати настання скрутного

становища за допомогою власної обачності. Існує, наприклад, така платформа, як Електронний сервіс державних послуг «Дія», на якому громадяни можуть самостійно перевірити, чи мають вони борги. На думку автора, МФО – вкрай ненадійні організації, користування послугами яких, по можливості, потрібно громадянам виключити з їхнього повсякденного життя.

Додатково слід зауважити, що відповідно до положень ст. 18 Закону України «Про захист прав споживачів» [9] виконавець не повинен включати у договори зі споживачем умови, які є несправедливими.

Якщо у договорі наявні умови, що суперечать принципу добросовісності та у наслідку створюють істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків на шкоду споживача, то такі умови можна визнати несправедливими. У боржника є можливість визнати положення договору, якими передбачена відповідальність за порушення зобов'язань, недійсними.

Підсумовуюче наведене, можна зробити висновок, що вимога про нарахування та сплату неустойки не відповідає засадам справедливості, добросовісності, розумності як складовим елементам загального конституційного принципу верховенства права, передбачених у п. 6 ст. 3, ч. 3 ст. 509 та ч. 1, та ч. 2 ст. 627 ЦК України. Тобто факт того, що особа заборгувала кошти, спочатку має підтвердити своїм відповідним рішенням суд. Якщо після цього боржник так і не повертає кошти – справу розглядає Державна виконавча служба. Вони можуть арештувати кошти на банківських рахунках боржника у разі відкриття виконавчого провадження. МФО не мають права безконтрольно списувати кошти з рахунків.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України № 79-IX від 12.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20#Text> (дата звернення 08.10.21).

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 08.10.21).

3. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України № 2346-III від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (дата звернення 08.10.21).

4. Постанова Великої палати Верховного Суду № 444/9519/12 від 28.03.2018. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74838904> (дата звернення 08.10.21).

5. Господарський кодекс України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 08.10.21).

6. Про споживче кредитування: Закон України № 1734-VIII від 15.10.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text> (дата звернення 08.10.21).

7. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова Правління Національного банку України № 22 від 21.01.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04#Text> (дата звернення 07.10.21).

8. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 16 квітня 2019 року № 1203/5: Наказ Міністерства юстиції України № 1061/5 від 23.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0397-21#Text> (дата звернення 06.10.21).

9. Про захист прав споживачів: Закон України № 1023-XII від 12.05.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення 08.10.21).

НАПРЯМ 5. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Довга М. О.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права*

Науковий керівник: Роженюк О. О.

старший викладач кафедри господарського права та процесу

*Університет державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Торгівля – найстаріша та найважливіша складова економіки не лише конкретної держави, а й всього світу. Вона зародилася ще на ранньому етапі розвитку людства разом з появою розподілу праці. Спочатку торгівля мала виражений натуральний характер. Особливий етап її розвитку почався з виникнення грошей. Саме тоді виникли товарно-грошові відносини. З моменту свого виникнення торгівля почала набувати нових форм. Вона давно вийшла за рамки державних кордонів. З появою та поширенням електронної техніки та засобів телекомунікаційного зв'язку з'являється новий вид торгівлі – електронна.

Електронна торгівля (електронна комерція) – це підприємницька діяльність, особливість якої полягає у здійсненні купівлі-продажу товарів та послуг за допомогою електронних засобів, мережі Інтернет та інших інформаційних мереж. До електронної торгівлі також відносять торгівлю з використанням телемагазину.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про електронну комерцію» цю сферу господарської діяльності регулюють також такі нормативно-правові акти як: Конституція України, Цивільний та Господарський кодекси України, закони України «Про захист прав споживачів», «Про рекламу», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про телекомунікації», «Про електронні довірчі послуги», «Про платіжні послуги», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про захист персональних даних», міжнародні договори України, згода

на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Закону та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до них. До таких документів належать: Типовий закон UNCITRAL про електронну торгівлю від 1996 р., Типовий закон UNCITRAL про електронні підписи від 2001 р., тощо [4].

Проте, не дивлячись на таку кількість нормативно-правових актів, які регулюють це питання, в Україні все ще є з цим проблеми. Більшість науковців стверджують, що законодавство, яке регулює електронну торгівлю має багато прогалин, які необхідно усунути. З іншої сторони, проблемою сучасного законодавства в цій сфері є його різноплановість. Це породжує численні колізії під час застосування тих чи інших норм.

Не можливо не погодитися з думкою науковця Товкун Л.В. про те, що створення відповідного органу, який би розробляв та реалізовував політику у сфері електронної торгівлі, суттєво покращило б рівень регулювання цього виду підприємницької діяльності. Наразі в Україні повноваження щодо регулювання цього питання розподілені між одинадцятьма різними державними органами. Це призводить до відсутності об'єктивної оцінки стану електронної торгівлі в Україні та системного підходу до її розуміння. Також це сприятиме підвищенню рівня контролю держави за торгівлею в Інтернеті [5, с. 284]. Для цього потрібно звернутися до Платформи громадянського суспільства України – ЄС. Вона передбачає створення спеціальної міжвідомчої робочої групи, яка б діяла під керівництвом першого віце-прем'єр-міністра та Національного банку України, а також включала в себе всіх зацікавлених у цьому сторін. На такий орган мають покладатися такі функції як: розробка нормативно-правового забезпечення діяльності електронної торгівлі; створення механізмів його фінансового та кадрового забезпечення; погодження створення такої програми не лише з державними органами, а й із громадськістю; розробка Національного плану дій з регулярного ознайомлення та впровадження систем електронної комерції різних типів [1].

Наразі електронна торгівля в Україні стрімко розвивається, з'являється все більше і більше користувачів інтернет-магазинів. Саме тому важливою умовою здійснення електронної торгівлі є розробка правил укладення електронних правочинів. Це пояснюється відсутністю письмово укладених договорів купівлі-продажу, інформації про фізичну чи юридичну особу, яка надає відповідні послуги, а іноді ще й фіскального чека. На думку деяких науковців, це порушує принцип свободи договору. Варто зазначити, що розрахунковим документом вважається лише фіскальний чек, а не квитанція чи POS-чек. Вони вказують лише на факт проведення платежу, а не на передачу товару

покупцеві. Щоб вирішити цю проблему, державі потрібно зобов'язати продавців використовувати відповідні реєстратори розрахункових операцій (далі – РРО). Вони дадуть змогу покупцям швидко ідентифікувати продавця та забезпечать можливість захистити свої права [5, с. 284]. 10 грудня 2020 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо лібералізації застосування реєстраторів розрахункових операцій платниками єдиного податку та скасування механізму компенсації покупцям (споживачам) за скаргами щодо порушення встановленого порядку проведення розрахункових операцій частини суми застосованих штрафних санкцій», який відтермінував обов'язкове використання РРО ФОПами, що здійснюють таку діяльність до 2022 року. Тому державі варто розробити новий закон, який би регулював таку діяльність та гарантував безпеку покупцям під час здійснення купівлі товарів в Інтернеті [3].

Також проблемою правового регулювання електронної торгівлі в Україні є відсутність інформації про особу, що здійснює торгівлю, її місцезнаходження, а на відповідних сайтах не вказано кому вони належать. Наразі в українському законодавстві відсутня норма, яка б дозволяла покупцям звернутися до суду з вимогою про надання їм такої інформації. Варто зазначити, що у Правилах роздрібної торгівлі йдеться про те, що постачальник зобов'язується надати споживачу всю необхідну інформацію про товар, а також документи, які підтверджують його якість, безпеку та ціну. Це може відбуватися шляхом надсилання споживачеві електронного листа [2, с. 54].

Чи не найбільшою проблемою у сфері електронної торгівлі в Україні є її оподаткування. Сьогодні в нашій державі немає чіткого механізму оподаткування такої діяльності. Чинне податкове законодавство регулює лише традиційну підприємницьку діяльність. Саме тому більшість фінансових відносин, які виникають під час здійснення електронної торгівлі залишається поза увагою законодавства. Це сприяє виникненню численних правопорушень. Відкритим також є питання визначення особи-продавця. Трапляються випадки, коли така особа не зареєстрована як підприємець. Слід звернути увагу на те, що суб'єкти малого підприємництва можуть обирати спрощену систему оподаткування [5, с. 285].

Ще однією проблемою сучасного законодавства в цій сфері є відсутність загальної процедури з підтвердження згоди покупця здійснити відповідний правочин. Зазвичай така згода виражена у формі телефонної розмови, електронного листа, заповнення відповідної заявки. Проте, під час вирішення таких спорів можуть виникнути проблеми із доказуванням здійснення такого правочину [2, с. 54].

Вітчизняне законодавство у сфері електронної торгівлі все ще є недосконалим і містить багато колізій та прогалин. Воно потребує ретельного аналізу та доопрацювання з боку законодавчих органів держави. Щоб успішно вирішити ці проблеми, потрібно звернутися до норм міжнародного та європейського законодавства. Не зайвим стане також і дослідження діяльності таких міжнародних організацій як Світова організація торгівлі та Комісія ООН з міжнародного торговельного законодавства. Допоможе в цьому і співпраця України з розвиненими державами. Україні потрібно також посилити контроль за дотриманням прав споживачів, які користуються відповідними послугами.

Література:

1. Retail e-commerce sale worldwide from 2014 to 2023 (in billion US dollars). The Statistical Portal. URL: <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales>

2. Баранов О. А. Правові проблеми електронної торгівлі (комерції). *Інформація і право*, № 2(5). 2012. С. 48–56.

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо лібералізації застосування реєстраторів розрахункових операцій платниками єдиного податку та скасування механізму компенсації покупцям (споживачам) за скаргами щодо порушення встановленого порядку проведення розрахункових операцій частини суми застосованих штрафних санкцій: Закон України від 1 грудня 2020 року № 1017-IX. БД «Законодавство України» // ВР України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-20#Text> (дата звернення: 05.10.2021).

4. Про електронну комерцію: Закон України від 3 вересня 2015 року № 675-VIII. БД «Законодавство України» // ВР України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 05.10.2021).

5. Товкун Л. В., Федоровська М. А. Актуальні питання правового регулювання електронної комерції в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9. 2020. С. 282–286.

НАПРЯМ 6. АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Аніщенко Т. С.
*кандидат юридичних наук,
заступник начальника*

Південно-Східного міжрегіонального управління

*Міністерства юстиції (м. Дніпро) у Запорізькій області
м. Запоріжжя, Україна*

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОБОТИ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ КОМІСІЇ В ОРГАНІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Відповідно до положень ст. 3 Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (далі – Закон) сфера дії вказаного нормативно-правового акта поширюється на відносини, що виникають у зв'язку зі вступом на державну службу, її проходженням та припиненням [1]. Державний (публічний) службовець користується широким колом прав та виконує певні посадові/службові обов'язки, за невиконання або неналежне виконання яких його може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності. Однак за відповідними нормами Закону про дисциплінарну відповідальність – кропітка та неупереджена робота дисциплінарної комісії як органу, що працює на громадських засадах та на який покладено обов'язок здійснення дисциплінарного провадження з метою визначення ступеня вини, характеру і тяжкості вчиненого дисциплінарного проступку [1]. Варто підкреслити, що сам Закон не визначає повноваження дисциплінарних комісій, хоча й містить окрему статтю, в назві якої анонсовано наявність відповідної норми. Підтвердження нашого висновку знаходимо і на сторінках Практичного посібника для керівників служб управління персоналом, який присвячено питанням дисциплінарної відповідальності державних службовців, де зазначається, що фактично Закон не конкретизує безпосередньо роботу дисциплінарної комісії, що дає таким комісіям можливість довільно організувати свою діяльність, не виходячи за межі, визначені Законом [2, с. 18, 22].

Разом із тим з плином часу ситуація дещо поліпшилась, що позначилося на законодавчому рівні через прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення дисциплінарного провадження» від 4 грудня 2019 року № 1039 (далі – Порядок) [3], якою все ж таки визначено підгрунття роботи дисциплінарних комісій. Однак варто звернути увагу на те, що цей нормативно-правовий акт визначає передусім процедуру здійснення дисциплінарними комісіями з розгляду дисциплінарних справ (далі – дисциплінарна комісія) дисциплінарних проваджень стосовно державних службовців, і лише певна частина постанови приділена таким питанням, як формування дисциплінарної комісії та її склад, повноваження дисциплінарної комісії, основні засади роботи дисциплінарної комісії [3]. На противагу наведеному, у якості прикладу згадаємо про нормативно-правові акти, якими окремо регулюється діяльність дисциплінарних комісій: Положення про дисциплінарну комісію приватних виконавців [4], Положення про дисциплінарну комісію Держгеокадастру з розгляду дисциплінарних справ [5], Положення про дисциплінарні комісії в Національній поліції України [6], Положення про Дисциплінарну комісію арбітражних керуючих [7].

Наведене, на жаль, свідчить про наступне:

– відсутність на законодавчому рівні системного підходу до формування нормативно-правової бази, що, відповідно, по-перше, знижує якість актів законодавства, створює додаткове підгрунття для виникнення юридичних колізій у сфері нормотворчості. Ми цілком підтримуємо думку С. В. Бобровника, який зазначає, що узгодженість правових норм, відсутність між ними суперечностей належать не лише до загальних умов ефективності законодавства, а й одночасно є важливою закономірністю його функціонування як самостійного, цілісного, системного явища. Сама конструкція законодавства як узгодженої несуперечливої системи є об'єктивно необхідним способом його існування та ефективного функціонування [8].

По-друге, ускладнює роботу з матеріалом як фахівцям у галузі права, так і пересічним громадянам, яким у такому разі важко орієнтуватись у великій кількості розпорошених норм права та відповідно правильно їх застосовувати.

З урахуванням наведеного зазначимо, що важливою запорукою діяльності будь-якого колегіального органу є визначення меж повноважень та обов'язків усіх членів такого утворення. Однак чинний Порядок містить, на нашу думку, достатньо загальні риси, якими окреслено коло повноважень членів дисциплінарної комісії та може бути суттєво розширеним. Адже у випадку, коли державний службовець обирається до складу будь-якого колегіального органу, слід чітко

розуміти, що одночасно із отриманням певних повноважень, у зв'язку з виконанням обов'язків у такому органі, він автоматично потрапляє під обмеження, визначені чинним законодавством. Зокрема йдеться про положення Закону України «Про запобігання корупції» в частині недопущення виникнення конфлікту інтересів.

З цього приводу висловив свою позицію також і Верховний Суд, який у постанові від 31 жовтня 2018 року у справі № 810/2500/16 дійшов висновку, що згідно з ч. 2 ст. 35 Закону України «Про запобігання корупції» у разі виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів у особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняної до неї особи, яка входить до складу колегіального органу (комітету, комісії, колегії тощо), вона не має права брати участь у прийнятті рішення цим органом. Отже, у разі виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів у особи така особа не має права брати участь у прийнятті відповідного рішення органом. Частина перша ст. 67 Закону України «Про запобігання корупції» встановлює, що нормативно-правові акти, рішення, видані (прийняті) з порушенням вимог цього Закону, підлягають скасуванню органом або посадовою особою, уповноваженою на прийняття чи скасування відповідних актів, рішень, або можуть бути визнані незаконними в судовому порядку за заявою заінтересованої фізичної особи, об'єднання громадян, юридичної особи, прокурора, органу державної влади, зокрема Національного агентства, органу місцевого самоврядування [9].

Підсумовуючи викладене наголосимо, що питання визначення повноважень дисциплінарної комісії є надзвичайно важливим для формування відповідального ставлення у членів дисциплінарної комісії до тих завдань, що перед ними висувуються. Водночас це свідчить про необхідність отримання на рівні держави якісного продукту у вигляді розроблення та прийняття нормативно-правового забезпечення, яке не лише буде відповідати ustalеним традиціям права, а й містити досконалі та юридично обґрунтовані норми.

Література:

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 4. Ст. 43.

2. Дисциплінарна відповідальність державних службовців: практ. посіб. для керівників служб управління персоналом / М. Канавець (кер. авт. колективу), Ю. Лихач, С. Іголкін, І. Рошин, Д. Трипольський ; за заг. ред. К. Ващенко. Київ : Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2017. 68. С. 22.

3. Про затвердження Порядку здійснення дисциплінарного провадження: постанова Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 р. № 1039. *Офіційний вісник України*. 2019. № 100. С. 57.

4. Положення про Дисциплінарну комісію приватних виконавців: наказ Міністерства юстиції України від 28.11.2017 р. № 3791/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1442-17>.

5. Положення про дисциплінарну комісію Держгеокадастру з розгляду дисциплінарних справ: наказ Держгеокадастру від 02.06.2016 р. № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156877-16>. 12.

6. Про реалізацію окремих положень Дисциплінарного статуту Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.11.2018 р. № 893. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1356-18>.

7. Положення про Дисциплінарну комісію арбітражних керуючих: наказ Міністерства юстиції України від 25.09.2019 р. № 2993/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1442-17>.

8. Бобровник С. В. Подолання правових колізій як засіб забезпечення системності та ефективності законодавства. *Щорічник наукових праць «Правова держава»*. Київ. 2003. № 14. С. 30–38.

9. Постанова Верховного Суду України від 31.10.2018 р. у справі № 810/2500/16. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77586022?fbclid=IwAR0weT22XZnqf4ufteS8M1EjIEPu_gLJoC0cGcwYSnO7YBwAryNRPduB2U.

Головченко С. В., Мазурик А. В.
студенти групи ПБ-18-2 ННІ права

Науковий керівник: Мельник О. П.
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового права*

*Університет державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО АУДИТУ

В Україні існує розвинута, але не достатньо ефективна система органів державного фінансового контролю. Не реалізують дані органи високого рівня фінансової політики в країні. Необхідність удосконалення державного фінансового контролю є актуальним питанням, оскільки дана умова вкрай важлива для реалізації завдань економіки, забезпечення стабільності на економічному ринку.

Проблеми, що виникають, проаналізувавши стан державного фінансового аудиту в Україні, характеризуються недостатністю правового забезпечення. Недоліки перш за все стосуються органів і тих суб'єктів, які вповноважені здійснювати державний фінансовий контроль. Статус, особливості органів та їх взаємодія не належним чином регулюється законом, їх взаємодія є суперечливою. Стаття 8 ЗУ «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» визначає основні функції органу державного фінансового контролю, до яких входить ведення бухгалтерського обліку, а також складання фінансової і бюджетної звітності, паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання; усунення виявлених недоліків і порушень; розробляє пропозиції щодо усунення виявлених недоліків і порушень та запобігання їм у подальшому; вживає в установленому порядку заходів до усунення виявлених під час здійснення державного фінансового контролю порушень законодавства та притягнення до відповідальності винних осіб [1]. Крім цього, якщо ознайомитися з статтею 1 цього закону, то можемо помітити, що в ньому закріплено лише загальне визначення такого нагляду (контролю). Зокрема, державний нагляд (контроль) становить собою певну взаємодію центральних органів виконавчої влади стосовно діяльності, здійснення систематичного спостереження за точним і неухильним дотриманням законів, інших нормативних правових актів.

Діяльність із внутрішнього аудиту в державних органах регулюється такими законодавчими та нормативними актами: статтею 26 Бюджетного кодексу України [3]; Постановою Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 № 1001 «Деякі питання здійснення внутрішнього аудиту та утворення підрозділів внутрішнього аудиту» [4], Стандартами внутрішнього аудиту, затвердженими наказом Міністерства фінансів України, Кодексом етики працівників підрозділу внутрішнього аудиту.

Міністерство фінансів має не тільки відігравати ключову роль у розробці проекту бюджету, розподілі коштів серед галузевих міністерств, а й мати право прямо втручатися навіть на стадії попереднього контролю. Наділення його такою функцією забезпечить виявлення і усунення проблем швидше. Міністру фінансів повинна бути підпорядкована централізована Генеральна фінансова інспекція, яка повинна і здійснювати наступний контроль всіх бюджетних витрат урядових установ. Галузеві міністерства повинні мати власні контрольні підрозділи.

На нашу думку, за допомогою заходів фінансового контролю необхідно посилити ефективність цільового використання ресурсів бюджетної системи, оскільки вони є обмеженими і не можуть надходити

без конкретної мети. Даний напрям допоможе скоординувати та розподілити кошти, регулювати фінансами правильно.

Обов'язки працівників органів, що здійснюють контрольну діяльність мають бути закріплені та чітко окреслені для перевірки різних напрямків звітності. Одна особа не має права брати на себе контроль над усією операцією, повинен бути розподіл, який забезпечить простіший метод перевірки.

Потребує організаційного та законодавчого вирішення питання про кількість і тривалість фінансових перевірок за рік: фінансовий контроль має бути організований таким чином, щоб не створювати додаткових труднощів у виробничо-господарській діяльності суб'єктів господарювання [2]. Держава повинна ставити перед собою завдання не здійснювати контроль якомога жорсткіше, застосовувати заходи примусу та тиску на працівників, а навпаки контролювати їх діяльність без додаткового навантаження та перешкод.

Одним з актуальних напрямів також можна вважати законодавче закріплення механізму виявлення правопорушень за результатами заходів державного фінансового контролю.

Розглядати основні напрями удосконалення державного фінансового аудиту можна також під кутом міжнародної практики. Визначення пріоритетів подальшого розвитку на центральному та місцевому рівні відповідно до тенденцій соціально-економічного розвитку країни є важливим, так як у період трансформацій ми повинні реагувати на зміни у міжнародних відносинах.

Отже, перешкод на шляху розвитку державного фінансового аудиту та усунення недоліків у даній сфері багато, починаючи з законодавства України, врахування міжнародного права, зміну економічної ситуації та інші. Основними напрямками є розподіл обов'язків у самих органах здійснення фінансового контролю, зміни в нормативно-правових актах, які регулюють процедуру здійснення державного аудиту.

Література:

1. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР) 1993, № 13, 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення 08.10.2021)

2. Кузьменко О. Інтеграція Рахункової палати України до міжнародних інститутів вищого незалежного фінансового контролю. О. Кузьменко. Фінансове право. – 2013. – № 4. – С. 83–92.

3. Бюджетний кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51 Закон України від 08.07.2010 р. №2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 08.10.2021)

4. Деякі питання здійснення внутрішнього аудиту та утворення підрозділів внутрішнього аудиту: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 р. 1001-2011-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 08.10.2021)

Греца С. М.
*доцент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства*

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

РОЛЬ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКУ ПО СПЛАТІ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

Для забезпечення виконання завдань і функцій держави важливе значення має ефективна мобілізація коштів до бюджету та інших централізованих фондів публічних фінансів. Враховуючи, що найбільшу питому вагу у структурі доходів бюджету займають податки і збори, необхідно забезпечити повне та неухильне виконання конституційного обов'язку по сплаті податків. У податковій системі України важливе значення мають непрямі податки, до яких належить податок на додану вартість та акцизний податок. У правовідносинах, пов'язаних зі сплатою непрямих податків беруть участь три суб'єкти: платник податку, споживач товару (робіт, послуг), що сплачує непрямий податок в ціні їх придбання, а також держава в особі уповноважених нею органів, що здійснюють контроль за сплатою непрямих податків [1, с. 130].

Податок на додану вартість є основним непрямим податком, має більш широке застосування у порівнянні з акцизним податком з огляду на більш широкий суб'єктний склад його платників та об'єкт оподаткування. Поряд з тим, цей податок з точки зору складності адміністрування залишається найбільш проблемним. Забезпечення виконання податкового обов'язку по сплаті податку на додану вартість залежить від ефективності виконання визначених функцій, добросовісності виконання обов'язків та дотримання законодавства усіма суб'єктами, що беруть участь в процесі адміністрування ПДВ, особливо податкових органів, які здійснюють контроль за його сплатою.

Питанню справляння податку на додану вартість приділялася велика увага українських вчених, основні наукові доробки висвітлені у працях Воронової Л. К., Кучерявенка М. П., Орлюк О. П., Савченко Л. А.

Тим не менше, особливості реалізації функцій податкових органів з метою забезпечення обов'язку по сплаті ПДВ ще досі недостатньо розкриті у науковій літературі.

Метою нашого дослідження є визначення основних функцій та повноважень податкових органів в процесі забезпечення виконання податкового обов'язку.

На сьогодні правове регулювання справляння податку на додану вартість здійснюється відповідно до Податкового кодексу України [2].

Цей нормативний акт визначає, зокрема, платників податку на додану вартість, об'єкти, базу та ставки оподаткування, перелік неоподатковуваних та звільнених від оподаткування операцій, особливості оподаткування експортних та імпорتنних операцій, поняття податкової накладної, порядок обліку, звітування та внесення податку до бюджету.

На даний час на законодавчому рівні термін «адміністрування податку» не визначений. Адмініструвати у перекладі з латинського (*administrare*) означає управляти, завідувати. На теоретичному рівні до основних функцій та процедур щодо адміністрування ПДВ відносять облік платників податку, визначення об'єкту оподаткування і ставки ПДВ, пільги з податку, порядок обчислення та сплати ПДВ, особливості оподаткування в окремих сферах діяльності, облік розрахунків з бюджетом з ПДВ в органах ДПС [3, с. 73–205].

Андрущенко В. пропонує використання узагальнюючого терміну «фіскальне адміністрування», об'єктом якого є «розпорядчо-виконавча діяльність владних політичних структур (урядових, юридичних, фінансових, силових) щодо організації оподаткування й мистецтва управління податковою системою шляхом забезпечення вимог законодавства у поєднанні з виховними, роз'яснювальними і контрольними заходами» [4, с. 76].

Ефективність забезпечення обов'язку по сплаті ПДВ великою мірою залежить саме від належного виконання своїх функцій податковими органами, на яких покладено організацію процесу справляння податку та контроль за дотриманням законодавства при сплаті ПДВ платниками податків. Як зазначає Федосов В. М. життєздатність і надійність податкової системи залежить від двох факторів. По-перше, від правильності побудови цієї системи, а по-друге, від рівня організації податкової служби держави і налагодженості податкової роботи. На думку вказаного автора, хороша податкова служба ще може якимось

підтримувати хитку податкову систему, недієздатна загрожує ж розвалом навіть ідеальній податковій системі [5, с. 116].

Аналізуючи функції податкових органів, їх можна класифікувати на загальні, які закріплені у загальних положеннях Податкового кодексу України і використовуються при здійсненні контролю за дотриманням законодавства при сплаті всіх податків і зборів, в тому числі ПДВ, а також спеціальні, які визначені у нормах, які безпосередньо регулюють сплату ПДВ,

До загальних функцій податкових органів можна віднести, зокрема:

- здійснення контролю за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування і сплати податку;

- здійснення контролю за своєчасністю подання передбаченої законом звітності (податкових декларацій), а також перевірка достовірності цих документів щодо правильності визначення об'єктів оподаткування і обчислення податку;

- реєстрація та ведення обліку платників податків, облік об'єктів оподаткування та об'єктів, пов'язаних з оподаткуванням, проведення диференціації платників податків;

- забезпечення ведення обліку податків та зборів, контроль за справлянням яких покладено на органи державної податкової служби, та складання звітності щодо стану розрахунків платників з бюджетом;

- здійснення контролю за погашенням податкового боргу з податків та зборів платників податків, у тому числі тих, майно яких перебуває у податковій заставі;

- здійснення контролю за відстроченням, розстроченням та реструктуризацією грошових зобов'язань та/або податкового боргу, а також списанням безнадійного податкового боргу;

- розробка форми податкових розрахунків, звітів, декларацій та інших документів, пов'язаних з обчисленням податку;

- організація інформаційно-аналітичного забезпечення процесів адміністрування та їх автоматизація;

- надання податкових консультацій відповідно до норм закону;

- забезпечення визначення в установлених законом випадках сум податкових та грошових зобов'язань платників податків, застосування і своєчасне стягнення сум штрафних (фінансових) санкцій (штрафів).

Разом з тим, при адмініструванні ПДВ податкові органи здійснюють ряд спеціальних функцій, притаманних саме для цього виду податку. То них можна віднести: 1) реєстрацію платників ПДВ, яка включає в себе безпосереднє здійснення реєстрації; ведення реєстру платників ПДВ та оприлюднення його даних на офіційному веб-сайті; розробка форм обов'язкових документів для реєстрації платником ПДВ;

анулювання реєстрації платника ПДВ; 2) забезпечення ведення єдиного реєстру податкових накладних; 3) прийняття податкових декларацій по ПДВ в електронній формі; 4) здійснення бюджетного відшкодування, що включає в себе камеральну перевірку даних, заявлених у податковій декларації; проведення документальної позапланової виїзної перевірки за наявності достатніх підстав, передбачених законом; формування для органу, що здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів, реєстру із зазначенням суми, що підлягає відшкодуванню з бюджету; надіслання платникам податків податкових повідомлень у разі зменшення або збільшення суми бюджетного відшкодування за наслідками перевірок.

За останній час спостерігається позитивна тенденція автоматизації процесів електронного адміністрування ПДВ. Це суттєво прискорює і спрощує процес справляння податку, мінімізує корупційну складову та суб'єктивні чинники. Однак, залишається чимало недоліків, проблемних питань, основними з яких залишається недосконалість та суперечливість податкового законодавства, його нестабільність, несвоєчасне та неповне відшкодування ПДВ, зловживання податкових органів при проведенні перевірок, намагання перекласти відповідальність за порушення податкового законодавства, допущені іншими суб'єктами, на добросовісного платника податку і т.д.

У підсумку ми можемо прийти до висновку, що на даний час податкові органи мають достатній інструментарій для здійснення контролю за дотриманням законодавства при сплаті ПДВ. Сучасне законодавство та технічні можливості, запровадження електронних реєстрів, дають можливість податковим органам оперативно відслідковувати господарські операції платників на предмет їх відповідності вимогам закону, здійснювати порівняння та встановлювати розбіжності між сумами податкових зобов'язань та податкового кредиту контрагентів, своєчасно на них реагувати. Це дозволяє підвищувати рівень податкової дисципліни платників, боротися з незаконними схемами мінімізації податків. Однак важливо, щоб наданий інструментарій податкові органи використовували виключно в порядку і спосіб, встановлений законом, без порушення прав та охоронюваних законом інтересів платників податків, які і так потерпають від недосконалості українського податкового законодавства.

Література:

1. Податкове право: навч.посіб. / Я. В. Греца, В. І. Ярема, Ю. М. Бисага, М. В. Сідак. – К. : Знання, 2012. – 389 с.
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року N 2756-VI // Голос України N229-230 від 04.12.2010 р.

3. Податок на додану вартість: навчальний посібник. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. – 396 с.

4. Андрущенко В. Адміністрування податків і платежів: предмет і метод дослідження. Науковий вісник. – Збірник наукових праць Академії Державної податкової служби України. – Ірпінь, 2002. – С. 76–78.

5. Податкова система України / за ред. Федосова В. М. – К. : Либідь.1994. – 464 с.

Марченко О. О.
*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри адміністративного права*

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

ПОЗОВНА ЗАЯВА ЯК ФОРМА ЗВЕРНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ

Відповідно до ч. 5 ст. 125 Конституції України у нашій державі з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди [1]. Відповідно до позиції законодавця під останніми слід розуміти ті судові установи, до юрисдикції яких віднесено розв'язання публічно-правових спорів за правилами адміністративного судочинства [2]. На підставі аналізу та узагальнення положень, закріплених у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» та Кодексі адміністративного судочинства України (КАС України, Кодекс), приходимо до висновку, що означений вид діяльності здійснюють місцеві загальні суди, окружні адміністративні суди, апеляційні адміністративні суди і Верховний Суд [3].

Формою звернення до адміністративного суду КАС України визначає подання позовної заяви. Важливим є відзначити, що позовна заява має відповідати вимогам щодо її змісту, встановленим у ст. 160 Кодексу. Так, у ній обов'язково мають бути зазначені: (1) найменування суду; (2) відомості про сторін та інших учасників справи; (3) зміст позовних вимог; (4) обставини, якими обґрунтовано позовні вимоги; (5) докази, що підтверджують ці обставини; (6) перелік документів та доказів, що додаються (із зазначенням того, чи наявні у позивача або іншої особи оригінали письмових або електронних доказів, копії яких додаються

до позовної заяви); (7) письмове підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача з тим самим предметом та з тих самих підстав. За результатами вивчення вищезгаданої статті слід виокремити ту інформацію, яку позивач повинен наводити тільки у разі наявності відповідних підстав. Прілюструвати це можна наступними прикладами: відомості про представника; зазначення ціни позову; відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову; зазначення доказів, що не можуть бути подані разом із позовною заявою тощо.

У ст. 161 КАС України зафіксовано перелік документів, які додаються до позовної заяви. При їх класифікації доречно керуватися застосованими вище критеріями – обов'язковістю додавання до будь-якої позовної заяви, що подається до адміністративного суду, або тільки у разі такої необхідності. Так, Кодекс вимагає супроводжувати кожен позовну заяву: (а) документом про сплату судового збору (або документом, яким підтверджено підстави звільнення від його сплати); (б) доказами, що підтверджують обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги; (в) копіями позовної заяви та доданих до неї документів відповідно до кількості учасників справи (при зверненні до суду приватної особи) або доказом надіслання цих копій рекомендованим листом із повідомленням про вручення іншим учасникам справи (у разі звернення до суду суб'єкта владних повноважень).

Позивач може подати разом із позовною заявою клопотання та заяви щодо процесуальних питань, вирішення яких є актуальним на цьому етапі провадження. Приміром, пред'явлення позову поза межами встановлених законом строків є підставою для подання заяви про поновлення строку звернення до суду та доказів поважності причин його пропуску. За відсутності означеної заяви та доказів суд, що одержав подану з порушенням строків позовну заяву, залишає її без руху. Наслідком подальшого ігнорування позивачем наданої процесуальним законом можливості пояснити суду причини пред'явлення позову з порушенням встановленого строку та просити про його поновлення буде повернення позовної заяви (ст. 169 КАС України).

Окрім вже проаналізованих нами приписів у Кодексі вміщено також й інші правила, на які слід зважати особам, що мають намір реалізувати право на звернення до адміністративного суду. Так, позов подається до суду першої інстанції у формі письмової позовної заяви особисто позивачем або його представником. Подати позовну заяву може також особа, якій законодавчо надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. До останніх ст. 53 Кодексу відносить,

приміром, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, прокурора, державні органи, органи місцевого самоврядування та ін. При цьому важливим є відзначити, що на підставі ч. 3 ст. 160 КАС України позовну заяву може бути складено шляхом заповнення бланка позову, наданого службовцем апарату суду. Для осіб, які мають електронний цифровий підпис, передбачена ще одна можливість звернутися до суду – сформувати та подати позовну заяву через підсистему «Електронний суд».

Після надходження позовної заяви до суду її має бути зареєстровано та не пізніше наступного дня передано судді, який визначається автоматизованою системою документообігу суду. Протягом п'яти днів з дня надходження позовної заяви суддя перевіряє, чи виконано умови для прийняття її до розгляду та відкриття провадження у справі, тобто, чи дотримано позивачем вимоги, встановлені КАС України.

Значну частину таких умов відображено у ч. 1 ст. 171 КАС України. Відповідно до приписів зазначеної статті суддя з'ясує, чи: (1) подана позовна заява особою, яка має адміністративну процесуальну дієздатність; (2) має представник належні повноваження (якщо позовну заяву подано представником); (3) відповідає позовна заява вимогам, встановленим статтями 160, 161, 172 Кодексу; (4) належить позовну заяву розглядати за правилами адміністративного судочинства і чи подано позовну заяву з дотриманням правил підсудності; (5) позов подано у строк, установлений законом (якщо позов подано з пропусшенням встановленого законом строку звернення до суду, то чи достатньо підстав для визнання причин пропуску строку звернення до суду поважними); (6) немає інших підстав, що перешкоджають відкриттю провадження у справі. Як випливає зі змісту п. 6 ч. 1 ст. 171 Кодексу, наведений перелік не слід вважати вичерпним. На підтвердження цього висновку звернімося до положень статей 169 та 170 КАС України, якими передбачені інші обставини, що унеможливають постановлення суддею ухвали про відкриття провадження у справі.

За наслідками перевірки позовної заяви на відповідність вимогам процесуального закону суддя постановляє одну з таких ухвал: про залишення позовної заяви без руху (ч. 1 ст. 169, ч. 1 ст. 123 КАС України); про повернення позовної заяви (ч. 4 ст. 169 КАС України); про відмову у відкритті провадження в адміністративній справі (ч. 1 ст. 170 КАС України); про відкриття провадження в адміністративній справі (ч. 2 ст. 171 КАС України).

Причому процесуальний етап, упродовж якого має бути вирішено питання про відкриття провадження у справі або про наявність підстав,

що роблять це неможливим, не може завершуватися постановленням ухвали про залишення позовної заяви без руху, на відміну від інших згаданих нами вище ухвал. Означена ухвала має «проміжний» характер, оскільки через її постановлення позивач інформується про наявні недоліки позову та час, протягом якого їх можна усунути, з тим, щоби позовна заява вважалася поданою у день первинного звернення до адміністративного суду та була прийнята до розгляду. Таким чином, перспективи подальшого просування позовної заяви залежатимуть від поведінки позивача. У разі своєчасного виконання ним приписів ухвали про залишення позовної заяви без руху суддя без зволікань відкрив провадження у справі і розпочне готувати її до розгляду. У протилежному випадку, суддя постановить ухвалу про повернення позовної заяви, що означатиме відсутність подальшого руху позовної заяви.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

Приходько М. В.

ад'юнкт кафедри публічного управління та адміністрування

*Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

ПОНЯТТЯ СТАДІЙ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

На сьогоднішній день, у юридичній доктрині відсутнє єдність думок стосовно розуміння категорії «стадії адміністративного провадження» та досі тривають дискусії стосовно цього понятійного апарату.

В адміністративній літературі під стадіями, переважно, розуміють систему пов'язаних між собою послідовних процесуальних дій [1, с. 41].

Ю. В. Кім зазначає, що зазвичай під стадією розуміється частина процесу і так само входить в нього виробництва; «стадія» – це період, певний ступінь розвитку; «процесуальна стадія» в юридичному сенсі – сукупність процесуальних дій і рішень, об'єднаних спільним завданням і завершує висновками у справі, повинні прийматися органами влади [2].

О. О. Маркова під стадією розуміє сукупність процедурних послідовних дій, які спрямовані на досягнення тактичних завдань і цілей [3, с. 92].

З вищенаведеного можна стверджувати про мету стадії адміністративного провадження: окрім досягнення загального завдання, ще досягнення завдань та цілей на кожній стадії провадження.

В. В. Іщенко під стадією адміністративного провадження розуміє підпорядковану загальній меті цього виду провадження відносно його самостійна частина, яка поряд з його загальними задачами має свої специфічні, властиві тільки їй особливості та завдання, які визначають її зміст та процесуальне призначення [4, с. 229].

С. С. Гнатюк пропонує наступну дефініцію стадій адміністративного провадження: динамічна, відносно замкнута сукупність закріплених в адміністративно-правових нормах методів та форм, що визначають обов'язкове та неухильне здійснення процедурно-процесуальних вимог, які відображають просторово-часові особливості процесуальної діяльності та забезпечують логічно-функціональну послідовність конкретних дій у сфері публічного управління, спрямованих на досягнення остаточного, обумовленого матеріальними нормами права процесуального результату [5, с. 43–44].

Слід погодитись з С. С. Гнатюком, який виділяє ознаки стадій адміністративного провадження:

1. Конкретні завдання і функції притаманні лише одній конкретній стадії.

2. Певне коло ініціюючих обставин, система юридичних фактів, що безпосередньо забезпечують перехід з однієї стадії в іншу.

3. Специфіка правового становища учасників процесу (коло учасників у різних стадіях є відмінним).

4. Специфічність здійснюваних операцій та характер юридичних наслідків.

5. Особливості закріплених у відповідному процесуальному акті (документі) остаточних матеріально-правових результатів [5, с. 42].

На нашу точку зору, зазначені ознаки у повній мірі характеризують адміністративно-процесуальну специфіку стадій адміністративного провадження, що має теоретичне і практичне значення при виокремленні особливостей кожної стадії.

Таким чином, незважаючи на змістовну різноманітність дефініцій стадій провадження в справі про адміністративні правопорушення, простежується єдина і, на нашу точку зору, ключова позиція, яка характеризує стадії в адміністративному процесі – послідовність процесуальних дій направлених на досягнення мети та завдань адміністративного провадження.

Література:

1. Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення. Навч. посібник. О. В. Кузьменко, М. В. Плугатир, І. Д. Пастух. За заг. ред. О. В. Кузьменко. Київ, 2016. 388 с.
 2. Ким Ю. В. Понятие стадий производства по делам об административных правонарушениях. *Отчетственная юриспруденция. Право* 2017. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-stadiy-proizvodstva-podelam-ob-administrativnyh-pravonarusheniayah> (дата звернення: 27.09.2021).
 3. Маркова Е. О. К вопросу о структуре административной процедуры в Украине. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 2. 2020. С. 91–95.
 4. Іщенко В. В. Стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері оподаткування: сучасні доктринальні підходи. *Вісник Академії адвокатури України*. № 2(21). 2011. С. 229–231.
 5. Гнатюк С. С. Провадження в справах про адміністративні проступки: проблемні питання структури: монографія / С. С. Гнатюк. Львів, 2011. 156 с.
-

Самойленко Ю. С.
*аспірант кафедри адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності*

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

ОКРЕМІ ПОЛОЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЯК ОРІЄНТИР ДЛЯ УКРАЇНИ

Аналіз міжнародних актів, які тим чи іншим чином регулюють питання захисту персональних даних дає можливість виокремити ключові з них. Так, необхідність створення міжнародної системи правового регулювання обробки і передачі даних була піднята

на засідання Організації з економічного співробітництва і розвитку (далі – ОЕСР) у 1978 р. в результаті чого була заснована експертна група, із завданням розробити набір базових принципів захисту приватного життя і індивідуальних свобод у зв'язку з обробкою персональних даних і в зв'язку з транскордонними потоками даних. За підсумками дворічної роботи експертної групи, включаючи процес узгодження принципів із усіма державами-членами, Рада ОЕСР прийняла Настанови «Про базові принципи захисту недоторканності приватного життя і транскордонних потоків персональних даних», які складаються з п'яти частин: перша – містить дефініції і визначає сферу дії базових принципів; друга – встановлює вісім базових принципів захисту у зв'язку з обробкою персональних даних на національному рівні; третя – присвячена принципам міжнародного застосування, тобто взаємодії між державами-членами ОЕСР; четверта – визначає заходи для здійснення на практиці вищезгаданих принципів і, зокрема, встановлює, що вони повинні застосовуватися в «недискримінаційній манері»; п'ята – присвячена організації співробітництва держав-членів ОЕСР (за допомогою обміну інформації і запобігання несумісних національних процедур для захисту персональних даних) [1]. Положення базових принципів розроблені з метою: досягнення державами-членами ОЕСР мінімальних стандартів захисту персональних даних; зменшення нормативно-правових розходжень між відповідними нормами національного законодавства різних країн; гарантії того, що при захисті персональних даних на національному рівні будуть прийматися до уваги інтереси інших країн, зокрема, не допускати неналежне втручання при передачі персональних даних між країнами; усунення причин, що могли б спонукати країни обмежити або заборонити транскордонні потоки персональних даних через можливі ризики, асоційовані з такими потоками.

Перший міжнародним нормативним актом в якому офіційно закріплено принципи, засади та механізми захисту персональних даних є Конвенція Ради Європи «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» (відома як Конвенція № 108 згідно порядку у серії Європейських договорів) прийнята 28 січня 1981 року [2]. Важливими положеннями Конвенції є ті, які стосуються використанні персональних даних, так збирання, накопичення, зберігання і поширення персональних даних може здійснюватися лише з дозволу особи, дані про яку обробляються (цій особі надано право знати місце роботи та проживання розпорядника бази персональних даних (відповідального за обробку даних), а також право отримувати відповідні дані без

затримки та у зрозумілій формі. У випадку відмови зацікавлена особа може звернутися до суб'єкту нагляду за дотриманням законодавства у державі, який повинен забезпечити припинення порушень положень, що зазначені у національному законодавстві (статті 8 та 13).

Для захисту персональних даних Конвенція № 108 Ради Європи зобов'язує кожну державу-члена призначити один або більше Уповноважених органів нагляду та направити відповідне повідомлення Генеральному секретарю Ради Європи. Завдання інституту Уповноваженого передбачають створення належного організаційно-правового регулювання діяльності щодо захисту персональних даних у країні (стаття 13). Нині Уповноважені органи із питань захисту персональних даних діють більше ніж у двадцяти країнах Європи. Їх діяльність свідчить, що вони є ефективним засобом, здатним забезпечити баланс інтересів людини, суспільства і держави. У Німеччині, наприклад, за участі цього інституту вдалося оформити право на захист персональних даних, як основне право фізичних осіб, і розглядати його як конституційну норму [3, с. 23].

З метою уніфікації вимог щодо захисту персональних даних окремі країни Сходу (Австралія, Гонконг, Нова Зеландія), Південної Африки, Америки (Канада) прийняли відповідні закони з питань захисту даних, наразі близько 40 країн світу мають закони з питань захисту персональних даних [4, с. 45]. Разом з тим слід зазначити, що інформаційне законодавство багатьох з них має суттєві недоліки, навіть у найбільш демократичних країнах поширеним є несанкціоноване прослуховування та інші порушення законів, що визначають порядок доступу до даних, що поширюються за допомогою електронних каналів зв'язку. Виходячи з економічних інтересів щодо потреби вільної транскордонної передачі персональних даних 24 жовтня 1995 р. була ухвалена Директива 95/46/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про захист осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та вільним обігом цих даних» [5], а 15 грудня 1997 р. Директива 97/66/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про обробку персональних даних і захист прав осіб у телекомунікаційному секторі» [6]. Ці документи деталізують положення Конвенції № 108 Ради Європи та вводять обмеження на передачу персональних даних як до Європи, так і з Європи у країни, де ще не прийняті закони з адекватним рівнем захисту персональних даних. Міжнародні стандарти гарантують країнам, які дотримуються європейського режиму захисту персональних даних, вільний обмін такими даними.

Найбільш важливими положеннями Директиви 95/46/ЄС є такі: положення застосовують до обробки персональних даних за допомогою повного чи часткового використання автоматизованих засобів, а також

до обробки неавтоматичними засобами персональних даних, що є частиною картотеки чи призначені для внесення до картотеки (вона не застосовується якщо обробка персональних даних проводиться фізичною особою під час її діяльності виключно особистого чи побутового характеру (стаття 3); обробка персональних даних має здійснюватися лише за згодою зацікавленої фізичної особи (під обробкою персональних даних вважаються будь-які дії чи сукупність дій, які здійснюються чи не здійснюються за допомогою автоматизованих систем, вона включає збирання, реєстрацію, накопичення, зберігання, модифікацію, комбінування, компіляцію, поширення та будь-яку іншу форму дій, що дозволяє мати доступ до персональних даних, а також їх блокування та знищення на носіях інформації (стаття 2); фізична особа має бути повідомлена про факт обробки, про передачу її персональних даних третім особам, а також має право на точну та повну інформацію про обставини такої передачі (статті 10 та 11); та ін.

Окремим питанням, яке потребує міжнародного правового регулювання є захист персональних даних в міжнародних інформаційних системах, зокрема в глобальній комунікаційній інформаційній системі Інтернет, яке знайшло своє відображення в Рекомендаціях Ради Європи «Основні напрямки захисту прав фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних у інформаційних супермагістралях» від 9 грудня 1997 року. Не заглиблюючись та не дискутуючи про форми та способи обмеження інформації яка поширюється через Інтернет, з позиції правника звернемо увагу на деякі положення Рекомендацій щодо урегулювання питання захисту персональних даних, які використовуються в Інтернет мережі. Рекомендації визначають основні положення щодо захисту персональних даних в мережі Інтернет. Зокрема, користувачі та провайдери послуг Інтернет повинні враховувати особливості захисту персональних даних у цій мережі, у зв'язку із можливістю несанкціонованого їх використання та нанесення шкоди людині, суспільству або державі. Користувачі Інтернет мають враховувати наступне: Інтернет не є безпечною мережею, слід використовувати всі засоби для захисту персональних даних, такі як дозволене законодавством шифрування конфіденційної е-пошти, а також паролі доступу до персонального комп'ютера; після кожної операції на вузлах Інтернет, які були відвідані, залишаються електронні сліди, які можуть бути використані для збирання різних відомостей щодо відвідувача; якщо дозволено законом, необхідно використовувати псевдонім, при цьому ідентифікуюча інформація буде відома лише провайдеру послуг Інтернет; необхідно надавати провайдеру послуг Інтернет чи будь-якій іншій особі лише ті персональні дані, які слугують потребам забезпечення комунікації; адреса е-пошти також є персональними

даними, вона може бути включена до різних каталогів чи списків користувачів, користувач Інтернет-послугами повинен запитувати про призначення каталогів та вимагати виключення своїх персональних даних із них, якщо не бажає у них фігурувати; необхідно бути уважним та обережним з веб-вузлами, які вимагають надання більше відомостей, ніж це необхідно для доступу до вузла. Користувач Інтернет-послугами може нести юридичну відповідальність за персональні дані, які передає третім особам. Натомість провайдер послуг Інтернет несе відповідальність за правильне використання персональних даних, час від часу варто з'ясовувати: які персональні дані він збирає, зберігає і поширює, яким чином і з якою метою. Він зобов'язаний виправляти дані, якщо вони помилкові, чи знищити їх, якщо вони надлишкові чи застаріли. У тому випадку, коли користувач не вдоволений способом, яким збираються, зберігаються та поширюються персональні дані, необхідно перейти до іншого провайдера.

Література:

1. Директива ОЕСР «Про базові принципи захисту недоторканності приватного життя і транскордонних потоків персональних даних». Париж, 1981. URL: www.oecd.org/dsti/sti/it/secur/prod/PRIV-EN.HTM; www.gdf.ru/books/books/defence/index.shtml.

2. Конвенція № 108 Ради Європи «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних». Страсбург, 28.01.1981 р. Серія «Європейські угоди», № 108. URL: www.convention.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/108.htm.

3. Брижко В. М., Радянська А. І., Швець М. Я. Порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України законодавству ЄС у сфері персональних даних. К. : Тріумф, 2006. 256 с.

4. Проценко В. А. Особливості механізмів захисту персональних даних в законодавстві ЄС. *Правова інформатика*. № 2(34). 2012. С. 45–47.

5. Директива 95/46/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24.10.1995 р. URL: www.evropa.eu.int/ISPO/legal/en/dataprot/directiv/directiv.html.

6. Директива 97/66/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про обробку персональних даних і захист права осіб на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі» від 15.12.1997 р. URL: www.evropa.eu.int/ISPO/legal/en/dataprot/protection.html.

Ступаченко Л. Б.
курсантка 342 навчальної групи
факультету правоохоронної діяльності

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ
НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ
КРИЗЬ ПРИЗМУ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Сьогодні в більшості демократичних держав світу надзвичайне законодавство детально розроблене і є частиною системи забезпечення національної безпеки. Існування такого законодавства викликано можливістю виникнення різного роду суспільно-небезпечних ситуацій, що несуть небезпеку для великої кількості громадян та державі в цілому. Усього на 01.01.1985 року надзвичайні правові режими (в тому або іншому вигляді) діяли більш ніж в 35 державах світу, а у період 1989–1999 років вводились більше ніж у 40 країнах світу. При проведенні детального аналізу надзвичайних правових режимів в історичному аспекті висновком є те, що рівень розвитку надзвичайного законодавства віддзеркалює рівень розвитку демократичних засад державного будівництва [1, с. 70].

Становлення надзвичайного законодавства як комплексного правового інституту має мету створення системи гарантій та засобів забезпечення прав і законних інтересів громадян, правопорядку і законності в державі. Під надзвичайним законодавством ми пропонуємо розуміти систему нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини в умовах введення надзвичайного адміністративно-правового режиму.

Законодавством України передбачено три надзвичайних режими, а саме: 1) надзвичайний стан; 2) надзвичайна екологічна ситуація; 3) воєнний стан.

Правове регулювання реалізується Конституцією України (статті 92 та 106), законами України «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», «Про правовий режим воєнного стану», а також законами, що регулюють діяльність окремих органів державного управління в умовах надзвичайного стану, наприклад: «Про Національну поліцію», «Про Національну гвардію України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про Збройні сили України», «Про Службу безпеки України».

Важливо розмежовувати два юридичні визначення: «надзвичайна ситуація» та «надзвичайний стан». Відповідно до статті 1 Закону

України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 25 квітня 2000 року, надзвичайний стан є особливим правовим режимом, який може бути тимчасово запроваджений в Україні або на деяких її територіях у разі виникнення ситуації, яка має національне значення і яка спричинила або може спричинити людські та матеріальні втрати, загрожує життю та здоров'ю громадян [2].

Надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який передбачає розширення повноважень державних органів та обмеження конституційних прав громадян (обмеження пересування, перепрофілювання приватних підприємств для роботи на потреби держави, виробництво необхідної продукції). Однак, Конституцією України передбачені права громадян, які ні за яких обставин не можуть бути обмежені, зокрема « ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню,...» [3, ч. 2 ст. 64].

Відповідно до Кодексу цивільного захисту населення України (п. 24 ч. 1), дефініцією надзвичайної ситуації є – обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності [4].

Надзвичайна ситуація – це фактично підвищена готовність усіх установ та служб ліквідувати подію. В умовах сьогодення такою подією є коронавірус. Фактично під час надзвичайної ситуації посилюється готовність усіх служб та органів до попередження громадськості, створення відповідних підрозділів, штабів для ліквідації такої надзвичайної ситуації, евакуації людей у разі потреби тощо.

Враховуючи визначення надзвичайної ситуації відповідно до Кодексу цивільного захисту населення України, а також визначення надзвичайного стану відповідно до Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», яке ми наводили раніше, можемо встановити їхнє співвідношення наступним чином:

1) поняття надзвичайного стану є ширшою категорією, визначеною національним законодавством, яка включає в себе в тому числі й таке поняття як надзвичайна ситуація;

2) надзвичайний стан є родовим поняття для дефінітивної норми «надзвичайна ситуація», яка в свою чергу є видовою категорією для нього.

А це означає, що кожен надзвичайний стан є надзвичайною ситуацією, тоді як не кожна надзвичайна ситуація є надзвичайним станом.

Враховуючи причинний зв'язок формування надзвичайної ситуації відповідно до її визначення, зокрема таку підставу як епідемія (пандемія не що інше, як один з видів епідемії, який характеризується вищим ступенем розповсюдженості захворювання), вбачаємо за доцільне застосування органами державної влади заходів спрямованих на запобігання виникненню і поширенню інфекційних хвороб людини, локалізацію та ліквідацію їх спалахів та епідемій, встановлення прав, обов'язків та відповідальність юридичних і фізичних осіб у сфері захисту населення від інфекційних хвороб, визначених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб».

Проте слід зазначити, що надзвичайні режими – це досить складний правовий інструментарій. Цей інститут можливо порівняти з інститутом крайньої необхідності, в якому знаходиться держава, і якщо вона не введе відповідний надзвичайний режим, її існування може стати під великою загрозою. Норми ж права, що стабілізують обстановку, в звичайних умовах перестають працювати. До того ж заздалегідь розроблені правові інститути не дають органам влади вживати необґрунтовано жорсткі заходи, які «дуже хочеться» ввести під час глобальної небезпеки.

Тим не менш, в Україні правовий режим надзвичайної ситуації так і не було переформатовано у надзвичайний стан, що дозволяє зробити висновок про недопустимість обмеження окремих прав і свобод людини та громадянина. Дане твердження підтверджується й рішенням КСУ № 10-/2020 від 28.08.2020 року: «Конституційний Суд України зазначає, що згідно зі статтею 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України; в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень... Конституційний Суд України наголошує, що обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина є можливим у випадках, визначених Конституцією України. Таке обмеження може встановлюватися виключно законом – актом, ухваленим Верховною Радою України як єдиним органом законодавчої влади в Україні».

Підводячи підсумок, хочемо вказати: при застосуванні надзвичайних режимів можуть допускаться помилки, проте головне, щоб вони не виходили за рамки Основного Закону держави. Саме тому, задля усунення невідповідності положенням Конституції України, недопущення неправомірного розширення дискреційних повноважень органів державної влади слід застосовувати обмеження окремих особових інтересів у вигляді виключеної заздалегідь розробленої форми, не вдаючись при цьому до принципів «макіавелізму».

Література:

1. Кузніченко С.О. Надзвичайне законодавство України: теоретичні засади формування та розвитку. Науковий вісник. 4. 2010. С. 70.

2. Про правовий режим надзвичайного стану // Відомості Верховної Ради України: Закон України від 16.03.2000, редакція від 28.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>

3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України: Закон України від 28.06.1996, редакція від 01.01.2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4242> .

4. Кодекс цивільного захисту України // Відомості Верховної Ради України: кодекс від 02.10.2012, редакція від 16.10.2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> .

Тріленко А. С.
студентка 2 групи, 3 курсу
міжнародно-правового факультету

Науковий керівник: Товкун Л. В.
доцент

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

ПРИЧИНИ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ЇЇ (ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Тіньова економіка є складним багатогранним явищем соціально-економічного життя суспільства. На сьогоднішній день не існує її чіткого визначення. Це явище досліджувалось та досліджується багатьма науковцями, оскільки довгий час воно знаходилося в «тіні» інших явищ та процесів. Тіньова економіка в Україні є однією з найбільших перешкод розвитку конкурентоспроможності країни, зростання соціальних стандартів якості життя населення, тому вивчення цього явища є актуальним для подальшого розвитку держави у всіх векторах суспільства.

Питання та проблеми, що стосуються тінізації економіки, досліджувались в працях таких вчених як: А. В. Базилюк, З. С. Варналій, Д. І. Коваленко, О. М. Морицян, Б. М. Стефанишин, А. В. Чорна та інші.

Мета дослідження полягає у виявленні причин тіньової економіки в Україні, які мають негативні наслідки для розвитку соціально-економічної системи, та визначенні шляхів їх подолання.

Тіньова економіка існує в будь-якій країні незалежно від рівня розвитку національної економіки. Але масштаби тіньової діяльності в кожній країні можуть бути різними. Тому для подальшого з'ясування причин її виникнення та розвитку слід навести визначення цього поняття.

Існує велика кількість дефініцій цього поняття, але, на наш погляд, найбільш доцільно тлумачив це явище Дж. Сміт, який вказував на те, що тіньовою економікою є ринкове виробництво продукції та надання послуг, як законне, так і нелегальне, що уникає відображення в офіційному ВВП [1]. У нашій державі таке явище є досить поширеним, оскільки якщо взяти до уваги Державну службу статистики в Україні, то останніми роками спостерігається обсяг тіньової економіки у середньому від 15% до 18% ВВП, але ці дані можуть коливатись від 20–50% ВВП, бо цією проблемою займаються більшість науковців та служб [2, с. 48].

Основними причинами такої істотної тінізації економіки виступають:

1) соціально-економічні – це приховування доходів або пошук іншого виду діяльності, який не завжди є легальним, а також недосконалість податкової системи країни тощо;

2) політичні – існування корупції в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, висока бюрократизація;

3) правові – недосконале інституційне та законодавче забезпечення, що унеможливорює ефективно планувати діяльність бізнесу та сприяє постійному пошуку шляхів до тінізації діяльності;

4) морально-етичні – тіньова психологія та тіньова мораль нашого суспільства, тобто ставлення особи до діяльності в «тіні» [3, с. 167–168].

Тіньова економіка створює реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави, негативно впливає на всі сторони суспільного життя. Тому важливим кроком з боку держави є встановлення заходів протидії цьому явищу, які можуть бути виявлені на політичному, законотворчому та управлінських рівнях.

Політичний рівень заходів протидії тіньовій економіці включає в себе неприйнятність фактів лобіювання в органах публічної влади вузьких приватних інтересів як зі сторони однієї особи, так і групи осіб без врахування загальнодержавних інтересів. Крім того, цей рівень проявляється у необхідності формування як у громадян, так і в посадових осіб високого рівня правосвідомості. При цьому повною мірою має реалізуватись норма частини другої ст. 6 Конституції України, якою закріплено правовий режим діяльності органів державної

влади: «Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України» [4].

Стосовно заходів протидії на законотворчому рівні, то доречно вказати на першочергове значення кримінологічної експертизи законопроектів, що є засобом запобігання та протидії виникненню прогалин та помилок і спрямована на вдосконалення правового регулювання економічних відносин. На врегулювання відносин у сфері проведення кримінологічної експертизи були спрямовані проекти законів № 8216 від 25 жовтня 2001 р., № 6020 від 29 липня 2004 р., № 7755 від 4 липня 2005 р., але, на жаль, жоден із них не став законом.

При застосуванні кримінологічної експертизи законопроектів слід запропонувати надання посиленої уваги проектам законів, які спрямовані на врегулювання відносин у таких сферах як: антимонопольна діяльність; бюджетні відносини; процедури банкрутства; митні платежі та митний контроль; обмін інформацією між органами державного контролю підприємницької діяльності та підприємцями тощо.

На нашу думку, доцільно також виділити підзаконну нормотворчість як ефективний засіб протидії тіньовій економіці. Це стосується саме актів, що видає Державна податкова служба України, Антимонопольний комітет України, головною функцією яких є здійснення контролю у сфері економіки. Окрім політичного та законотворчого рівнів, варто виділити значення протидії тінізації економіки на управлінському рівні, що передбачає контрольну діяльність та обмін інформацією між органами виконавчої влади, уповноваженими щодо здійснення контролю за законністю фінансової та господарської діяльності. Зокрема, у статті 20 Податкового кодексу України наведено перелік прав контролюючих органів, що дозволяє їм ефективно провадити діяльність та виконувати належним чином свої обов'язки [5].

Таким чином, можна зробити висновок, що тіньова економіка – складне соціально-економічне явище. Існування такого явища може слугувати загрозою національному правопорядку загалом. Наша країна забезпечена певними заходами протидії цьому феномену, насамперед передбаченими на політичному, законотворчому та управлінському рівнях, реалізація яких виявляється не тільки в ефективній діяльності органів публічної влади, але й усвідомленості важливості протидії тінізації економіки громадянами України.

Література:

1. Smith Ph. Assessing the Size of underground economy: the Canadian statistical perspectives / Ph. Smith. – Ottawa, Canada. – 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.statcan.gc.ca/pub/13-604-m/13-604-m1994028-eng.pdf>
 2. Ткаченко А. В. Тіньова економіка та її вплив на економічну систему. Бізнес Інформ. 2012. № 10. С. 47–51
 3. Приварникова І. Ю., Степанюк К. В. Тіньова економіка України: причини, обсяги та шляхи їх зменшення // Вісник ЗІДМУ. – Запоріжжя : Вид-во ЗІДМУ. 2010. – № 9. С. 166–168
 4. Конституція України. Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
 5. Податковий кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
-

НАПРЯМ 7. ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Слугоцька В. М.

*викладач правових дисциплін
кафедри соціально-економічних дисциплін*

*КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж»
м. Бар, Вінницька область, Україна*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИТЕМИ УКРАЇНИ

В сучасних умовах життя українського суспільства одним із пріоритетних завдань є створення і розвиток пенсійної системи, яка б відповідала не тільки нагальним потребам, але й мала певні перспективи. Як показує практика, існуюча пенсійна система української держави не може адекватно здійснювати свої функції в силу різних обставин.

Основними причинами незадовільного стану пенсійної системи України є нездатність адаптуватись до довгострокових тенденцій, таких як, зниження коефіцієнта народжуваності, підвищення очікуваної тривалості життя та підвищеної мобільності робочої сили. У випадку України додаткові виклики стабільності пенсійної системи спричинені, зокрема, повільною динамікою економічного зростання, існуванням великого «тіньового» сектору і, відповідно, недостатністю пенсійних внесків, браком розвинених фінансових ринків для безпечного та надійного інвестування пенсійних заощаджень, і загальною думкою про те, що лише держава несе відповідальність за забезпечення спокійної старості [2].

Безумовно, однією із головних причин незадовільного рівня пенсійного забезпечення в державі є проблеми економічного характеру та пов'язані з ними низькі надходження до Пенсійного фонду, але надзвичайно важливими є і демографічні фактори, які сьогодні є чи не найбільш вагомими перешкодами на шляху реформування пенсійної системи. Рівень старіння населення України являється на сьогодні найвищим в серед країн СНД, але нижчим, ніж в більшості економічно розвинених країн. За даними Пенсійного фонду України на 1 січня 2021 року в Україні нараховувалося 11,1 млн пенсіонерів [4], а це 27% загальної чисельності населення нашої держави.

За прогнозами Департаменту ООН з соціальних та економічних питань за умови збереження поточних значень рівнів народжуваності і смертності кількість населення України буде знижуватися й надалі приблизно на 30 відсотків до 2050 року. Однак, сценарій ООН з середнім рівнем народжуваності передбачає поступове покращення показників народжуваності в найближчі десятиліття, обмежуючи скорочення чисельності населення до 20 відсотків до 2050 року. У той же час, населення буде швидко старіти, і розподіл за віковими групами буде набагато пропорційнішим. Очікується, що коефіцієнт співвідношення кількості осіб літнього віку до кількості населення працездатного віку зросте майже вдвічі до 2050 року [3, с. 26].

Сучасна система пенсійного забезпечення громадян побудована в Україні за принципом солідарності поколінь, тобто на основі фінансування виплат пенсіонерам з відрахувань працюючих (які здійснюються ними самими чи їх роботодавцями). Тобто вона ґрунтується на розподільчій складовій, що збільшує економічну залежність пенсіонерів та перетворює її на глибоко вкорінену соціальну норму.

Цілком зрозуміло, що проблеми пенсійної системи України не обмежуються лише демографічними факторами, досить негативно розвивається ситуація із сплатою Єдиного соціального внеску та податків в цілому. Це обумовлено, насамперед, тим, що близько половини всіх розрахунків проводиться без зарахування грошей на відповідні банківські рахунки; зберігається вимушена неповна зайнятість працівників; значна частина населення працює без реєстрації, що відповідно супроводжується меншими надходженнями коштів до Бюджету (у формі податків) та до Пенсійного фонду; рівень заробітної плати є надто низьким для забезпечення істотних надходжень.

Однією із вагомих проблем Пенсійного фонду України є постійно зростаючий дефіцит його бюджету. Сукупний розмір трансфертів на пенсійне забезпечення з державного бюджету складає 38,8% в загальних доходах бюджету ПФУ, що свідчить про збереження високого рівня залежності бюджету Пенсійного фонду від бюджетних асигнувань з державного бюджету. Трансферти є компенсаційними виплатами падаючих доходів ПФУ. Так, в 2020 році на виплату пенсій було потрібно трансфертів на суму 202,3 млрд грн. За даними Міністерства фінансів, бюджет Пенсійного фонду в 2022 році планується в розмірі 531,2 млрд грн, у тому числі підтримки з держбюджету – 200,6 млрд грн [5].

На залежність ПФУ від дотацій з Державного бюджету України впливає співвідношення чисельності застрахованих осіб, що припадають на одного одержувача пенсії. Прийнято вважати, що для ефективного

функціонування пенсійної системи потрібно не менше двох платників страхових внесків, які фінансують виплату пенсії одного пенсіонера. Однак для переважної більшості розвинених країн таке співвідношення давно стало недосяжним. Так в країнах ЄС в середньому на одного пенсіонера припадає 1,6–1,7 платників страхових внесків.

В існуючій солідарній системі України майже однакова кількість пенсіонерів і тих, хто сплачує пенсійні внески. За даними ПФУ, загальна кількість застрахованих осіб на 01.01.2021 р. склала 13,2 млн осіб, з яких найманих працівників – 10,3 млн осіб, а кількість пенсіонерів – 11,3 млн осіб [4], тобто 1,17 на одного платника страхових внесків. Відповідно пенсія не може становити 40–50 % заробітку, який мав працівник перед виходом на пенсію, що передбачено міжнародними документами, які регулюють питання пенсійного забезпечення.

Однією з найбільш проблемних характеристик діяльності ПФУ на сьогодні залишається й низький розмір пенсій. Недостатня ресурсна база не дозволяє досягти рекомендованого Міжнародною організацією праці (МОП) рівня пенсійного забезпечення. За оцінкою МОП достатній рівень життя може забезпечити пенсія в 40% від заробітної плати [3, с. 37]. Рішенням проблеми низьких пенсій багато експертів вважають і подальше підвищення пенсійного віку та відповідно збільшення обсягу пенсійних відрахувань за рахунок більш довгої трудової активності населення. Так, Н. Мартиненко, аналізуючи сучасне становище та шляхи реформування солідарної системи в Україні, зазначає: «Якщо пенсійний вік для жінок і чоловіків підвищити до 65 років (сучасна норма в країнах ЄС), кількість пенсіонерів порівняно зі сценарієм статус-кво буде меншою на 1–1,5 млн осіб, а пенсійні видатки зменшаться на 1–1,3% ВВП» [1, с. 93]. Науковець до найперспективніших заходів реформування відносить «поступове підвищення пенсійного віку до європейського стандарту (65 років)» [1, с. 96].

Проблема незадовільного рівня функціонування пенсійної системи України визначається ще й тим, що існуюча солідарна система привчила громадян до того, щоб вважати головним джерелом забезпечення себе в старості не власні заощадження, а пенсійні виплати, що надаються державою. Додаткові можливості, які створені державою у вигляді системи недержавного пенсійного страхування, більшістю громадян України навіть не розглядаються. Це, насамперед, обумовлюється рівнем низької довіри громадян до фінансових інститутів та недостатнім рівнем фінансової грамотності, що призводить до неефективного формування пенсійних заощаджень.

Нова пенсійна система, особливо її недержавна складова, а в майбутньому, і накопичувальна частина, вимагають виховання

економічної самостійності та відповідальності громадян за стан особистого матеріального добробуту після виходу на пенсію. Це повинно змусити людей уже сьогодні замислитися над тим, що вони отримають після завершення своєї трудової діяльності. Але існує й ряд факторів, які стримують розвиток недержавного пенсійного страхування, зокрема: недостатність інформації про діяльність недержавних пенсійних фондів; недотримання строків впровадження накопичувальної системи пенсійної страхування; недовіра населення до діяльності недержавних пенсійних фондів; значне податкове навантаження на роботодавців [6, с. 177].

Таким чином, підсумовуючи, необхідно зазначити, що сьогодні пенсійна система України перебуває в надзвичайно складному фінансовому становищі і не забезпечує пенсіонерів необхідним обсягом доходу (пенсії) для підтримання прийняттого рівня життєдіяльності. У майбутньому проблема старіння населення може призвести до ще більшого загострення кризи в системі пенсійного забезпечення. Ефективними шляхами виходу з цієї ситуації є підвищення пенсійного віку та запровадження накопичувальних пенсійних систем життєдіяльності.

Література:

1. Мартиненко Н. В. Механізми державного управління розвитком пенсійної системи України: дис. ... докт. філософ.: 281 – публічне управління та адміністрування. Харків, 2021. 287 с. URL: <https://kbuara.kh.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/distMartynenko.pdf>
 2. Роберт Бонд. Основні питання реформування пенсійної системи в Україні. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/02/Key-Issues-in-Pension-System-Reform-in-Ukraine_Aug2018_UA.pdf
 3. Свенчіцкі М., Ткаченко Л., Чапко І. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: прогноз – 2050. Київ : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. 72 с.
 4. Статистика пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/>
 5. Уряд збільшує видатки пенсійного фонду на 18,55 млрд. грн. *Finbalance – Інтернет-портал про фінанси та економіку*. URL: <https://finbalance.com.ua/news/uryad-planu-zmini-v-byudzheti-pensiynoho-fondu-vidatki-zrostut-na-1855-mlrd-hrn>
 6. Федина В.В. Фінансова грамотність населення у процесі пенсійної реформи. *Науковий вісник Національного університету ДПС України*. 2013. № 3(62). С. 177–182. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/doc/1210>
-

Юзько Т. М.
доктор філософії,
завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін

*КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
м. Бар, Вінницька область, Україна*

УГОДА ЯК ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ЗАХИСТУ У СФЕРІ ПРАЦІ

Змістовне наповнення терміну «державний захист» нерозривно пов'язане з такою категорією як правова (соціальна) політика держави, оскільки саме політичний курс визначає спрямованість захисту, що здійснюється на державному рівні, а також – його базисні та фундаментальні основи. Так, ст. 3 Основного Закону держави проголосила людину, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю в Україні. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Таким чином, правова політика держави покладена в основу державного захисту, якому властива соціальна спрямованість, а ключовим елементом відповідного взаємозв'язку є те, що вони зводяться до особистості.

В умовах сьогодення держава визначає роль соціального партнерства як одного з головних чинників забезпечення стабільності та розвитку громадянського суспільства і запобігання суспільним конфліктам. В основі соціального партнерства лежить соціальний діалог, тому соціальний діалог розглядається законодавцем як «процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин» [2]. Відповідно, соціальний діалог як складна та динамічна система взаємодії передбачає різноманітні форми його здійснення. Результатом діяльності, що реалізується за допомогою відповідних форм, є укладення угод та колективних договорів. В рамках дослідження проблеми державного захисту у сфері праці ми зупинимось на угодах, що, в свою чергу, виступають правовим інструментарієм, за допомогою якого можлива фактична реалізація нормативно визначених заходів державного захисту.

Так, за результатами колективних переговорів укладаються: на національному рівні – генеральна угода, на галузевому – галузеві (міжгалузеві) угоди та на територіальному – територіальні угоди. На кожному із вказаних рівнів однією із сторін діалогу є держава в особі уповноважених суб'єктів. Зазначені угоди становлять єдину систему з чітко визначеною ієрархічною структурою. Остання є виразом юридичної сили окремих видів угод в органічно єдиній системі. Найбільшою юридичною силою наділені генеральні угоди, основне завдання яких, як актів соціального партнерства, полягає у визначенні основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин, які є обов'язковими як мінімальні гарантії для застосування при укладенні галузевих, територіальних угод та колективних договорів. У генеральних угодах домінує соціально-політична складова, в рамках угоди сторони соціального партнерства виявляють і фіксують прогалини в праві, проблеми, які потребують юридичного вирішення, і пропонують приблизний план законопроектних робіт, визначають напрями правотворчої діяльності на період дії угоди. Незважаючи на ту обставину, що зобов'язання за генеральною угодою є спільною домовленістю сторін, основний комплекс обов'язків у сфері соціальної політики покладається на державу в особі Кабінету Міністрів [3]. Угодою на національному рівні регулюються основні принципи і норми реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин, зокрема щодо: гарантій праці і забезпечення продуктивної зайнятості; мінімальних соціальних гарантій оплати праці і доходів всіх груп і верств населення, які забезпечували б достатній рівень життя; розміру прожиткового мінімуму, мінімальних нормативів; соціального страхування; трудових відносин, режиму роботи і відпочинку; умов охорони праці і навколишнього природного середовища; задоволення духовних потреб населення; умов зростання фондів оплати праці та встановлення міжгалузевих співвідношень в оплаті праці; забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; заборона дискримінації [4].

Як бачимо, нормативно визначений перелік питань, які регламентуються виключно генеральною угодою, мають фундаментальне значення для забезпечення стабільного та гармонійного функціонування трудових відносин. Саме ці питання, вирішення яких покладається на державу, створюють безперешкодні можливості для реалізації людиною її природної здатності до праці, а також – можливості самореалізації. Держава, створюючи фактичні умови для праці, які в повній мірі відповідають міжнародним стандартам та принципам, визнаним світовим співтовариством, опосередковано здійснює правозахисну політику, яка має соціальну спрямованість.

Зважаючи, що генеральна угода об'єктивно не може передбачити весь комплекс питань, які виникають в процесі здійснення трудової діяльності, але вирішення яких за участю держави має вагомим значення для забезпечення інтересів слабшої сторони трудового правовідношення – працівника, законодавець передбачив можливість укладення галузевих (міжгалузевих) угод. Їх особливістю є те, що положення, передбачені галузевою угодою, з однієї сторони, повинні орієнтуватися на основні засади та принципи, передбачені генеральною угодою і не суперечити їм, а з іншої, – виступають правовим орієнтиром для нормативного впорядкування трудових відносин та відносин, що тісно пов'язані з трудовими на територіальному рівні, а також – в межах конкретного підприємства, установи, організації. Галузеві угоди розробляються з метою посилення соціального захисту працівників підприємств, які перебувають у сфері діяльності підприємств, що підписали угоду і спрямовані на удосконалення колективно-договірного регулювання соціально-економічних і трудових відносин, розвиток елементів соціального партнерства, реалізацію конституційних прав і гарантій найманих працівників певної галузі [5, с. 32].

Основний принцип, покладений в основу укладення галузевої угоди, – більше детальна регламентація окремих сфер соціально-трудова відносин, що, в свою чергу, збільшує шанси на забезпечення ефективного захисту з боку держави, а також – встановлення базових параметрів регулювання соціально-трудова відносин на підприємствах, в установах, організаціях. Варто зауважити, що предметом галузевих угод можуть бути й інші питання, які не суперечать законодавству та нормам генеральної угоди. Отже, галузеві угоди надають ряд певних гарантій працівникам ... та дозволяють забезпечити певний рівень соціальних стандартів [5, с. 36–37].

Наступний рівень в системі угод посідають територіальні угоди. Ключовою особливістю цього виду угод є їх максимальна наближеність безпосередньо до трудового процесу, процесу реалізації природної здатності людини до праці. При цьому, їх правова природа має подвійний характер. Так, з однієї сторони, угоди, що укладаються на територіальному (регіональному) рівні об'єктивно спрямовані на вирішення соціального конфлікту, що виникає між сторонами трудового правовідношення у сфері праці, на максимальне забезпечення інтересів всіх сторін трудових правовідносин, щоб реалізація трудових та пов'язаних з ними інших прав, а також виконання обов'язків стали безперешкодними. З іншої сторони, ці угоди стають безпосереднім орієнтиром та вектором, який визначає перспективи та напрями подальшої співпраці в межах соціального партнерства на підставі соціального діалогу. Оскільки об'єктивною передумовою нормативного вирішення питання сторонами соціального

партнерства є соціальна потреба. Остання, у свою чергу, бере свій початок з конкретного спору з того чи іншого трудового питання, що має місце в межах окремого підприємства, установи чи організації.

В основі соціального партнерства лежить колективно-договірне регулювання, сутність якого полягає в реалізації принципу: кожен наступний рівень соціально-партнерських угод (колективних договорів) не може погіршувати умов угод (договорів) більш високого рівня і повинен відрізнятись від попереднього більшою вигодою для працівників. Тому ефективність угод, що є правовим результатом соціального діалогу, як інструментів соціального управління повинна проявлятися не тільки в бік їх фактичної реалізації, а, насамперед, в якості змістовної частини даних актів, тобто в забезпеченні положень змістовної частини рівнем трудових прав і гарантій працівників, порівняно з установленими в законодавстві. Отже, такі угоди повинні містити в собі потенційну можливість виконання в повному обсязі (у процесі практичної реалізації) свого призначення як інструмента соціального управління [6, с. 45].

Таким чином, функціонування соціального партнерства на різних рівнях безпосередньо впливає на якість правового регулювання праці і належне забезпечення державного захисту у сфері праці. Тому соціальне партнерство, як один із напрямків реалізації соціальної політики держави, повинно охопити всі верстви працюючих, в тому числі надомників, працівників, що укладають угоди з фізичними особами роботодавцями, працівників запозиченої праці. Необхідно домагатися максимального представництва інтересів працівників для укладення колективних договорів і угод різного рівня.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр
 2. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23.12. 2010 р. № 2862-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2862-17
 3. Трунова Г. А. Колективні угоди – акти соціального партнерства. *Юридична Україна*. 2007. № 10. С. 51–57.
 4. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.1993 р. № 3356-XII. URL: zakon.rada.gov.ua/go/3356-12
 5. Бондарчук Я. О. Роль галузевих угод у забезпеченні гідної праці. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2016. № 1–2. С. 31–37.
 6. Гетьманцева Н. Д. Державне та договірне регулювання умов праці та підвищення соціальних гарантій для працівників. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць*. Вип. 525. Чернівці, 2010. С. 43–46.
-

НАПРЯМ 8. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄС

Бобріченко В. В.

студентка IV курсу юридичного факультету

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВА ОСОБИ НА ВІРОСПОВІДАННЯ

На сьогодні немає держав, які, так чи інакше, не регулюють певні суспільні відносини правовими нормами. Більше того існує значна кількість міжнародних норм, що свідчить про необхідність закріплення певних базових стандартів у тій чи іншій сфері. Такий аспект людського життя, як віросповідання не є виключенням, адже більшість війн і сутичок завжди були пов'язані з релігією, переконаннями або різними ідеалами. Право на свободу думки, совісті та релігії було визнано світовим співтовариством як одне з основоположних прав людини. Як зазначають Т. Л. Сироїд, О. А. Гавриленко та Л. О. Фоміна: «Фундаментальні права та свободи є універсальними, вони належать кожному. Загальнолюдські цінності мають бути не просто важливими, вони повинні бути призмою, крізь яку розглядатимуться всі суспільні події у будь-яких державах, незалежно від форми правління, демократичного устрою, рівня соціально-економічного розвитку, культури та традицій. Народи, які мешкають у різних країнах світу, об'єднує те, що всі вони люди, і для кожного цінним є його життя, права та свободи. Цінні для кожної людини права саме і покладено в основу МСПЛ» [1, с. 308].

Загалом основними міжнародними документами, які закріплюють право особи на свободу думки, совісті та релігії є: Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р. та Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії чи переконань 1981 р. Положення цих актів, у сукупності, зводяться до того, що кожна особа має право на свободу думки, совісті і релігії, тобто кожен може змінювати свою релігію або переконання, має право сповідувати свою релігію

або переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, публічним або приватним порядком під час богослужіння, вчення і дотримання релігійної практики та ритуальних обрядів. Ніхто не може бути принижений і примушений у свободі мати релігію або приймати релігію і переконання на свій вибір. Обмежувати свободу сповідання релігії або переконання може лише закон, і тільки в інтересах громадської безпеки та порядку, здоров'я та моральності або для захисту прав і свобод інших осіб. Декларація розширює цей перелік і конкретизує певні положення, які також відносяться до цього права. Проте разом зі змістом Декларації треба звернути увагу на судову практику, а саме практику ЄСПЛ. Оскільки, якби у сучасному світі всі були релігійно терпимими та солідарними, то відповідно і судових справ би не було. І хоча випадків з порушення права на релігію не така кількість, як з порушення, наприклад, права на життя, проте їх досить багато, у чому можна впевнитися з узагальнень практики ЄСПЛ.

Головною проблемою сучасного законодавства, та і взагалі будь-якого, є те, що принципи які встановлюються законодавством є відносно загальними і можуть трактуватися по-різному, а в певних ситуаціях можуть взагалі не підходити до поняття «справедливості». Сама «справедливості», є оціночною і її прояв залежить від людини, яка має бути справедливою, та від цінностей суспільства, які існувало на той момент і т.п. На нашу думку, законодавство ніколи не відповідає потребам часу, воно є або вже застарілим, або обов'язково виникнуть відносини, яких воно не стосується. Стосовно права на віросповідання, то тут все набагато складніше, адже як зазначає ЄСПЛ, значення слова «релігії» не визначається ні в ст. 9 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини, ні в будь-якому іншому акті, тому що така дефініція мала б охоплювати абсолютно всі релігії, незалежно від їх значимості, і мала б бути настільки специфічним, щоб його можна було застосовувати до індивідуальних справ [7, с. 8]. Найкращим, на даний час, способом регулювання суспільних відносин, відповідно до потреб ситуації, є судова практика, оскільки вона виникає майже одночасно з відносинами. Ми наведемо головні тези ЄСПЛ в питанні права на свободу сповідання релігії:

1. Релігійна свобода полягає у свободі проявляти свої релігійні переконання не тільки у власному співтоваристві, публічним чином і в колі людей, які поділяють віру, але також індивідуально, у приватному порядку, включаючи в принципі право намагатися звернути ближнього у свою віру. Але при цьому така свобода не має перетворюватися на прозелітизм (намагання залучити якомога більше людей до своєї віри, за допомогою недобросовісних методів) [6]

2. Держава при вирішенні спорів не може оцінювати законність певних релігійних переконань або способів їх вираження, а суди в свою чергу не мають права визначати які релігійні принципи і способи їх вираження є центральними у певній релігії, а які – ні, або будь-яким іншим чином «тлумачити» релігію [7, с. 9].

3. Дії чи бездіяльність, які безпосередньо не висловлюють певне релігійне переконання або які лише віддалено пов'язані з правилами віри, виходять за межі захисту п.1 ст. 9. Для того аби підпадати під ст. 9 дія має бути тісно пов'язана з релігією або переконанням (наприклад, поклоніння) [7, с. 12].

4. ЄСПЛ ще не визначив точно, чи є релігійні переконання підставною для відмови від вакцинації у розумінні ст. 9. Проте зазначив, що вирішення питання вакцинуватися чи ні, відноситься більше не до права на свободу релігії, а права на свободу думки та совісті [7, с. 16].

5. Жодна релігійна група чи окрема особа не може претендувати на право не свідчити про окрему особу тощо [7, с. 23].

6. Держава не може ставити під сумнів щирість релігійних переконань певної особи, якщо в неї немає переконливих доказів. Наприклад, Суд розглядав справу, коли уряд Франції подав позов проти жінки, яка у зв'язку з приналежністю до мусульманської релігії ходила у публічних місцях з повністю закритим обличчям. ЄСПЛ став на бік жінки, оскільки були докази того, що хоч група жінок, які покривають все лице – є невеликою, проте така практика існує. І при чому Суд зазначив, що така жінка може справедливо вважатися потерпілою, оскільки її права були зачеплені [7, с. 12].

7. Ніхто не може вимагати від особи розкрити свою релігійну приналежність або релігійні переконання. Особу не можна змушувати проявляти свої релігійні переконання, або вести себе таким чином, щоб було зрозумілим яку релігію вона підтримує або, навпаки, не підтримує. В тому числі, держава не має права втручатися у свободу совісті та релігії і допитувати їх з цих питань [7, с. 23],

8. Вимагання від особи вступити на військову службу, релігійні переконання якої забороняють службу, навіть неозброєну є порушенням ст. 9 Конвенції, якщо законодавством не передбачена альтернативна військова служба [7, с. 26].

9. Законними є і ті релігійні переконання, які можуть бути навіть шкідливими для здоров'я. Наприклад, у вченні Свідків Єгови забороняється переливання крові. Тому Суд постановив, що абсолютно правомірною є відмова особи від переливання крові, навіть, у разі, можливого летального результату. У протилежному випадку –

це порушуватиме право на свободу вибору та, за визначенням Суду, повагу до приватного життя (ст. 8 Конвенції) [7, с. 31].

10. Декларація закріплює право осіб на виготовлення, набуття і використання у відповідному обсязі необхідні матеріали, пов'язані з релігійними обрядами, звичаями чи переконаннями, а також писати, поширювати і випускати публікації у цих сферах. ЄСПЛ зазначає, що це право має певні межі: не може претендувати на захист ст. 9 релігійні переконання, які є «аргументом продажу». Тобто захисту позбавляються будь-які відносини, які хоча і основані на релігійному переконанні проте мають комерційну мету. Як зазначається у коментарі: Комісія провела різницю між «інформативним оголошенням» та комерційною рекламою пропонування об'єктів на продаж (якщо реклама потрапляє до цієї категорії, навіть якщо об'єкти, які рекламуються, є важливими у даній релігії, то вона має на меті отримання прибутку, а не прояв віри, тому відносини, які при цьому виникають не можуть захищатися ст. 9 Конвенції).

Проблемою захисту права на віросповідання є неможливість встановлення певного чіткого стандарту, що є порушенням такого права, а що ні. Бо, як ми побачили з проаналізованої практики ЄСПЛ, суд іноді сам не може чітко встановити, чи є порушенням, певні релігійні догми, чи навпаки, вони мають захищатися (наприклад, релігійне підґрунтя відмови від вакцинації). Проте головне, з чого виходить практика, що ніхто не може втручатися до основних засад певної релігії, а особливо їх тлумачити, суд може зважати на них, проте базуючись на основних засадах справедливості. Дане питання є спірним навіть з огляду на те, що ЄСПЛ зазначає: «Особи, які вирішили користуватися свободою віросповідання, не можуть розумно розраховувати на те, що вони будуть захищені від будь-якої критики. Навпаки, члени релігійної групи мають толерантно приймати заперечення іншими своїх релігійних переконань, а також терпляче ставитися до інших релігій» [7, с. 80].

Література:

1. Сироїд Т. Л., Гавриленко О. А. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: посібник. За заг. ред. Т. Л. Сироїд. Харків : Право, 2021. 462 с.

2. Загальна декларація прав людини. Остання редакція від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Ратифікований 19.10.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

4. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини. Редакція від 02.10.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

5. Резолюція 36/55 Генеральної Асамблеї ООН "Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії чи переконань". Редакція від 25.11.1981. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_284#Text

6. European Court of Human Rights. Case of Kokkinakis v. Greece/Judgment. Strasbourg. 25 may 1993. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57827%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57827%22]})

7. European Court of Human Rights. Guide on Article 9 of the European Convention on Human Rights. Freedom of thought, conscience and religion. Updated on 30 April 2021. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_9_ENG.pdf

Костира О. В.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри морського права*

Іванова А. В.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри морського права*

*Національний університет «Одеська морська академія»
м. Одеса, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ НА СУДНАХ МОРСЬКОГО ФЛОТУ

З розвитком судноплавства до діючих раніше ворожим природним факторам додалися техногенні, створені самими людьми. Внаслідок використання на судах потужної енергетики, складних приладів і механізмів, у зв'язку зі зростанням обсягів і швидкостей суден, розширенням номенклатури товарів, що перевозяться, з'явилися небезпека пожеж, вибухів, зіткнень [1, с. 10].

Актуальність теми полягає в тому, що пожежа є одним з найбільш поширених і небезпечних аварійних ситуацій на судні, які призводять до катастрофічних результатів, включаючи втрату майна і життя.

Наприклад, 12 лютого 2021 року в акваторії Чорного моря загорівся суховантаж «PRINCE 4», якій під прапором Коморських островів вийшов з порту Миколаїв (Україна) з вантажем зернових. Пожежа

на судні почалася близько 19:00 в одній з кают і швидко поширилась на верхню палубу, незважаючи на зусилля команди. Екіпаж судна складався з іноземців, які були в своїй більшості громадянами Сирії. Ситуацію ускладнював штормовий вітер з поривами до 18 метрів в секунду. За повідомленням Державної служби морського і річкового транспорту України, пожежу гасили за допомогою буксирів «Нібулон 101» та «Кілбі» [2].

У своїх працях деякі аспекти правового регулювання пожежної безпеки мореплавства розглядали В. П. Топалов, В. Г. Торський, Л. А. Позолотін, Б. М. Іванов, М. О. Колегаєв, Ю. І. Касилов, П. М. Єрмолаєв, Д. І. Лукичев, Л. М. Складрова та інші.

Комплекс заходів протипожежного захисту судна регламентується Міжнародною конвенцією з охорони людського життя на морі (СОЛАС – 74). Глава II-2 конвенції СОЛАС «Конструкція, протипожежний захист, виявлення і гасіння пожежі» встановлює стандарти конструктивного протипожежного захисту, застосування різних технічних і хімічних засобів для локалізації пожежі, вимоги до стаціонарних систем пожежогасіння [3].

У грудні 2000 р. на 73-й сесії Комітету з безпеки на морі Міжнародна морська організація Резолюцією MSC.99 (73) переглянула Розділ II-2 Міжнародної конвенції з охорони людського життя на морі. У результаті роботи було вирішено винести з Конвенції СОЛАС – 74 вимоги до систем протипожежної безпеки в окремих Міжнародний кодекс з систем пожежної безпеки (FSS Code) [4].

Згідно з вимогами Міжнародного кодексу з систем пожежної безпеки спорядження пожежного повинно складатися з комплекту особистого спорядження і дихального апарату. Особисте спорядження має складатися з наступного:

- захисного одягу з матеріалу, який захищає шкіру від тепла;
- черевик з гуми або іншого матеріалу, що не проводить електрику;
- жорсткого шолома, що забезпечує надійний захист від ударів;
- безпечної електричної лампи (ручного ліхтаря), схваленого типу;
- сокири з діелектричною ручкою, що забезпечує ізоляцію від високої напруги.

Дихальний апарат має бути у вигляді автономного дихального апарату, балони якого мають містити не менше 1200 л повітря.

Для кожного дихального апарату повинен бути передбачений вогнестійкий запобіжний канат довжиною не менше 30 метрів.

Аварійні дихальні пристрої – це пристрої схваленого типу, що працюють на стисненому повітрі або на кисні, що виділяється при хімічній реакції та устрої замкнутого циклу повітрообміну.

Тривалість роботи аварійного дихального пристрою повинна бути не менш ніж 10 хвилин. Конструкція аварійного дихального пристрою повинна забезпечувати легке і швидке надягання, враховуючи ситуації, при яких необхідно швидко вийти з небезпечного середовища.

Кодекс по управлінню безпечною експлуатацією суден і запобіганням забрудненню (ISM Code) вимагає від кожної Компанії створення і впровадження системи управління безпекою, розробки процедур та керівництв щодо дій екіпажу в аварійних ситуаціях і надзвичайних обставинах [5].

Міжнародна Конвенція та Кодекс про підготовку і дипломування моряків і несення вахти (STCW – Code 78/95, STCW 78/95) вимагає від членів екіпажу морських суден знання:

- міжнародних та національних нормативних документів щодо протипожежної безпеки суден;
- засобів та систем пожежогасіння.
- організації навчальної пожежної тривоги;
- видів і хімічну природу згорання;
- проходження затвердженого курсу протипожежної підготовки;
- дій екіпажу судна в аварійних обставинах [6].

У Міжнародній конвенції по запобіганню забрудненню моря з суден (МАРПОЛ 73/78), шостий Додаток «Правила запобігання забрудненню повітряного середовища з суден» забороняє навмисне виділення в атмосферу озон руйнівних субстанцій [7].

Протипожежна безпека на морському транспорті в Україні регламентується згідно з вимогами міжнародних конвенцій, кодексів, рекомендацій та стандартів Міжнародної морської організації.

Основні вимоги і принципи з технічного удосконалення всіх засобів боротьби з аваріями і пожежами на морських судах викладені в Правилах Регістра України, які враховують зміни до міжнародних конвенцій та кодексів, прийнятих відповідними резолюціями Морською міжнародною організацією, уніфікованих вимог і рекомендацій Міжнародної асоціації класифікаційних товариств, резолюцій Європейської економічної комісії ООН і директив Європейського Парламенту та Ради, змін і доповнень, прийнятих за результатами аналізу Правил інших Класифікаційних товариств, а також з досвіду їх застосування [8].

Таким чином, Міжнародна морська організація дуже стурбована аваріями, пов'язаними з вибухами й пожежами на морі, в результаті яких гинуть люди та виявляється негативний вплив на навколишнє середовище. Заходи у формі міжнародних конвенцій, кодексів та стандартів покликані запобігти й зменшити наслідки таких аварій.

Література:

1. Топалов В. П., Торський В. Г. Конвенція СОЛАС – 74. Основні положення та коментарі. Одеса: Астропрінт. 2002. 288 с.
 2. У Чорному морі поблизу Рибаківки загорівся суховантаж з вантажем зернових. URL: <https://nikvesti.com/news/incidents/211901> (дата звернення 19.09.2021).
 3. Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі 1974 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_251#Text (доступ 19.09.2021).
 4. International Code for Fire Safety Systems URL: <https://www.imo.org/en/OurWork/HumanElement/Pages/ISMCode.aspx>
 5. The International Safety Management (ISM) Code URL: <https://www.imo.org/en/OurWork/HumanElement/Pages/ISMCode.aspx>
 6. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_053#Text (доступ 19.09.2021).
 7. Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден 1973 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_009#Text
 8. Регістр судноплавства України. Правила класифікації та побудови Морських Суден. Київ. 2020. URL: Http://Shipregister.Ua/Books/Pcbsst3_2020.Pdf
-

Макарчук В. В.
*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри конституційного права
та теоретико-правових дисциплін
факультету права та лінгвістики*

Кононюк П. О.
*магістрант 2-го року навчання спеціальності «Право»
факультету права та лінгвістики*

*Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Київська область, Україна*

КОМПЕТЕНЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЕКОЛОГІЧНИХ БІЖЕНЦІВ

Кількість і масштаб стихійних лих та екологічних катастроф постійно зростають, що робить проблему визначення правового статусу осіб, які вимушені мігрувати через екологічні фактори, все більш актуальною. Людей, яких спонукали до міграції зміна клімату та природні лиха, називають екологічними біженцями, екологічними мігрантами, кліматичними мігрантами тощо. Враховуючи спрямованість міграційних потоків до ЄС доцільно проаналізувати його компетенцію у сфері визначення основ правового статусу екологічних біженців

Міграція – це переміщення населення через кордон тих чи інших територій у межах однієї країни (внутрішня міграція) або з однієї країни в іншу (зовнішня міграція) зі зміною назавжди чи на тривалий час постійного місця проживання або з регулярним поверненням до нього [1, с. 641].

Феномен «екологічних біженців» увійшов у публічні дискусії з 1985 р., коли експерт ООН з навколишнього середовища Есамм Ель-Хіннаві визначив цю категорію мігрантів як: «... тих людей, які були змушені залишити своє традиційне середовище існування тимчасово або постійно, через значні екологічні порушення (природні та/або спричинені людьми), що загрожували їхньому існуванню та/або серйозно вплинули на якість їхнього життя» [2]. Ужитий дослідником термін «екологічні біженці» (*environmental refugees*) вважається нами доцільним для подальшого використання.

З огляду на відсутність нормативної бази, яка запровадила б відповідний термін, різні науковці та міжнародні організації у своїх робочих документах, як уже зазначалося, використовують різні

найменування для досліджуваної категорії вимушених мігрантів. Також уживаним є термін «кліматичні біженці» (*climate refugees*) [3], однак, вважається що він є занадто вузьким, таким що не охоплює всіх факторів, що можуть створити екологічну небезпеку і спонукати людей до міграції.

Правову основу компетенції ЄС у сфері визначення основ статусу екологічних біженців складають положення статті 78 Договору про функціонування ЄС. Відповідно до неї Союз розвиває спільну політику притулку, допоміжного та тимчасового захисту з метою надання належного статусу будь-якому громадянину третньої країни, що потребує міжнародного захисту, і забезпечення дотримання принципу не видворення. Для цього Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, ухвалюють заходи щодо спільної європейської системи притулку, що охоплює: уніфікований статус притулку для громадян третіх країн, чинний на території ЄС; однаковий статус допоміжного захисту для громадян третіх країн, які, не отримуючи європейського притулку, потребують міжнародного захисту; спільну систему тимчасового захисту переміщених осіб у випадку масового напливу; спільні процедури надання й позбавлення уніфікованого статусу притулку або допоміжного захисту; критерії та механізми визначення держави-члена, відповідальної за розгляд звернень щодо притулку або допоміжного захисту; стандарти умов прийому осіб, які звернулися з проханням надати притулок або допоміжний захист; партнерство та співробітництво з третіми країнами з метою контролю напливів осіб, що звертаються з проханням надати притулок або допоміжний чи тимчасовий захист [4].

Вказані факти актуалізують вивчення кращої світової практики врегулювання ситуації з екологічними біженцями та пошуку консенсусу з ключових принципів діяльності в цій сфері. Це завдання покликана вирішити оприлюднена в жовтні 2012 р. урядами Швейцарії та Норвегії ініціатива Нансена, названа на честь полярного дослідника початку століття і першого Верховного комісара Ліги Націй у справах біженців [5, с. 3].

У 2016 р. Ініціатива Нансена перетворена на Платформу з питань переміщення населення через катастрофи (*Platform on Disaster Displacement*). Нині Платформа спрямовує свою діяльність на досягнення консенсусу щодо захисту прав людей, які переміщуються через кордони держав через екологічні лиха і зміну клімату [6, с. 5]. Ця категорія осіб ще навіть не отримала усталеної назви (вживаються терміни «екологічні біженці», «екологічні мігранти», «кліматичні

мігранти», «температурні біженці» тощо) і не здобула повсюдного визнання та відповідного правового статусу. Беручи до уваги відсутність єдиного інституційного центру з питань екологічних біженців, ця ініціатива заповнює прогалину і в перспективі може взяти участь у його створенні.

Отже, можна стверджувати, що в праві ЄС усвідомлення проблеми правового статусу екологічних біженців поки що відбувається на рівні обговорення, а можливості захисту осіб, що вимушені були покинути своє постійне місце проживання внаслідок екологічних лих, є доволі обмеженими.

Література:

1. The Environment & Climate Change Updated Version. UNHCR, October 2015. URL: <http://www.unhcr.org/540854f49>

2. El-Hinnawi, E. Environmental Refugees. United National Environmental Programme. Nairobi, 1985. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/121267>.

3. Tetrick S. Climate Refugees: Establishing Legal Responses and U.S. Policy Possibilities. Scholarly Horizons: University of Minnesota, Morris Undergraduate Journal. 2018. Vol. 5: Iss. 2. URL: <https://digitalcommons.morris.umn.edu/horizons/vol5/iss2/8>

4. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями : Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

5. Platform on Disaster Displacement. Web-sight. URL: <https://disasterdisplacement.org/resources>

6. Ініціатива Нансена «План щодо захисту людей, переміщених через кордони в результаті стихійних лих і кліматичних змін: Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). URL: <https://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opensslpdf.pdf?reldoc=y&docid=5a7c5ea14>

ШЛЯХИ МИРНОГО ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ

Підтримка міжнародного миру і безпеки є найважливішим завданням сучасного міжнародного права, що виражається в одному з основоположних принципів міжнародного права – принципі мирного вирішення міжнародних спорів. Мирне вирішення міжнародних спорів визнається окремою галуззю міжнародного права, принципи і норми якої визначають порядок врегулювання спорів між суб'єктами міжнародного права мирними засобами. Принцип мирного вирішення міжнародних спорів є одним з основних принципів міжнародного права. Він закріплений у таких документах, як Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 р. [1], Декларація про принципи міжнародного права 1970 р. та ін. [2].

Мирні засоби врегулювання спорів являють собою широкий спектр інструментів для використання сторонами з урахуванням специфіки конкретних спорів і органу, що їх вирішує. Всі засоби мирного вирішення міжнародних спорів традиційно діляться на дві групи. Переговори, консультації, примирення, слідча і погоджувальна комісія, посередництво і добрі послуги складають першу групу і визначаються як дипломатичні засоби, тому що сторони цілком контролюють спір і можуть прийняти або відкинути запропонований механізм його врегулювання. В іншу групу входять міжнародний арбітражний і судовий розгляди, які відомі в доктрині міжнародного права як правові засоби. [3, с. 365].

Переговори стоять на першому місці в наведеному списку і це говорить про їх величезне значення у вирішенні міжнародних спорів, а також про частоту і простоту їх застосування. Дійсно, в історії можна знайти безліч прикладів того, що при вирішенні взаємних претензій сперечаються сторони, перш за все, вдавалися до переговорів, бажаючи залагодити розбіжності на цьому етапі. Такі засоби, як добрі послуги, посередництво, встановлення фактів, примирення, припускають участь у вирішенні спору третьої сторони. Даний спосіб визначається угодою сторін. Але може існувати і обов'язок сторін вдатися до їх допомоги, коли це передбачено договором або резолюцією міжнародного органу. Функції третьої сторони визначаються сторонами у спорі. Її роль можуть виконувати держави і міжнародні організації, їх посадові особи, а також авторитетні приватні особи. Добрі послуги означають діяльність третьої

сторони щодо встановлення прямого контакту між сторонами, що сперечаються. У деяких випадках сторони погоджуються на більш широкі функції третьої сторони, на її участь у самих переговорах. У таких випадках добрі послуги наближаються до посередництва. Примирна процедура і посередництво включають в себе вступ третьої сторони в суперечку між державами з метою участі в його вирішенні. Третьою стороною може бути держава, а також міжнародна організація або приватні особи [7, с. 180].

Під посередництвом розуміється засіб мирного врегулювання спору, де держава або міжнародна організація, яка не бере участь у спорі, веде переговори зі сторонами спору для формування компромісного рішення або загальних принципів для його досягнення.

Примирення є певним засобом мирного вирішення спорів, в процесі використання якого призначається сторонами спору комісія з приватних осіб виконує одночасно функції встановлення фактів і посередництва.

Під обстеженням (встановленням фактів) традиційно прийнято розуміти процедуру, головним завданням якої виступає визначення справжності фактів, що становлять специфіку міжнародного спору.

Звернення до міжнародних судових органів тягне за собою більш серйозні наслідки для учасників спору, так як винесене судом рішення є обов'язковим для виконання судовий розгляд відбувається при вирішенні спору Міжнародним Судом ООН. Важливу роль у врегулюванні міжнародних спорів відіграють міжнародні організації, зокрема Рада Безпеки ООН, уповноважена проводити розслідування будь-якого спору і будь-якої ситуації як самостійно, так і спеціально створеної комісією [3, с. 365]. У практиці відомі випадки, коли Міжнародний Суд відмовляв у розгляді справи на підставі того, що одна зі сторін не визнавала юрисдикцію Суду з того чи іншого питання. Також слід звернути увагу на високу вартість участі в судовому процесі.

Міжнародний арбітраж являє собою добровільно виражену згоду сторін передати свій спір на розгляд третій стороні, рішення якої буде обов'язковим для сторін у спорі. Розрізняють два види юрисдикції арбітражних судів: факультативну і обов'язкову. Факультативна передбачає передачу справи за згодою обох сторін, обов'язковою є волевиявлення всього однієї сторони. Суперечка між міжнародною організацією та її країною-учасницею також може бути вирішена за допомогою міжнародного арбітражу, передбаченого Віденською конвенцією про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 року [4].

Необхідно відзначити і активну участь міжнародних організацій у врегулюванні міжнародних конфліктів. Всі міжнародні організації

можна розділити на дві групи: універсальні і регіональні. Провідну роль серед усіх міжнародних організацій, безсумнівно, відіграє ООН. Так, наприклад, Генеральна Асамблея ООН уповноважена рекомендувати заходи мирного залагодження будь-якої ситуації, незалежно від її походження [5, с. 182].

Згідно зі Статутом ООН, на Раду Безпеки ООН членами організації покладається головна відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки. Крім того, Рада Безпеки може надавати добрі послуги, посередництво; здійснювати розслідування і примирення. Також Рада Безпеки має право в будь-якій стадії спору рекомендувати належну процедуру або методи врегулювання спору [1].

До регіональних міжнародних організацій належать ті, членами яких є держави певного географічного району світу. До них відносяться організація з безпеки і співробітництва в Європі, Асоціація держав Південно-Східної Азії, Європейський Союз, Співдружність Незалежних Держав та ін. Рішення даних організацій поширюються на територію країн – її членів. Кожну з усіх міжнародних організацій відрізняє своя власна процедура вирішення міжнародних спорів. Однак варто відзначити і те, що фрагментація міжнародного права включає в себе інституційні та матеріально-правові складності.

Перші безпосередньо пов'язані з компетенцією найрізноманітніших інститутів, що використовують міжнародно-правові норми, та ієрархічних зв'язків між ними. Особливість других полягає в поділі права на вузькоспеціалізовані компоненти, що претендують на відносну відособленість один від одного і від єдиного права. Так, один і той же спір може розглядатися різними судовими органами як абсолютно різні справи. Поряд з цим не існує і системи передачі справ з однієї міжнародної судової установи в іншу, не існує певної класифікації справ для виявлення підвідомчості та підсудності. Внаслідок цього, міжнародні суди і трибунали не складають загальної ієрархічної системи. Для вирішення даної проблеми, на нашу думку, необхідно надати міжнародним судам і трибуналам можливість запитувати консультативні висновки Міжнародного Суду ООН щодо питань міжнародного права, щодо яких важливо створити єдність практики. Це необхідно для скорочення конфліктуючого тлумачення норм міжнародного права.

Слід додати, що формування та реалізація політики публічної дипломатії в умовах гібридної російської агресії залишається одним із ключових напрямків діяльності зовнішньополітичних органів влади. За період 2014-2021 рр. українська дипломатія долала суттєві перепони на шляху захисту національних інтересів, суверенітету держави,

максимально використовувала можливі засоби діяльності: в ООН і міжнародних судах щодо притягнення РФ до відповідальності. Але, слід погодитись з Є. Юрійчук та С. Опінко, що «з самого початку гібридної російської агресії зовнішньополітична діяльність України в ООН була спрямована на захист державного суверенітету та притягнення до відповідальності РФ, проте через застарілість та не реформованість інститутів і механізмів ООН, певні геополітичні чинники, діяльність України виявилась не досить вдалою, й фактично обмежилася прийняттям ГА ООН декількох консультативних резолюцій. Не останню роль тут зіграло й те, що ООН, за своєю суттю, є міждержавною організацією, і результативність діяльності України в ній детермінована станом двосторонніх відносин» [6, с. 117].

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна зробити висновки про те, що всі засоби мирного вирішення міжнародних спорів традиційно діляться на дві групи. Переговори, консультації, примирення, слідча і погоджувальна комісії, посередництво і добрі послуги складають першу групу і визначаються як дипломатичні засоби, тому що сторони цілком контролюють спір і можуть прийняти або відкинути запропонований механізм його врегулювання. В іншу групу входять міжнародне арбітражне і судовий розгляди, які відомі в доктрині міжнародного права як правові засоби. Способи врегулювання міжнародних суперечок і конфліктів відрізняються різноманітністю, що обумовлено наявністю широкого діапазону самих конфліктів, що виникають між державами. Однак очевидно, що більшість способів мають рекомендаційний характер для сторін спору. На сьогоднішній день необхідна кодифікація практики вирішення міжнародних спорів, існує потреба в розробці ефективних процедур, наявності адекватної системи способів вирішення міжнародних спорів. Відсутність такого механізму щодо співробітництва суб'єктів міжнародного права робить скрутним вирішення міжнародних спорів.

Література:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: Статут; ООН від 26.06.1945 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_010 (дата звернення: 29.09.2021)

2. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй: Декларація; ООН від 24.10.1970 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_569 (дата звернення: 29.09.2021).

3. Братко І. В. Міжнародний суд ООН у розвитку міжнародного права. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 365–368.

4. Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями : Конвенція; ООН від 21.03.1986 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_a04 (дата звернення: 29.09.2021)

5. Галімурка П. Правова природа консультативних висновків Міжнародного Суду ООН. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2019. № 47. С. 182–191.

6. Юрійчук Є., Опінко С. Діяльність зовнішньополітичних органів влади України в ООН і міжнародних судах щодо протидії російській гібридній агресії. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2021. Т. 43. С. 117–135.

7. Миколаєнко Я. Ю. Гаазькі конвенції 1899 та 1907 рр. про мирне вирішення міжнародних суперечок // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. – 2015. – Серія право. – Випуск 32. – Том 3. – С. 179–181.

НАПРЯМ 9. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

Зубарева К. В.
студентка 2 курсу магістратури, спеціальність «Право»

Науковий керівник: Орловський Б. М.
*доктор юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики*

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

ШКІЛЬНА МЕДІАЦІЯ ЯК ПРЕВЕНТИВНИЙ ЗАХІД ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблема злочинності неповнолітніх завжди буде актуальною, оскільки саме у підлітковому періоді починає формуватись особистість, тому дуже важливо докласти усіх зусиль для формування особистості в сприятливій, мирній обстановці.

Одним із середовищем, з яким неповнолітній контактує протягом великої кількості часу є школа. В школі особа може зіштовхнутись із таким явищем як булінг, кібербулінг, насильство, конфлікти між однолітками, конфлікти з учителями тощо. Такі конфліктні ситуації можуть негативно вплинути на обидві сторони спору. Саме тому, для покращення освітніх умов та для створення сприятливої мирної обстановки в школі ми наголошуємо на впровадженні шкільної медіації у всіх навчальних закладів.

Питанню дослідження такого явища, як шкільна медіація присвячуються праці наступних дослідників: Л. Л. Адамчук, В. Л. Андреєнкова, О. І. Безпалова, В. Боченкова, Л. П. Волченко, Т. В. Войцях, О. Дацько, О. В. Демчку, С. В. Казарінова, Ю. В. Калашник, А. Коренюк, А. С. Попова, А. О. Тургенева, В. Якименко та тощо.

Мета цієї роботи полягає у визначенні суб'єктів, які надають послуги у сфері шкільної медіації, дослідити зарубіжний досвід шкільної медіації та розгляд шкільної медіації як превентивного заходу запобігання злочинності неповнолітніх.

Метою нашої роботи є аналіз та перспективи введення в школи такого явища як шкільна медіація, тому, перш за все, треба надати визначення шкільної медіації – «...це метод вирішення конфліктів у школі ненасильницьким шляхом, шляхом переговорів за допомогою нейтрального неупередженого посередника – медіатора» [1, с. 2].

Відомо, що взаємовідносини між учнями, або між учнями та вчителями здійснюють значний вплив на становлення особистості дитини та на процес соціалізації в подальшому. Як наслідок, насильство в майбутньому може проявитись на людині у вигляді впливу на емоційний та когнітивний розвиток, на здоров'ї психічному та фізичному. Крім того, застосування насильства може також негативно вплинути на ставлення учнів до закладів освіти, вони мають почуття страху, учні не впевнені у безпечній обстановці, тобто, вони позбавляються права навчатись у безпечній та доброзичливій обстановці [2, с. 12].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що обстановка у школі може вплинути на появу девіантної поведінки серед неповнолітніх, що може проявитись у формуванні стійкої злочинної поведінки вже дорослої особи. Саме тому пропонуємо розглянути шкільну медіацію як превентивний чинник, оскільки медіатор, це така особа, яка безпосередньо підготовлена до вирішення конфлікту в закладі освіти, що також у свою чергу допоможе зменшити конфліктні ситуації у школах.

Анастасія Коренюк розглядає медіацію у ювенальній юстиції та підкреслює, що медіація має важливе значення у боротьбі із злочинністю неповнолітніх, оскільки така процедура дає змогу вберегти підлітка від кримінального покарання, що в результаті також оберігає моральне та соціальне здоров'я неповнолітніх та суспільства [3, с. 121]. А. Коренюк також вказує, що основним завданням медіатора є примирення підозрюваного з потерпілим та не припустити доведення справи до суду. Проте, авторка також звертає увагу, що медіація не обмежується примиренням сторін та відшкодуванням шкоди, вона також сприяє підозрюваному усунути ті чинники, які підштовхнули до вчинення кримінального правопорушення, мається на увазі залучення до індивідуальних програм, що розробляються органами пробації, психологами та іншими спеціалістами. Такі програми мають за мету знизити рівень конфліктів, імпульсивності та допомагають неповнолітньому контролювати власні емоції [3, с. 122].

Безпалова О. І. також розглядає медіацію як ефективний спосіб вирішення конфлікту, протидії насильству та боротьби із булінгом у школі, який має за мету провести результативну комунікацію

та запобігти виникненню конфліктам у дитячому середовищі. Проте, дослідниця звертає увагу на впроваджену медіацію в правоохоронних органах [4, с. 22].

Попова А. та Тургенева А. розглядають медіацію у скандинавських країнах, зокрема шкільну медіацію. Пропонуємо розглянути досвід шкільної медіації Фінляндії. Так, метою є вирішення конфлікту за участю спеціально підготовленої особи – медіатора, який може обиратись з числа учнів або вчителів. Під час самої процедури медіації сторони конфлікту взаємодіють один з одним, цим процесом керує медіатор, який сприяє мирній обстановці у навчальному закладі. Авторки зазначають, що об'єктами шкільної медіації є булінг [5, с. 266].

Проте, не лише медіатор може займатись вирішенням конфліктів у шкільній сфері, існують також служби порозуміння закладу освіти. Служба порозуміння закладу освіти – це: «це добровільне об'єднання медіаторів та медіаторок з числа учасників(-ць) освітнього процесу (здобувачів освіти та педагогічних працівників(-ць)), які пройшли навчання за відповідною освітньою програмою і розділяють цінності відновного підходу» [6, с. 18].

Така служба існує з метою надання допомоги одноліткам, коли останні не можуть звернутись до вчителя чи іншого працівника закладу освіти внаслідок відсутності навичок вирішення конфліктів. Служба порозуміння створює належні умови для вирішення конфлікту [6, с. 18].

Таким чином, встановивши, що медіація має позитивний вплив на вирішення конфліктних ситуацій, ми дійшли наступних висновків: третій розділ «Проведення медіації» проекту Закону України «Про медіацію» від 19.05.2020 року № 3504 необхідно доповнити підрозділом III-I, який би іменувався як «Шкільна медіація». До змісту цього підрозділу додати статті 21, 22, 23. Статтю 21 викласти як імперативну норму, яка б зобов'язувала усі навчальні заклади ввести шкільну медіацію. Стаття 22 повинна містити вимоги, які б висувались до кандидата на посаду медіатора в навчальному закладі – це аналогічні вимоги, які викладі у статті 9 проекту Закону України «Про медіацію» з додаванням обов'язку знання вікової психології, психологію підліткового віку. Зміст статті 23 повинен містити визначення поняття служби порозуміння закладу освіти та принципи діяльності такої служби, тобто затвердити на офіційному рівні зазначене в роботі визначення поняття служби порозуміння закладу освіти, яка б базувалась на принципах, аналогічних для особи медіатора, які визначенні у статті 3 проекту Закону, проте принцип конфіденційності варто доповнити твердженням, яке б допускало службу порозуміння відходити від принципу конфіденційності у разі

усвідомлення ступеня важкості конфлікту і розуміння, що власними силами урегулювати конфлікт не вдасться.

Отже, у разі запровадження зазначених вище пропозицій, ми вважаємо, що рівень кримінальної протиправності неповнолітніх може суттєво знизитись.

Література:

1. Дацько О., Боченкова В., Якименко В. Шкільна медіація: навчальний посібник. Черкаси, 2019. 24 с.

2. Попередження насильства в закладах освіти: методичний посібник для педагогічних працівників. Друге видання, доповнене та оновлене. Київ : Благодійний фонд «Здоров'я жінки і планування сім'ї», 2020. 103 с.

3. Коренюк А. Роль медіації в системі ювенальної юстиції. *Публічне право*. 2019. № 4(36). С. 119–124.

4. Безпалова О.І. Особливості впровадження практики медіації в діяльності органів поліції щодо профілактики випадків насильства у дитячому середовищі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 21–25;

5. Попова А. С. Досвід використання медіації у Скандинавських країнах: можливості для вітчизняних медіаційних практик у галузі соціальної роботи. *Social Work and Education*. Vol. 8, No. 2. pp. С. 260–274.

6. Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний – івному / рівна – рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти: навчально-методичний посібник / Л. Л. Адамчук, В. Л. Андрєєнкова, Л. П. Волченко [та ін.]. Київ, 2018. 173 с.

Кутєпов М. Ю.
*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник відділу дослідження
проблем кримінального та кримінально-виконавчого права*

*Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

ГРОМАДСЬКИЙ ВПЛИВ ЯК ОДИН З НАЙВАЖЛИВІШИХ ЗАСОБІВ ВИПРАВЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ

Визначивши у ст. 1 Конституції положення про те, що наша країна є демократичною та соціальною державою, Україна визначила один із елементів змісту своєї як зовнішньої, так і внутрішньої політики, а саме: необхідність залучення до її реалізації можливостей суспільства та його різноманітних інститутів. Особливо актуальним це завдання стає при формуванні кримінально-виконавчих засад діяльності громадськості, виходячи з того, що діяльність з виконання кримінальних покарань, як зауважив А. Х. Степанюк, посідає значне місце у справі реалізації державної кримінальної політики.

Відповідно до ч. 1 ст. 25 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – Кодекс) участь у виправленні засуджених та проведенні соціально-виховної роботи з ними можуть брати об'єднання громадян та засоби масової інформації, релігійні та благодійні організації, окремі особи.

Частина 2 вказаної статті визначає, що для забезпечення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань створюються спостережні комісії. Зазначимо, що Положення про спостережні комісії та піклувальні ради, які створюються при виконавчих комітетах місцевих рад, затверджені на найвищому урядовому рівні, а саме постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 р. № 429 [1].

А. П. Букалов зазначає, що основним завданням громадських організацій і зокрема спостережних комісій повинна бути організація громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених та осіб, звільнених від відбування покарання [2].

На думку О. С. Турчини, громадський вплив повинен відбуватися на усіх етапах, починаючи від затримання за вчинення злочину; після набрання обвинувальним вироком суду законної сили (найдовший процес взаємодії під час відбування покарання); після закінчення строку

відбування покарання – завершальний етап закріплення та практичної реалізації напрацьованого досвіду [3].

На законодавчому рівні, на жаль, чітко не визначено напрями діяльності ГО щодо ресоціалізації і виправлення засуджених. Так, О. В. Романенко виділяє такі напрями діяльності ГО в роботі установ виконання покарань: а) участь у соціально-виховній роботі; б) сприяння матеріально-технічному забезпеченню пенітенціарної діяльності; в) освіта засуджених; г) громадський контроль; д) надання допомоги персоналу установ виконання покарань [4].

Практика показує, що за ініціативою громадських організацій з'являються нові, ефективні форми участі громадськості у процесі виправлення засуджених. Але тільки тоді, коли громадські організації й установи виконання покарань стануть союзниками, їх діяльність позитивно впливатиме не тільки на процес виправлення засуджених, а й на поведінку персоналу та його ставлення до виконуваної роботи. Така співпраця громадських організацій та УВП сприятиме більшій відкритості та гуманізації кримінально-виконавчої системи.

Незважаючи на вчинення тяжких злочинів, суспільство, а саме громадські організації та об'єднання, повинні спонукати засуджених до виправлення й дотримання надалі правослухняної поведінки. Але втручання суспільства в діяльність даної установи, налагодження системи громадського контролю до цього часу практично мінімізоване. Це підтверджується багатьма факторами і зокрема неможливістю безперешкодного доступу до співбесід із засудженими, надання їм певної допомоги, закритість інформації щодо дисциплінарної практики тощо. Особливу занепокоєність викликає діяльність спостережної комісії. Так, практика свідчить, що в УВП, де утримуються колишні судді та працівники правоохоронних органів, на застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким розраховувати на звільнення може не кожен. На жаль, існує закріплена в законі практика, коли матеріали по умовно-дostroковому звільненню або заміні покарання більш м'яким готує адміністрація установи. Представники спостережної комісії лише формально фіксують у протоколі подані матеріали, практично відтворюючи висновки адміністрації про можливість дострокового звільнення або відмову.

Необхідність залучення ГО актуалізується у зв'язку з тим, що державні інституції не в змозі забезпечити в контексті закладів виконання покарань успішну ресоціалізацію засуджених та створити передумови для подальшої реінтеграції у суспільство. Основними аргументами на користь залучення ГО при роботі із засудженими до позбавлення волі належать: висока оцінка діяльності ГО як працівниками УВП, так і самими засудженими, здатність представників ГО бути каналом зв'язку із соціумом, пропагувати його норми та цінності; сприяти зменшенню

відчуття відкинутості та подоланню негативних психічних станів засуджених; сприяти створенню системи підтримки засуджених як під час, так і після відбування покарання тощо.

Роль ГО в у ресоціалізації засуджених до позбавлення волі полягає у втіленні заходів, що безпосередньо сприяють повторному процесу засвоєння ними соціальних норм, цінностей, ролей та навичок, що є адаптивними для функціонування в некримінальних соціальних середовищах, а також сприяють формуванню ефективнішого впливу на засуджених із боку персоналу УВП. Вона може бути опосередкованою, коли ГО (частіше міжнародні), не безпосередньо втілюють заходи, а лише надають певні види підтримки, зокрема фінансову [5].

Отже, громадський вплив і контроль за поведінкою засуджених має свій порядок, інтенсивність, передбачає дисциплінуючу та корегуючу дію на засудженого, натомість участь громадськості є лише одним із засобів виправлення й ресоціалізації поряд з порядком виконання і відбування покарання (режимом), пробацією, суспільно корисною працею, соціально-виховною роботою, загальноосвітнім і професійно-технічним навчанням. Таким чином, лише комплексне застосування всіх цих засобів дозволить досягти мети виправлення і ресоціалізації засуджених.

Слід наголосити, що будь-який вплив на засудженого, в тому числі й громадський, буде марним, якщо у виправленні та ресоціалізації не буде заінтересований сам засуджений, а також якщо цьому не сприятимуть ті, на кого державою покладений такий обов'язок.

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3/4. – 207 с. (у редакції від 11.07.2003).
 2. Букалов А. П. Практика деятельности наблюдательных комиссий. Аспект: информ. бюл. 2005. № 1. С. 32–34.
 3. Турчина О. С. Громадський вплив як один з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. МВС України. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 16 с.
 4. Романенко О. В. Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». Київ. 2004. 19 с.
 5. Проскура В. В. Роль громадських організацій у ресоціалізації засуджених до позбавлення волі. Грані. 2018. Т. 21. № 5. С. 54–65.
-

Пилипенко Д. О.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін

*Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

Конституційний Суд України (далі – КСУ) щодо визначення змісту принципу верховенства права, наголошує, що відповідно до частини першої ст. 8 Конституції в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи [1].

Критично поставився до згаданої позиції КСУ щодо визначення верховенства права й І. І. Котюк, який зазначив, що проявом верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством, а включає в себе й інші соціальні регулятори (зокрема, норми моралі, традиції, звичаї). На думку науковця КСУ, який запропонував таке розуміння права, мав констатувати перехід правової системи України на англосаксонську правову систему [2, с. 9]. Слід не погодитись з позицією автора з декількох підстав. Перша з них це помилкове сприйняття верховенства права виключно як відображення норм моралі, традицій, звичаїв тощо. Однією з причин подібного сприйняття верховенства права, на наш погляд, є відсутність у праві дефініції «верховенства права». Це породжує відповідні дискусії серед науковців не лише щодо змісту відповідного принципу, а й, зокрема, щодо його

місця в механізмі регулювання правовідносин системи виконання й відбування кримінальних покарань. За цих умов слід зазначити, що враховуючи сучасні реалії відповідна дефініція навряд чи з'явиться в сучасному як національному так й міжнародному праві. Однак попри відсутність відповідної термінології, Європейське співтовариство вже висловило особисту точку зору щодо змісту верховенства права у вигляді цілком конкретизованих елементів. Як ми вже згадували вище Венеціанської комісією висловлено позицію щодо обов'язкових змістовних елементів, які у своїй сукупності й відображають верховенства права (п. 41 Доповіді Венеціанської Комісії). Навіть поверхневий аналіз цих елементів в своїй сукупності цілком дає підстави стверджувати, що зміст верховенства права є набагато ширшим за запропоновану інтерпретацію його І. І. Котюком. Взагалі зміст зазначених елементів не лише про соціальні, людські традиції та звичаї як пріоритетні елементи правового регулювання в суспільстві. Ці «структурні одиниці» про цілком реальні засади, а не про ефемерні елементи, які складно достовірно визначити. Також зміст цих елементів може бути реалізований виключно за допомогою позитивного права у державі, тобто шляхом відповідної нормативної регламентації та наявності правового механізму, який забезпечуватиме дієве, а не лише декларативне існування цих засад. Крім цього, враховуючи змістовну складову елементів верховенства права, виникнення суперечностей між прикладними аспектами реалізації засад законності та верховенства права завжди матиме інваріантний наслідок – це фактичне визнання не правової природи законного акту, тобто його нікчемності.

Друга підстава – це фактичне протиставлення І. І. Котюком наявної в Україні романо-германської системи права англосаксонській. У цьому аспекті слід зазначити, що доповідь Венеціанської комісії містить певні роз'яснення, які містяться у Вступі вказаної Доповіді: 1) Поняття «верховенство права» («Rule of Law») сукупно з поняттям «демократія» та «права людини» – це три підвалини, на яких була заснована Рада Європи. У подальшому це поняття знайшло своє схвалення у преамбулі Європейської Конвенції з прав людини; 2) Воно також закріплено у низці міжнародних документів щодо прав людини та в інших документах, що містять визначені стандарти; 3) Передумовою цієї доповіді виступає Резолюція 1594 (2007) Парламентської Асамблеї Ради Європи («Принцип верховенства права») [3, с. 169]. Отже наведені пункти Доповіді цілком свідчать про загальноєвропейську позицію щодо визначення верховенства права та дорікання І. І. Котюком вищому органу законодавчої юрисдикції нашої держави щодо переходу вітчизняної правової системи на стандарти англосаксонської системи

права, спираючись на запропоновану інтерпретацію верховенства права здійснену КСУ – є некоректним твердженням. У цьому аспекті слід погодитись з А. Дідікінім, який вказував, що з огляду на процеси глобалізації та європейської інтеграції протиставляти англосаксонську і романо-германську правову системи немає сенсу. Це підтверджується взаємним впливом таких систем і формування нових, інтегрованих [4]. Більш того, зазначене протиставлення взагалі позбавлене сенсу, оскільки сучасна концепція верховенства права, загалом не заперечуючи обов'язковості законодавства, передбачає, що протиставлення останнього судовій правотворчості виникає лише в тих виключних випадках, коли закон сам по собі (чи при його застосуванні в конкретній ситуації) породжує явну несправедливість, веде порушення основоположних прав і свобод людини або посягає на інші фундаментальні цінності демократичного суспільства [5, с. 132]. Слід погодитись з наведеною позицією щодо недоцільності ведення мови щодо протиставлення між собою природно-правових та позитивістських концепцій, які, начебто, можуть бути породжені внаслідок необґрунтованого нав'язування «чужорідної» англосаксонської концепції про верховенство права. Навпаки автори доповіді Венеціанської комісії в п. 41 Доповіді визначили ключові аспекти конвергенції природно-правової та позитивістської концепцій. Про це свідчить п.п. А п. 41 Доповіді, відповідно до якого законність є одним з елементів верховенства права. Отже автори цієї доповіді остаточно визначили абсолютно позитивістське явище у вигляді законності як невід'ємний елемент верховенства права, при цьому обов'язкове дотримання законності сприятиме утвердженню та забезпеченню верховенства права, а не навпаки. Отже європейське співтовариство демократичних держав фактично остаточно визначилось із основоположністю верховенства права у внутрішніх та міждержавних відносинах. Позиція національного законодавця в умовах незмінного євроінтеграційного вектору державного розвитку має корелюватись із позицією держав Європи. Більш того вітчизняний законодавець визначив, що національні суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних та практику ЄСПЛ як джерело права (ст. 17 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»). Таким чином, враховуючи наведене питання щодо пріоритетності верховенства права та незмінності правового курсу щодо належної реалізації вказаної засади є аксіоматичним фактом для національної правової системи.

Аналізуючи позиції науковців щодо скептицизму практичної реалізації засади верховенства права, слід зазначити, що зазначене

здебільшого стосується критеріїв дотримання прав людини та реалізації цих прав в умовах конкуренції публічних та приватних інтересів. Прибічники позитивістської законності відстоюють позицію щодо домінанти формалізованого закону. У свою чергу науковці, які висловлюються щодо провідного місця природно-правової концепції та керівного положення верховенства права в сучасній правовій системі. Навіть наявна перспектива використання інтегрального підходу щодо кореляційного, одночасного врахування як приватноправових так й публічних інтересів – не вносить позитивну складову у питання встановлення «балансу сил» між вказаними інтересами. Вирішенню наявної суперечки цілком може допомогти підхід запропонований німецьким правознавцем та політиком Густаво Радбрухом (Gustav Radbruch), так звана «формула Радбруха». Суть позиції науковця полягає в тому, що при конфлікті (неявному, неочевидному для всіх і кожного) позитивного права і справедливості (тобто природного права) пріоритет, як правило, має надаватися позитивному праву; однак у тих випадках, коли зміст законів є настільки кричуще несумісним зі справедливістю, що фактично повністю її заперечує, судді та інші особи повинні утриматися від застосування таких не правових законів [5, с. 136]. На наше переконання така формула цілком може стати фактором збалансування позитивістських та природних концепцій в межах прикладної реалізації принцип верховенства права. Це в повній мірі стосується й галузі кримінально-виконавчого права.

Література:

1. Верховенство права. Конституційний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>
 2. Котюк І. І. Верховенство права як морально-етичний імператив. Юридичний вісник України, 2017. № 19–20. С. 9.
 3. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право». Верховенство права. Право України, 2011. № 10. С. 168–184.
 4. Дідікін А. Рішення Європейського суду з прав людини у національній правовій системі. URL : www.justinian.com.ua/article.php?id=3113
 5. Дудоров О.О., Мазур М.В. Реалізація принципу верховенства права у випадках застосування закону про кримінальну відповідальність: постановка проблеми, міжнародний і зарубіжний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2017. № 5. С. 130–141.
-

НАПРЯМ 10. КРИМІНАЛІСТИКА ТА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

Кадук С. В.

*доцент кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю
та кримінального права*

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАСОБИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАТУРНИХ КОЛЕКЦІЙ

Беззаперечним є те, що раціональна організація кримінально-процесуальної діяльності, а також функціонування судово-експертних установ у сучасних умовах процесу диференціації і інтеграції науки нероздільно пов'язі з наступним покращенням якості інформаційного забезпечення наукових досліджень і своєчасним впровадженням у судочинну та експертну практику новітніх досягнень науково-технічного прогресу.

Вирішення завдань організації та ефективного пошуку інформації за умов значної кількості її джерел в сучасних умовах неможливе без застосування комп'ютерних технологій. Одним з основних напрямів впровадження комп'ютерних технологій у слідчу та експертну діяльність є створення автоматизованих інформаційно-пошукових систем. Усе це повністю стосується і облікової діяльності щодо організації функціонування криміналістично-довідкових, зокрема, натурних колекцій. Сьогодні облікова діяльність базується на використанні сучасних досягнень у сфері телекомунікаційних та комп'ютерних технологій. Саме ці технології надають реальну можливість передачі облікової інформації миттєво на будь-які відстані, виключаючи її втрату чи спотворення, поєднувати окремі обліки в автоматизовані інформаційні системи та інтегровані банки даних, в автоматичному режимі аналізувати інформацію і виявляти зв'язки між певними об'єктами [1, с. 41].

На початку 70-х років почалися інтенсивні дослідження щодо оптимізації правової довідково-інформаційної служби. З самого початку вони пов'язувалися з використанням електронно-обчислювальної

техніки, з автоматизацією. Спеціалісти в цій галузі запевняли, що використання електронно-обчислювальних машин (ЕОМ) дозволить підвищити оперативність правового інформаційного обслуговування, звільнить співробітників довідкових відділів і груп від ручного збирання інформації і зосередить їх зусилля на дослідженні важливих теоретичних і практичних проблем юридичної науки.

Фонди довідкової літератури і натурних колекцій на цьому етапі вдосконалення інформаційного забезпечення склали основу АПС загальноекспертного призначення (передусім інформація про теорії, методи судової експертизи, наукові публікації тощо). Мали місце спроби максимально повно і точно узагальнити інформацію про об'єкти судових експертиз (зокрема натурних колекцій-зразків) у вигляді описань їх ознак і властивостей. Наприклад, співробітниками групи автотехнічних досліджень провідних експертних установ МВС та Мінюсту паралельно розроблювалось програмне забезпечення для автоматизованого пошуку моделей транспортних засобів за слідами протекторів шин і частинами освітлювальних приладів. База даних охоплювала відомості про 200 моделей і модифікації транспортних засобів, 86 моделей шин, 100 зовнішніх світло-сигнальних приладів [1, с. 58].

Доцільність створення АПС, які містять зображення об'єктів натурних колекцій (АПС натурних колекцій) зумовлена: різноманітністю об'єктів судових експертиз; необхідністю забезпечення зручності для зберігання інформації; потребою забезпечення обміну інформаційним фондом між різними експертними установами; швидкістю отримання необхідної інформації про об'єкт.

Після запиту щодо певної сукупності ознак експерт має можливість отримати відеозображення з претендентів (розсіювачів) на дисплеї, оскільки крім закодованої інформації про кожен розсіювач зберігається і його цифрове відеозображення в полі 256x256, отримане за допомогою відеокамери. Наступне звуження кола претендентів може бути досягнуто шляхом порівняльного аналізу їх відеозображень порівняно з частинками, наданими на експертизу. Відеозображення може бути роздруковане разом з іншою необхідною інформацією про розсіювач.

Розроблена в цей спосіб АПС може істотно допомогти під час дослідження частин полімерних розсіювачів ТЗ у будь-якій лабораторії, укомплектованій мінімальним набором вимірювальних засобів, ІЧ-спектрометром навіть за відсутності натурних колекцій полімерних розсіювачів.

У системі НДЕКЦ МВС створена локальна інформаційна база про особливості конструкцій ВП, обставини їх застосування і рівень спеціальних знань злочинців у вибуховій справі на основі колекції

речових доказів, вилучених з місць вибухів. При введенні інформації експертові можуть бути запропоновані текстова і графічна «підказки».

У цій же системі експертної служби МВС, поряд із натурною колекцією куль і гільз та інформаційною картотекою, даний вид довідково-допоміжного обліку також здійснюється використанням автоматизованих інформаційних систем. Такі системи називаються автоматизовані балістичні інформаційні системи (АБІС).

У системі з АБІС вже частково функціонує, оскільки знаходиться на стадії завершення розробки, АПС «Зброя» – автоматизована інформаційно-пошукова система, що містить відомості про різні види вогнепальної зброї. Вона призначена для швидкого пошуку необхідної інформації в процесі вирішення криміналістичною експертизою питання щодо належності наданого на дослідження предмета до певного виду (моделі) вогнепальної зброї. Ця система дозволяє: отримати інформацію за такими видами вогнепальної зброї, як: автоматичні пістолети, револьвери, пістолети-кулемети, автомати, гвинтівки, кулемети, гладкоствольна зброя, старовинна ручна вогнепальна зброя, гранатомети, переносні ракетні комплекси. Також система призначена вибирати зброю за складними критеріями, сортувати інформацію за будь-яким параметром, редагувати її.

У систему внесений довідник сертифікованої зброї. У ній в достатній кількості відображено іноземну наукову літературу та довідникові матеріали від виробників зброї. Особлива увага в новій версії системи відводиться якості зображень зброї. На певні зразки в базі даних зберігаються 8–10 зображень (вигляд справа і зліва, маркування, зброя в розібраному вигляді, зріз затвора, дульний зріз). Зображення дозволяє детально розглянути будь-які елементи конструкції зброї.

У експертно-криміналістичних відділах використовується АПС «Взуття», що містить близько 600 зображень верху і підошви взуття. Спочатку в експертному підрозділі формувалася картотека фотознімків різного взуття, а оскільки з часом об'єм її значно зріс, та відповідно, збільшився час, що витрачається на встановлення зовнішнього вигляду взуття з малюнком підошви, подібним до виявленого на місці події. Це зумовило створення автоматизованої бази даних, у яку через сканер були введені фотозображення взуття.

АПС «Взуття» так побудована, що експертові для безпосереднього користування ЕОМ не вимагається спеціальної підготовки, оскільки вся необхідна інформація (функція «підказка») міститься в програмі.

Підсистемою АПС «Взуття» згодом стане активно розроблювана інтерактивна база даних щодо відбитків підошви на ґрунті. У комплекті підсистеми є картотека з більш ніж 300 видів взуття (підошва і зовнішній

вигляд), що включає як вербальний кодований опис, так і відтворення безпосереднього зображення з необхідним ступенем детальності. У процесі роботи з системою користувач має можливість безпосереднього перегляду бази даних і ведення власної картотеки, а також пошуку і встановлення конкретного зразка, що є в нього, за ключовими позиціями опису. Зображення знайденого типу взуття (як підошви, так і загального вигляду) може бути видане в графічному режимі.

Крім вищенаведеного, у системі експертних установ МВС також створені та функціонують наступні АПС: «Марка» про зразки лакофарбових матеріалів; «Снаряд» про вітчизняні боєприпаси до артилерійських систем малого калібру; «Заряд» про вітчизняні промислові вибухові речовини; «Детонатор» про вітчизняні засоби ініціювання зарядів вибухових речовин. Усе більшого значення набувають електронні каталоги та довідники (у вигляді спеціалізованих комп'ютерних програм «Патрон», «Пістолети», «Револьвери», «Passport» та ін., а також програм загального призначення – енциклопедії зброї тощо) [2, с. 82].

Новітня інформаційна технологія, належне фінансування і цілеспрямоване об'єднання зусиль усіх експертних служб дозволить: якісно змінити інформаційне забезпечення і взаємодію підрозділів експертно-криміналістичної служби; значно автоматизувати працю експертів; інтегрувати автоматизацію інформаційно-пошукової системи криміналістичного призначення; обмінюватися інформацією через систему передачі даних з підрозділами МВС та іншими правоохоронними органами, а також через НБ Інтерполу – з експертними системами інших країн.

Література:

1. Захаров В. П. Проблеми інформаційного забезпечення правоохоронних структур: навч.-практ. посібник / В. П. Захаров, В. І. Рудешко. – Львів : ЛьвДУВС, 2007. – 372 с.
 2. Пахомов А. В. «Коллекция в правоохранительных органах». – М. : Юрлитинформ. – 2001. С. 260.
 3. Криминалистические учеты / сост. Э. А. Разумов. – К. : РИО МВД Украины, 1991. – 244 с.
 4. Бірюков В. В. Сучасні Інформаційні системи підрозділів експертно-криміналістичної служби МВС / В. В. Бірюков. [Електронний ресурс] // Форум права. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlduvs/2009_4/09_4_5_4.pdf/
-

Спасенко К. О.
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри криміналістики
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

**ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО ТА ІНШИХ ОРГАНІВ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИННИХ ПОРУШЕНЬ
ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РОБІТ
З ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ**

Слід наголосити, що взаємодія слідчого з іншими органами при розслідуванні порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, а також правильне розуміння структури органів, фахівців як працівників відповідних відомств, яких потрібно залучати до кримінального провадження, виступає підґрунтям ефективної роботи слідчого при розслідуванні злочинів.

У юридичній літературі немає однозначного погляду щодо розуміння взаємодії слідчих органів з іншими органами. Так, І. М. Гуткін вважає, що взаємодія – це засноване на законі співробітництво непідлеглих один одному органів, у якому вони діють узгоджено, влучно сполучаючи застосовані ними методи й засоби з метою запобігання злочинам, їх припинення й розкриття, притягнення до кримінальної відповідальності винних, розшуку обвинувачених і забезпечення відшкодування збитків, заподіяних злочином [1, с. 70]. З точки зору В. В. Пивоварова, поняття «взаємодія» становить складний вид діяльності, правильне визначення якого має не тільки теоретичне, а й велике практичне значення, оскільки дає змогу правильно класифікувати різні форми (з лат. *forma* – образ, тобто спосіб організації чогось) взаємодії, які мають місце між слідчим й органами дізнання при розслідуванні кримінальних проваджень [2, с. 31].

Актуальним видається й вирішення проблеми виділення принципів взаємодії слідчого з іншими органами, як фундаментальних правових положень, які відображають природу взаємодії та їх соціальну сутність, визначають їх призначення і зміст. Цілковито підтримуємо з розглядуваного питання позицію В. Ю. Шепітька, який вважає, що взаємодія в діяльності з розкриття і розслідування злочинів повинна мати конкретний характер, ґрунтуватися на законі та правильному сполученні форм і методів роботи [3, с. 194].

Залежно від правової регламентації розрізняють процесуальні й непроцесуальні форми взаємодії. Останні ще іноді іменують

«організаційно-тактичні». Процесуальні форми засновані на законі, не процесуальні ж у законі прямо не передбачені.

Дискусійним залишається питання класифікації форм взаємодії слідчого зі спеціалістом. Так, деякі вчені виділяють процесуальну й непроцесуальну форми. Під першою мається на увазі участь спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) і судових дій, під другою – запрошення спеціаліста слідчим, прокурором чи судом для отримання консультацій при збиранні, виявленні й оцінці доказової інформації [4, с. 46].

Підтримуємо позицію В. О. Яремчук, яка наголошує, що зазначена вище класифікація є дискусійною й потребує перегляду з урахуванням положень ч. 1 ст. 71 КПК України, згідно з якою консультаційна допомога спеціаліста визнана процесуальним видом взаємодії, а тому при характеристиці форм взаємодії слідчого із спеціалістом треба виділяти: 1) організаційно-технічну; 2) пошукову; 3) консультативну; 4) інформаційну; 5) аналітичну; 6) у формі надання «висновку спеціаліста» [5, с. 52].

Таким чином, взаємодія слідчого з іншими органами при розслідуванні порушень правил безпеки є досить складним і багатокомпонентним процесом, що зумовлюється специфікою розслідуваного злочину. При розслідуванні зазначеної категорії злочинів слідчому слід приділяти достатньо уваги питанням взаємодії зі спеціалістами відповідних відомств, а також іншими фахівцями, які володіють спеціальними знаннями, що збільшує ефективність доказового процесу, суттєво економить час і процесуальні засоби.

Література:

1. Органы дознания и предварительного следствия системы МВД и их взаимодействие: учеб. пособ. / Белозеров Ю. Н., Гуткин И. М., Чувилов А. А. и др.; отв. ред.: Викторов Б. А. М. : Юрид. лит., 1973. 120 с.

2. Пивоваров В. В. Взаємодія слідчого з органами дізнання при провадженні досудового слідства у кримінальних справах : навч. посіб. / В. В. Пивоваров, Л. І. Щербина. Х. : Право, 2008. 296 с.

3. Настільна книга слідчого: науково-практичне видання для слідчих і дізнавачів [2-ге вид., перероб. і доп.]. М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. К. : Вид. дім «Ін Юре», 2007. 728 с.

4. Апоревич В. Н. Способ преступления, совершаемого в результате нарушения правил безопасности ведения строительных работ. «Черные дыры» в российском законодательстве: Юрид. журнал. М. : ООО «К-Пресс», 2008. № 5. С. 92–93.

5. Яблоков Н. П. Проблемы расследования и предупреждения преступлений в области охраны труда и техники безопасности: автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра юрид. наук. : 12.00.12. М., 1972. 36 с.

НАПРЯМ 11. ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Романяк О. М.
викладач юридичних дисциплін

*Вишнянський коледж
Львівського національного аграрного університету
с. Вишня, Львівська область, Україна*

ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ: ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Однією зі складових частин регулювання сільського господарства є покращення аграрного виробництва, одним із суб'єктів якого є фермерське господарство. Сільське господарство є однією з найважливіших галузей в економіці країн світу, оскільки більше 80% споживчого фонду відбувається саме за рахунок сільськогосподарської продукції. Ця галузь є галуззю національної економіки, діяльність якої спрямована на забезпечення продовольчих товарів населенню, покращення аграрного виробництва та отримання сировини для ряду галузей промисловості.

Законодавчою базою створення, діяльності та припинення діяльності фермерських господарств є Конституція України, Земельний кодекс України, Закон України «Про фермерське господарство» та інші нормативно-правові акти України. Головна мета створення фермерських господарств в Україні – збільшення обсягів продовольчих фондів держави і підвищення добробуту сімей селян на основі їх участі в підприємницькій діяльності.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство», фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, зокрема й в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону [1].

Істотними ознаками фермерського господарства як організаційно-правової форми ведення товарного сільськогосподарського виробництва є- предмет його діяльності – виробництво, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції та сімейно-трудоий (родинно-трудоий) характер. Варто, саме останню ознаку варто закріпити у визначенні поняття «фермерське господарство» у чинному законі України з метою повного відображення головної специфіки досліджуваного суб'єкта. Також доцільним є зазначення в законі поняття «фермер» з урахуванням даної ознаки, як дієздатного громадянина України, який має досвід роботи в сільському господарстві або сільськогосподарську кваліфікацію та займається веденням товарного сільськогосподарського виробництва на землях сільськогосподарського призначення шляхом створення фермерського господарства, з використанням особистої праці та праці його членів сім'ї та родичів [2, с. 174, 180].

Цікавим також є те, що воно може бути створене як юридична особа і як фізична особа – підприємець. У результаті проведеного аналізу законодавчих положень можна виділити такі види фермерських господарств: юридичну особу, створену одним громадянином України; юридичну особу, створену кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї;

юридичну особу, що має статус сімейного фермерського господарства, тобто коли в підприємницькій діяльності використовується праця членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї; фермерське господарство без статусу юридичної особи, яке базується на основі одноосібної діяльності фізичної особи-підприємця, а також фермерське господарство без статусу юридичної особи, яке організується на основі діяльності фізичної особи-підприємця та членів його сім'ї та має статус сімейного фермерського господарства, якщо використовується праця членів такого господарства.

Одними з важливих складників правового статусу фермерського господарства є його права й обов'язки, а також його членів. Надання земельних ділянок державної та комунальної власності у власність або користування для ведення фермерського господарства здійснюється в порядку, передбаченому Земельним кодексом України. У загальному вигляді він передбачає такі етапи: 1) обрання вільної земельної ділянки; 2) подання клопотання із графічними матеріалами та документами, що підтверджують досвід у сільському господарстві або наявність освіти; 3) отримання дозволу на розроблення проєкту землеустрою; 4) розроблення проєкту землеустрою; 5) погодження проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки; 6) відкриття

поземельної книги та реєстрація в Земельному кадастрі України; 7) одержання рішення про затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки; 8) державна реєстрація права власності в Державному реєстрі прав на нерухоме майно.

Основними проблемами розвитку фермерства України є:

- малоземелля деяких регіонів держави (Західного);
- виділення недостатніх розмірів земельних наділів для ведення ефективного господарювання;
- низький рівень розвитку та запровадження інноваційних технологій ведення сільського господарства;
- слабка матеріально-технічна база фермерських господарств;
- державна фінансово-кредитна підтримка фермерства;
- проблемне для фермерських господарств отримання кредитів комерційних банків, а відповідно, і використання державних коштів через механізм здешевлення кредитних ставок на них;
- недосконалість механізму довгострокового кредитування й оподаткування фермерських господарств;
- нерегульованість ринку збуту продукції аграрного сектору;
- бюрократія;
- занедбана інфраструктура;
- неефективне інформаційно-консультаційне забезпечення фермерів [2, с. 27].

На сьогоднішній день наявна загроза зменшення фермерських господарств через стрімкий розвиток діяльності великих компаній та холдингів, які захоплюють із кожним роком значну кількість гектарів сільськогосподарського призначення. Вони диктують малим та середнім суб'єктам свої не вигідні умови, через що слабкі товаровиробники, у зв'язку з відсутністю відповідних засобів сільськогосподарського виробництва, встановлення високих кредитних ставок, відсутності їх належного соціального захисту і державної підтримки не можуть у повному обсязі вийти на внутрішній та зовнішній ринок. Тому для фермерських господарств повинні бути створені належні умови. Вони можуть стати справжнім середнім класом серед сільськогосподарських товаровиробників. Крім належного забезпечення населення України якісним, безпечним і доступним продовольством, ці господарства спроможні зробити вагомий внесок у розв'язання світової проблеми гарантування продовольчої безпеки через входження до світового економічного простору. Адже аграрний сектор із виробництва сільськогосподарської продукції перевищує потреби внутрішнього ринку країни, має змогу сприяти розвитку української

економіки та її ефективній інтеграції як у Європу, так і у світовий економічний простір [4, с. 64].

Розвиток фермерських господарств стримується недостатньо ефективним державним регулюванням у сфері підтримки їхньої діяльності, зокрема щодо матеріально-технічного забезпечення. Одним з інструментів для стимулювання повинно стати пільгове іпотечне кредитування фермерських господарств на цілі: вирощування трудонедостатніх продуктів харчування, концентрації більшої кількості землі, диверсифікації їхньої діяльності, взяття участі в розбудові інфраструктури села [5, с. 18].

До інших проблем розвитку фермерського господарства України відносять: відставання від сучасних тенденцій запровадження інноваційних технологій ведення сільського господарства через їх дорожнечу; відсутність кредитних механізмів підтримки малих фермерів, оскільки комерційна банківська система не орієнтована на задоволення потреб малих фермерських господарств у кредитних ресурсах; недосконалість механізму довгострокового кредитування й оподаткування фермерських господарств; низьке та неефективне інформаційно-консультаційне забезпечення фермерів [2, с. 112]. До того ж дуже велике значення має розбудова страхової сфери підтримки, адже сільське господарство – це ризикована діяльність, яка не може ефективно існувати без цієї підтримки, особливо там, де йдеться про середніх та малих суб'єктів виробництва

Науковці наголошують на необхідності розроблення регіональних програм щодо підтримки фермерських господарств, фінансування яких буде проводитися коштом органів місцевого самоврядування і буде спрямоване на виробництво таких видів сільськогосподарської продукції, які визначаються дефіцитними в конкретному регіоні. Також обговорюється потреба у створенні низки передумов для формування деяких об'єктів ринкової інфраструктури на кооперативних засадах поряд із запровадженням наукової і дорадчої підтримки.

Диференціація фермерських господарств також є одним з напрямків підвищення їх ефективності та вирішення проблем в функціонуванні та розвитку. Диверсифікація – означає оновлення (диференціацію) і товару, і ринку підприємства одночасно, вихід за межі основного бізнесу, яким підприємство займалось досі, проникнення в нові галузі та сфери економіки. Диференціація сприяє пристосуванню фермерських господарств до швидких структурних змін, робить фермерства менш вразливим до спадів у тих чи інших галузях, оскільки, володіючи підприємствами в різних сферах економіки, диверсифіковане господарство має змогу компенсувати спад збуту на ринку одних товарів

його зростанням на інших. Завдяки цьому диверсифіковані сільськогосподарські підприємства більш стійкі та конкурентоздатні ніж вузькоспеціалізовані. Вони мають можливість переливати капітал у найприбутковіші галузі.

Фермерські господарства мають всі передумови для розвитку, а їх розвиток залежить від стабільності, як політичного так і економічного характеру. Уряд повинен створювати сприятливі умови для їх діяльності, а сам фермер зобов'язаний дотримуватись принципу – отримання прибутку при збереженні і нарощуванні родючості ґрунтів, високої продуктивності земельних ресурсів, охорони земель від антропогенних та природних явищ. Подальше утвердження фермерства як укладу може бути забезпечене лише на основі побудови стратегії його подальшого розвитку з урахуванням сучасного його стану, різноманітності типів фермерських утворень та в контексті подальшого розвитку сільського господарства. Основою її побудови є: існуючий стан розвитку господарств, можливості розширення виробничого потенціалу за рахунок пошуку відповідних ресурсів; оточення функціонування господарств.

Література:

1. Про фермерське господарство : Закон України від 19 червня 2003 р. № 973–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення: 19.10.2020).
 2. Гринчук С. Фермерські господарства в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Агроекономіка*. 2013. № 2. С. 17–20.
 3. Домбровський С., Тараненко Л. Проблеми правового регулювання діяльності сімейних фермерських господарств у сучасних умовах. *Університетські наукові записки*. 2017. № 62. С. 59–10.
 4. Костур О. Фермерське господарство як організаційно-правова форма ведення товарного сільськогосподарського виробництва в Україні та державах СНД: порівняльно-правовий аналіз. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2014. № 35. С. 171–183.
 5. Осипова М., Доброва Н. Фермерські господарства України: особливості, проблеми, перспективи розвитку. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2016. № 10. С. 98–122.
-

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ
ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ
У ХХІ СТОЛІТТІ»

15–16 жовтня 2021 р.

м. Львів

Видавник – Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив»

Адреса для кореспонденції: м. Львів, а/с 6153, 79000

Електронна пошта: office@wcenter.org.ua

Офіційний вебсайт: www.wcenter.org.ua, Телефон: +38 066 090 6365

Підписано до друку 18.10.2021 р. Здано до друку 19.10.2021 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Ум.друк. арк. 8,1.

Тираж 100 прим. Зам. № 1910-21.